

Л 615
2539
www.unilib.rs

Г. Стојану Новаковићу
посланику краљ. србије
Париз

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

ГОДИНА XXI

СВЕСКА ЗА МАЈ

УРЕДНИК

Ј. МИОДРАГОВИЋ

БЕОГРАД

ИЗДАЊЕ И ШТАМПА ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1900.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

САДРЖАЈ

Службени део

	СТРАНА
1. Укази Његовог Величанства Краља: Министарство просвете и црквених послова (унапређење), Велика Школа (постављење), Државни Архиви (постављења), Државна Штампарија (унапређења), Духовни судови (постављења, унапређења, разрешења)	537
2. Претписи министра просвете и црквених послова: Државна Штампарија (постављење); Средње школе (постављења, разрешења)	539
3. Расписи и одлуке министра просвете и црквених послова	539
4. Правила о нижем теџајном испиту у средњим школама	541

Радња Главнога Просветнога Савета

5. Записници редовних састанака: Записник 759. састанка: Резерат Мил. Марковића о преводу Јована В. Несторовића „Кћери и синови“; Записник 760. састанка; Записник 761. састанка	543
--	-----

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

6. Извештаји директора средњих школа: тромесечни извештај г. Ј. Шилисала, директора Гимназије Господара Јована Обреновића	547
7. Извештаји надзорника народних школа: г. Петра Марковића, надзорника за округ крушевачки	554

Наука и настава

8. О апстрактним идејама, превод с енглеског, од д-ра Љубомира Недика	563
9. Елементи педагошке психологије Н. de Kaafa, српски приредно др. Ст. М. Окановић	570
10. Из школске хигијене, пише др. Б. Ј. Н.	582
11. Црте из науке о језику, о природи, постанку и развиту језика-говора, лингвистичко-историјски преглед, од С. Н. Томића	587
12. Образовање забавља, по Рихарду Ротеру, од Анђелије Акимовиће	594

Оцене и прикази

13. Путовање по Србији у години 1829., од Ота Дубислава плем. Пирха, превео др. Драгиша Мијушковић. Резерат од Дач	600
14. Латинска граматика за гимназије, други део, од др-а Ј. Туромава. Резерат Ел. Лазича	608

Хроника

15. Српска Књижевна Задруга у 1899. години, од —чића	614
16. Српско Хелијско Друштво	628

Предавања

17. Правило тројно, нов начин постављања сразмере, од Ј. Миодриговића	627
---	-----

Ковчежић

18. Продужне школе, од Д. Ј. Пугићковића	636
--	-----

Белешке

19. Гласови о школама	641
20. Просветни записи	646
21. Нове књиге и листови:	
Књиге	652
Листови	659
22. Из науке	663
23. Уметност	663
24. Разно	665
25. Покојници	665
26. Просветни добротвори	668

8645
2539
WWW.SKILTB.RS

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
N. N. Бр. 2599

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXI

МАЈ 1900.

БРОЈ 5.

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

УНАПРЕЂЕЊЕ

Указом Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављен је:

у министарству просвете и црквених послова: за архивара у рангу писара прве класе: *Драгољуб Јовановић*, архивар у рангу писара друге класе, 1. маја ове године.

ВЕЛИКА ШКОЛА

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављен је:

у Великој Школи: за писара друге класе: *Божидар Михајловић*, дијурниста Државне Штампариие, 1. маја ове године.

ДРЖАВНА АРХИВА

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављени су:

у Државној Архиви: за државног архивара: д-р *Михаило Гавриловић*, професор Гимназије Краља Александра I, и за писара друге класе: *Јован Ивковић*, преф, предавач, 1. маја ове године.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

УНАПРЕЂЕЊА

Указом Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављени су:

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

у Државној Штампарији: за главног фактора: *Јевта Медетијан*, административни фактор пете класе, с годишњом платом од три хиљаде динара; за књиговођу четврте класе: *Васа П. Букић*, књиговођа пете класе; за административног фактора шесте класе: *Светозар Игњатијевић*, технички фактор исте класе, по потреби службе, и за техничког фактора шесте класе: *Михајло Велковић*, помоћник техничког фактора, — 24. априла ове године.

ДУХОВНИ СУДОВИ ПОСТАВЉЕЊА

Указима Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављени су:

у **Великоме Духовноме Суду**: за чланове, за трогодишњу 1900., 1901. и 1902. периоду, и то за редовне чланове: Архимандрит *Теодосије*, старешина манастира Студенице; протопрезвитер округа крајинскога, *Јован Станојевић*; свештеник *Никола Божић*, парох београдски; свештеник *Аврам Јовановић*, парох шиљеговачки, и свештеник и намесник обреновачки *Светозар Михајловић*, и за почасне чланове: архимандрит *Газрило*, старешина манастира Букова; свештеник *Никола Трифуновић*, парох београдски; *Стеван Комненовић*, свештеник и намесник лесковачки, *Василије Поповић*, свештеник и парох каонски, и *Петар Стевановић*, парох вукански, — 4. маја ове године; и на основу члана 84. закона о црквеним властима: за секретара: *Тодор Петковић*, референт за црквене послове у министарству просвете и црквених послова, с тим да дужност овог звања врши поред своје досадашње дужности, и за писара: *Драгољуб П. Радојловић*, писар треће класе београдског окружног суда, с тим да дужност овог звања врши поред своје досадашње дужности, — 3. маја ове године;

у **духовноме суду епархије нишке**: за почасног члана: свештеник *Милош Велимировић*, парох нишки, и за писаре треће класе: *Јован З. Поповић*, свршени студент петроградске духовне академије, и ђакон *Милан Јакић*, практиканат истога суда, — 24. априла ове године.

УНАПРЕЂЕЊА

Указом Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављени су:

у **духовноме суду епархије жичке**: за секретара прве класе: свештеник *Сретен Д. Букић*, секретар друге класе истога суда, и за писара прве класе: свештеник *Владимир Виторовић*, писар друге класе истога суда, — 25. априла ове године.

РАЗРЕШЕЊА

Указима Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, разрешени су:

свештеник *Никола Поповић*, парох нишки, од дужности почасног члана у духовном суду епархије нишке, 24. априла ове године, и свештеник *Јефтимије Поповић*, писар друге класе духовнога суда епархије нишке, на основу члана 76. закона о чиновницима грађанскога реда, 24. априла ове године.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

ПОСТАВЉЕЊЕ

Претписом министра просвете и црквених послова постављен је за помоћника техничкога фактора Државне Штампариие: *Љубомир Црвенчанин*, дојакoшњи машински фактор исте штампариие, 1. маја ове године.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Претписом министра просвете и црквених послова постављени су:
у **Гимназији Краља Александра I**: за професорскога приправника: *Милан Милосављевић*, свршени филозоф, 20. априла ове године; и
у **ваљевској гимназији**: за школског лекара: д-р *Михајло Цвијетић*, окружни физикус, 18. априла ове године.

РАЗРЕШЕЊЕ

Претписом министра просвете и црквених послова разрешен је од дужности:

Јован Скерлић, професорски приправник Гимназије Краља Александра I, 21. априла ове године.

РАСПИСИ И ОДЛУКЕ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Свима надзорницима народних школа

(Школски одбори да за своје школе претплате лист *Тежак*)

Српско Пољопривредно Друштво писмом својим од 1. марта ове године, Бр. 1554., а у вези свога писма од 29. новембра пр. год. Бр. 2258., известило ме је, да је у прошлој години био врло слаб одзив од стране основних школа с претплатом на „*Тежак*“, и ако је оно цену своје листу за школе спустило на половину, и ако је издатак од 4 динара за годину тако незнатан, да га и најсиромашнија школа може поднети.

Управа овога Друштва са своје стране стара се, да „*Тежак*“ својом садржином колико је могуће више подмири ону осетну потребу наших учитеља, нарочито продужних и сеоских школа, у спреми њиховој, која им је према наставном плану и програму одвише потребна.

С тога, а у вези мога ранијега расписа, поново вам препоручујем, да све школске одборе у своје округу, особито сеоске, позовете, да своје школе на лист „*Тежак*“ претплате, и објасните им: да ће у њему наћи практичних и корисних поука из свих пољопривредних грана не само наставници њихови него и сељани сами и старији ученици њихових школа, те би се на тај начин припомогло ширењу пољопривреднога знања у

народ наш. Претплату треба слати непосредно „Управи Српског Пољо-привредног Друштва у Београду“, и том приликом назначити тачно адресу како ће се лист слати.

О извршењу овога расписа Ви ћете водити најозбиљније старање.

ПБр. 2625.

23. марта 1900. год.
Београд.

Заступник

Министра просвете и црквених послова,

Министар

народне привреде,

Жив. Живановић с. р.

Свима надзорницима народних школа

(Књига „Одабране српске народне песме“ да се употреби за школске и ученичке књижнице и за поклањање ученицима о годишњем испиту).

Да би наше народне песме, као најбоља и најкориснија лектира за омладину и најмоћније и најпоузданије средство за буђење и јачање родољубља, биле што приступачније нашој омладини, ја сам наредио, те је, као издање Државне Штампарије, спремљена и штампана парочита збирка „Одабране српске народне песме, јуначке, најстаријега времена, за омладину приредио Ж. О. Д.“

Ова је збирка тако уређена, да ће врло корисно послужити за школске и ученичке књижнице и за поклањање ученицима народних школа и као читанка за продужне школе, и ја је за све ово препоручујем

Извештавајући вас о овоме, наређујем Вам: да настанете да се ова корисна и нашој омладини потребна књига набави за све школске и ученичке књижнице у повереноме Вам школскоме округу и да се у што већем броју употреби за награђивање одличних и врло добрих ученика народних школа, нарочито оних ученика сеоских народних школа, који, свршивши основну школу, неће продужити учење у грађанској или средњој школи.

Књизи је цена пола динара, а може се добити у Државној Штампарији и у свима повлашћеним књижарницама у Србији.

ПБр. 3832.

26. априла 1900. год.
Београд.

Министар

просвете и црквених послова,

Андра Ђорђевић с. р.

Свима директорима средњих школа

(Предавања да се заврше у првој половини месеца јуна)

Према измењеној алинеји 2. члана 16. Закона о средњим школама, предавања у средњим школама завршују се не 31. маја, како је раније било, већ у првој половини месеца јуна. На основу овога препоручујем Вам да се с ученицима свију разреда, који се не подвргавају тежајним испитима, предавања наставе и у првој половини месеца јуна, све до крајних граница могућности за ово.

Овим ће се не само добити неколико нових радних дана школских, него ће се помоћи и намери: да сви ученици дочекају крај школске године на окупу не растурајући се пре времена.

Предавања нека се врше по распореду а с оним наставницима који нису заузети чланством у одбору за испит зрелости или за нижи течајни испит, ма да се и ови последњи предавања могу ослободити само у дане када су заузети испитом. И сам пак нижи течајни испит треба из разлога горе поменутих помаћи колико је год могућно ближе самом завршетку школске године.

Директори ће од сада увек уз распоред течајних испита слати министарству и образложени предлог којег дана да се заврше предавања у повереној им школи.

ПБр. 4144.

5. маја 1900. год.

Београд.

Министар
просвете и црквених послова,

Андра Ђорђевић с. р.

Свима директорима средњих школа

(Нова правила о нижем течајном испиту)

Како су изменама у Закону о средњим школама од 6. јануара ове године унесене нове основе у одредбе које говоре о нижем течајном испиту, то сам, према измењеним члановима 47. и 48. Закона о средњим школама, прописао нова Правила о нижем течајном испиту, која Вам се у прилогу шаљу, и према којима ће се од сада вршити нижи течајни испит. Овим се правилима замењују она која су прописана 28. јануара прошле године ПБр. 999.

КПБр. 3946.

2. маја 1900. год.

Београд.

Министар
просвете и црквених послова,

Андра Ђорђевић с. р.

ПРАВИЛА О НИЖЕМ ТЕЧАЈНОМ ИСПИТУ У СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

1. Они ученици IV разреда средњих школа, који сврше тај разред а желе продужити школовање у вишој средњој школи, полажу нижи течајни испит.

2. Нижи течајни испит полаже се:

а) из српског и немачког језика и математике — у гимназији и реалном одсеку њеном;

б) из српског, немачког и латинског језика у хуманистичком одсеку гимназијском.

3. Из осталих предмета ученици не полажу испит, већ се оцена годишњег успеха IV разреда уноси у сведочанство о нижем течајном испиту.

4. Ученици се испитују из сваког предмета посебице, у размацима бар од једног дана између предмета.

5. Течајни је испит: из српскога језика писмен и усмен, из осталих предмета само усмен.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

6. Писмени течајни испит врши се одвојено од усменог испита и раније од овога, како би наставник српскога језика и испитни одбор имали времена да прегледају и оцене задатке.

7. Писмени задатак мора бити увек из круга оних врста писмених вежбања, која су наставним планом прописана за III и IV разред средњих школа. Израда писменог задатка може трајати највише један час.

8. На усменом испиту ученици се пропитују из разних, увек само главнијих, делова дотичних предмета целог нижег течаја, како би се могло видети њихово знање предмета и спрема за прелазак у вишу средњу школу. Сем предметнога наставника имају права стављати питања ученику и остали чланови одбора. Испитивање сваког ученика из свакога предмета треба да траје до 10 минута.

9. Ученик, који би на течајном испиту добио *слабу оцену* ма из кога предмета, неће се пуштати на даљи испит. Такав ученик не може прећи у старији течај, а може поновити IV разред.

10. У испитном одбору за нижи течајни испит мора бити увек најмање три члана: директор или разредни старешина IV разреда (који увек мора бити члан одбора) као председник, и наставници предмета поменутих у тачци 2. као чланови. Ако су у рукама једнога наставника два предмета, директор ће одредити за трећег члана одбора другог ког наставника IV разреда.

11. Оцену течајног испита даје ученику испитни одбор већином гласова независно од годишње оцене. При једнакој подели гласова, већина је где је председник одбора.

12. Ученици, који би, бољешћу или каквим другим оправданим узроком, били спречени да полажу течајни испит у месецу јуну, полагаће га првих дана нове школске године.

13. Ученици IV разреда, на које би се применио чл. 41. закона о средњим школама, полажу нижи течајни испит тек по положеном разредном испиту, почетком нове школске године.

14. За ученике IV разреда престају предавања 25 маја.

15. Ученици IV разреда, који би били отпуштени из школе на основу чл. 42. закона, морају најпре полагати испите из свију предмета тога разреда, па се тек после тога пуштају на течајни испит.

16. Ученици из приватних средњих школа који сврше IV разред, а желе продужити школовање у вишој средњој школи, дужни су до 30. маја пријавити се лично, с уредним сведочанством IV разреда, директору државне средње школе у којој желе полагати нижи течајни испит. Они пак ученици приватних средњих школа, који би најпре морали полагати разредни испит (по чл. 41.), имају се пријавити директору државне средње школе за полагање течајног испита најдаље до 15. августа закључно.

17. Сведочанство о течајном испиту овим ученицима дају оне државне средње школе, у којима ти ученици полажу испит.

ПБр. 3946.

2. маја 1900. год.

Београд.

Министар
просвете и црквених послова,
Андра Ђорђевић с. р.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

759. САСТАНАК

15. марта 1900. год.

Били су: ПРЕДСЕДНИК Д-Р **В. Бакић**; ПОТПРЕДСЕДНИК **Стеван Ловчевић**; РЕДОВНИ ЧЛАНОВИ: **Богдан Поповић**, Д-Р **Михаило Петровић**, **Михаило Марковић**, **Л. Лазаревић**, **Милоје Влајић**, и ПРОФЕСОРИ: **Ст. Предић** и **Б. Б. Димић**.

Пословођа **Петар Ј. Петровић**.

I

Прочитан је и примљен записник 758. састанка.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 10. овога месеца, ПБр. 2390, којим се спроводи Савету на оцену молба г. **Ивана Иванића**, вицеконсула, који је молио, да министарство просвете откупи изврстан број примерака његова дела: „**Буњевци и Шокци**“, које је наградила „**Матица Српска**“; за тим да се препоручи и књижницама свих просветних завода у Србији, као и за поклањање ученицима о годишњим испитима.

Пошто је ова књига оцењена и као добра награђена од стране „**Матице Српске**“, то је Савет одлучио: да се поменута књига „**Буњевци и Шокци**“, од **Ивана Иванића**, може препоручити за књижнице средњих школа а и за поклањање ученицима виших разреда средњих и стручних школа.

III

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 15. овога месеца, П. Бр. 2718, којим је спроведена Савету на оцену молба г. **Тодора Радивојевића**, суплента гимназије Краља **Александра I**, који је молио: да се његов превод под насловом *Земља* — који чини саставни део земљониса за више разреде средњих школа — од **Видала де Лаблаша** и **П. Камена д' Алмеида** одобри за привремени уџбеник Физичке Географије у V разреду наших средњих школа.

Савет је одлучио: да се умоли г. **Сава Антоновић**, професор гимназије Краља **Александра I**, да изволи овај превод прегледати и Савету

реферовати о томе, може ли се ово дело употребити као привремени уџбеник у нашим средњим школама.

IV

Саслушан је усмени реферат г. Б. Поповића, члана Савета, о преводу дела „Кћери и Синови“ од Легуве-а, које је превео Јов. Несторовић, директор гимназије Доситеја Обрадовића.

Према усменој реферату г. Поповића а и писменој реферату г. Миленка Марковића, који се овојем записнику прилаже, Савет је одлучио: да би било корисно по српску књижевност, када би ово дело угледало света.

Реферат г. М. Марковића гласи:

Главном Просветном Савету

Два пута сам најљубиво прочитао приложено дело у рукопису „Кћери и Синови, призори и студије из породична живота, написао Ернест Легуве, члан француске академије“, у српском преводу од г. Јована В. Несторовића, директора гимназије, и част ми је овде изнети Савету своје мишљење о овојем делу.

После несрећног рата 1870.—71. године, велики и духовити народ француски увидео је многе махне и недостатке своје, па је легао свом снагом својом на озбиљан рад. Почело се најозбиљније мислити и радити на стварима, које у истини чине један народ великим и jakim, а о којима се пређе није водило рачуна у довољној мери. У таквом реду мисли и у таквом раду, школа и цела област васпитања и образовања народног, породица, војска и т. д., заузели су прво место. После онако скупог и тешког искуства најбољи синови француског народа прегли су на рад, да би сваки од њих по мери своје улоге и физичке снаге допринео да се поправи оно што није ваљало. У ред таквих радника долази и писац овога дела, у коме се поглавито претресају питања из породичног, школског, грађанског и војничког живота.

У оригиналној делу г. Легувеа има тридесет и три засебна чланка, од којих сваки за себе чини целину. У сваком писму или расправици претреса се по једно питање из практичног живота, које је обично везано за конкретне примере, што их је сам писац у животу посматрао и доживео. Дело је написано у облику писама упућених појединим виђенијим лицима, која се брину о физичком, умном и моралном напредовању свога народа. Свако писмо јесте „мали подлистак“ у каквоме доброме журналу, написан духовито и са пуно полета, написан отменим стилем и језиком. Сваки чланак има извесну тенденцију, и цун је љубави, нежности и патриотизма. Писац слика и прилике из стварног живота, што их је сам проучавао, па на њима критикује, саветује, упућује, покреће на мишљење и буди лена осећања. С тога се цело дело и чита веома радо и пријатно, остављајући у читаоцу јак утисак и покрећући га на рад и на мишљење.

Истина има местимце појединих места и чланака, који личе на „козерије“, на пр. „Un parvenu“ (Један новајлија), а има их који су и чисто националног карактера, као на пр. „Једногодишња служба у војсци“, на штак и ти се чланци пријатно читају и из њих се може човек лепо научити.

Ето, такво је дело превео г. Јован В. Несторовић, изоставивши из истога четири чланка.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Што се самога превода тиче он је у главноме добар, али би местице могао бити и бољи. Ја нисам имао кад поредити сваки чланак с оригиналом, али сам у рукопису писалком обележио све речи и сва места која ми се нису свидела и за које сам мислио да се лакше могу исказати. Ја мислим да ће ове ситније погрешке у стилу, језику и правопису (на пр. преводилац пише „од туда“ место *отуда*, и т. д.) бити просто опшике пера, што их је преводилац — или преписивач — у брзини учинио, и да ће преводилац и сам те погрешке поправити при штампању.

Могло би се рећи, да би за нашу сиромашну литературу овако дело било луксуз код толиких пречих потреба, али кад се узме на ум, да дела оваке врсте у нашој литератури скоро и нема, или их има врло мало, и да ће мисли овде изнесене покренути многе мисаоне људе на озбиљно размисљање о многим важним питањима, онда ова замерка отпада.

Под претпоставком, дакле, да преводилац прими одговорност за тачност и правилност превода, ја предлажем: да Главни Просветни Савет може ово дело примити, с тим до се штампа о трошку ког било добротворног фонда који стоји под управом министарства просвете и који је за оваке циљеве намењен.

Други референт, г. Павле Поповић, проф., изјавио ми је усмено да ово дело не може прегледати.

Враћајући Савету и оригинал и превод у рукопису, ја га молим да ми опрости што сам се с прегледањем дела тако дуго задржао. Узрок су томе други разноврсни послови, којима сам за ово време био оптерећен.

Богојављење 1900. год.

Београд.

Мил. Марковић,

професор гимназије Вука Стеф. Караџића

Г. Миленку Марковићу за реферовање одређено је тридесет (30) динара.

V

За тим је прочитан предлог комисије која је израдила Наставни Програм из Немачкога Језика за наше средње школе.

Савет је после подужега већања у начелу примио овај предлог.

Овим је завршен овај састанак.

760. САСТАНАК

22. марта 1900. год.

Били су: председник д-р **В. Бакић**; потпредседник **Стеван Ловчевић**; редовни чланови: д-р **Светолик Радовановић**, д-р **Михаило Петровић**, Архимандрит **Кирило**, **Михаило Марковић**, **Сретен Ј. Стојковић**, **Л. Лазаревић**, и професори: **Миленко Марковић** и **Стеван Предић**.

Пословођа: **Петар Ј. Петровић**.

I

Приступљено је читању и претресању Наставнога Програма из Немачког Језика у средњим школама.

Прво је читан и претресан програм за реалну гимназију. Како је у предложеноме програму нарочито у I разреду било доста материјала,

који не спада у програм, већ је више методичко упутство за предавање овога предмета, то је Савет одлучио: да се све оно што не спада у програм изостави.

Осем тога учињене су још неке ситније измене у предложеном нацрту, те су на овоме састанку прочитани и примљени програми за прва четпри разреда реалне гимназије.

Тиме је овај састанак закључен.

761. САСТАНАК

Б. априла 1900. год.

Били су: ПОТПРЕДСЕДНИК **Стеван Ловчевић**; РЕДОВНИ ЧЛАНОВИ: д-р **Светозар Радовановић**, **Архимандрит Кирило**, **Михаило Марковић**, **Сретен Ј. Стојковић**, **Ј. Миодраговић**, **Лука Лазаревић** и **М. Влајић**.

Од чланова комисије били су професори: **Миленко Марковић**, **Стеван Предић**, **Ђура Б. Димић** и **Хенрик Лилер**.

Пословођа: **Петар Ј. Петровић**.

I

Настављено је читање и претресање Наставнога Програма из Немачког Језика, и то прво за више разреде реалних гимназија.

Примљено је по предлогу комисије, са неким ситним стилским изменама.

За тим се приступило читању и претресању програма за Класични, а по томе и за Реални одсек и све је примљено по предлогу комисије, која је програме израдила.

Како је уз ове програме комисија израдила и опширне методичке напомене о предавању Немачког Језика, то је Савет мишљења, да би исте могле послужити као корисна грађа при изради општих упутстава, које ће министарство доцније израдити, чега ради да се све напомене доставе министарству на увиђај и могућу употребу.

Тиме је овај састанак закључен.

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

ИЗВЕШТАЈИ ДИРЕКТОРА СРЕДЊИХ ШКОЛА

Тромесечни извештај г. Ј. Шплихала, директора Гимназије
Господара Јована Обреновића

Господину Министру просвете и црквених послова

У смислу расписа од 4. децембра пр. год. ПБр. 13.971 част ми је поднети г. Министру извештај о стању поверене ми гимназије у другом тромесечју 1899.—1900. школ. године.

І. Настава

У другом тромесечју текао је школски рад својим редовним током, јер није било ни ванредних прекида, ни промена у наставничком особљу. Минуло тромесечје имало је 91 календарски дан. Кад се од тога броја одбију сви дани школскога одмора, т. ј. свака недеља, празник и четвртак по подне, а сем тога и $1\frac{1}{2}$ дана уочи Св. Саве (због припреме за школску прославу), оно пре подне 15. јануара, кад је учионице требало довести у ред, и најзад 29. фебруара, када је рађено на свођењу оцена и писању ђачких извештаја, — онда излази, да је било свега $34\frac{1}{2}$ празничних и $56\frac{1}{2}$ радних дана и то:

у децембру	$14\frac{1}{2}$ праз.,	$16\frac{1}{2}$ рад. дана
„ јануару	10	21 „ „
„ фебруару	10	19 „ „

Кад се дневно рачуна просечно по $4\frac{1}{2}$ часа или 27 часова недељно, онда је у II тром. сваки разред имао просечно 254 часа. Ако се овај број подели с бројем календарских дана, добива се као средња цифра дневнога рада 2,8 часова. —

Наставници су у том тромесечју, по раније утврђеном распореду, прешли сразмеран део прописаног научног градива. Како је пак ово градиво неких предмета, поред једнаког броја часова у појединим разредима, врло неједнако распоређено, наставници у неким разредима с великим програмом морају хитати, док се у слабије оптерећеном распореду

научно градиво рахат може свршити за 2 тромесечја. И док се у једном разреду наставник и ученици сатру радећи, догле се у другом башкаре и научно градиво, тако рећи, развлаче до пред сам свршетак школске године. Примера ради наводим овде немачки језик у II, математику у II и VI и историју у III разреду, који имају огромне програме. Нарочито геометрија у VI р. апсолутно се не може свршити са 2 часа недељно. С тога су наставници немачког језика у II и математике у VI држали ванредне часове недељом пре подне. Сушта је противност н. пр. земљонис у III р., јер је један приличан део овогод. програма пређен већ прошле године у II разреду, те се ове године само понавља.

Ова преоптерећеност у неким разредима од огромне је штете по стварни успех, а и по здравље ученика. С тога при грађењу нових програма треба водити озбиљно рачуна о маси научне грађе, која се у ком разреду може свршити без велике тешкоће.

Што се тиче самога начина оцењивања, морам да напоменем, да се у овој гимназији ученичко знање у опште добро цени. Да је то доиста тако, доказују факта, да наши ученици у другим заводима добивају боље оцене. Какав је према томе био успех у појединим предметима и разредима, показује табеларни преглед свих оцена, по коме су прорачунате средње оцене за сваки предмет и за сваки разред понаособ, а затим и средњи резултат за сваки предмет у опште. Кад се ови прегледи упореде с онима за I тромесечје, онда излази, да је у II тромесечју постигнут бољи успех.

За доказ тога тврђења наводим овде ове факте:

1.) Од целокупног броја оцена било је:

одличних . . .	9,6%	дакле за	0,21%	више него у I тромес.
врло добрих . . .	23,5 "	" " "	0,95 "	" " " "
добрих . . .	53,2 "	" " "	4,11 "	" " " "
слабих . . .	13,7 "	" " "	5,27 "	мање " " " "

2.) Док су у I тромес. слаби ученици имали превагу над ученицима без слабих оцена (57,59% према 42,41%), онао је у II тромес. број слабих ученика на 47,85%, дакле за 9,47%.

3.) Поред мањег броја слабих ученика важно је напоменути и тај факат, да сваки од тих ученика има сада мање слабих оцена, него прошлога тромесечја, што се види из овога прегледа:

	у првом ТРОМЕСЕЧЈУ	у другом ТРОМЕСЕЧЈУ	
С једном слабом оценом било је:	15,71%	18,25%	+ 2,54%
С две слабе оцене	" "	16,23 "	13,41 " — 2,82 "
" три " "	" "	16,23 "	9,14 " — 7,09 "
" више од 3 слабе оц.	" "	9,42 "	7,05 " — 2,37 "
Свега . . .	57,59%	47,85%	— 9,74%

Ови бројеви доказују, да је у II тромес. број ученика са 2, 3 или више слабих оцена за 12,28% мањи, него у I тромесечју. Од ових ученика 9,74% поправило је све слабе оцене, и 2,54% остало је с једном слабом оценом.

Овај напредак огледа се у табели средњег успеха. Најбољи је успех у веронауци, затим долазе: француски и грчки језик, историја, прир.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

науке, земљопис, латински, српски језик, математика и напослетку немачки језик с најмањих успехом (2,97). Кад се прегледају средње оцене у појединим разредима, излази, да је:

	НАЈБОЉИ	НАЈСЛАБИЈИ	УСПЕХ
у науци хришћанској у	IV р.	— у	I р. (3,42)
„ српском језику у	VI	— „	II „ (2,94)
„ немачком језику у	VI	— „	II „ (2,88)
„ латинском језику	III	— „	IV „ (3,03)
„ франц. и грчком у	VI	— „	V „ (3,56)
„ земљопису у	I и III	— „	IV и V „ (3,19)
„ историји у	V	— „	IV „ (2,85)
„ математици у	V	— „	II „ (2,90)
„ прир. наукама у	VI	— „	IV „ (3,00)

Према томе има у I раз. 1 максимум, 1 минимум (Н. х.)

„ II „	—	3	„ (Ср, Нј, М)
„ III „	2	—	„
„ IV „	1	4	„ (Л, Зе, И, Пр)
„ V „	2	4	„ (Фр, Зе)
„ VI „	4	—	„

Из истога прегледа види се и то, да је средњи успех мањи од 3 и то:

у српском језику у II разреду } Ове предмете предаје један
 „ немачком језику у II IV, V р. } наставник г. Миша Петровић.
 „ историји у IV р. у
 „ математици у II и IV разреду.

Због тога, што је у половини свих разреда немачки језик остао у испод оцене 3, није чудо, што је резултат средњих оцена из тога предмета и сада још остао испод добре оцене. Према томе је немачки језик једини предмет, чији је средњи резултат мањи од 3. Ово долази поглавито отуд, што дотични наставник у II, IV и V р. веома строго цени; стварни је успех међутим доста бољи.

Кад се резултати средњих оцена упореде са онима из I тромесечја, излази:

1.) да се успех поправио и то:

у српском језику за	0,25	} 1,14
„ немачком језику за	0,13	
„ латинском језику за	0,19	
„ франц. и грчком језику за	0,21	
„ математици за	0,36	

2.) да се успех погоршао и то:

у веронауци за	0,08	} 0,22
„ земљопису за	0,01	
„ историји за	0,04	
„ прир. наукама за	0,09	

Највећи се напредак опажа дакле у математици, а најмањи у немачком језику. Ја се у осталом надам, да на овоме неће остати и да ће се, пошто се приступи понављању пређенога градива, општи успех још више поправити.

Писмени задаци, школски и домаћи, рађени су по утврђеном распореду. Радујем се, што могу констатовати, да се и овде опажа знатан напредак, како у погледу садржине, тако и у спољашњем изгледу његовом. Задаци су брижљиво прегледани и свагда су их наставници пропраћали потребним напоменама, кад су их враћали ученицима. О свему томе говорићу мало опширније у годишњем извештају. —

Наставници ове школе већином су се трудили, да радом својим што више користе повереној им ђачкој омладини. Између школских часова, за време шетње, у нарочитим седницама и у свакој другој згодној прилици измењивали су мисли о свему ономе, што су у школи запазили и што је могло и требало да буде предмет дискусије. Овако је често постигнут споразум много лакше, него у формалној седници. —

Ма да сам био уверен, да се наставници спремају за своја предавања, ипак сам сматрао за потребно, да им у више прилика препоручим, да им предавања морају бити потпуно јасна и разумљива, како би ученици, што је могуће више, научили у самој школи. Сем тога нагласио сам, како се наставник, само ако му је Бог дао онај „*donum docendi*“, свима могућим средствима мора трудити, да заинтересује своје ученике и да их придобија за се, јер ће ученици онда неосетно савладати и оно, што им иначе задаје највеће тешкоће или што им је без тога сухопарно или чак и одвратно. По томе се и познаје *прави* наставник, мајстор у своме послу.

За слабије ученике држати су недељом пре подне нарочити часови репетиције. И ако је тиме ученицима ускраћен један мали део њиховог слободног времена, ипак сам са задовољством опазио, да многи од тих ученика радо долазе на такве репетиције, да су онда слободнији и да наставницима отворено казују, шта не знају, шта не разумеју и шта им је најтеже. У том погледу заслужују похвале г. г. Миша Петровић, Љубомир Миловановић и Петар Велимировић. —

После овога морам напоменути још једну ствар од не мањег значаја. — Познато је, да се наставници од вајкада жале на немар појединих родитеља или старатеља, који школу у њеним тежњама не потпомажу у довољној мери или су чак равнодушни према свему, што школа предузима, било да је томе узрок непознавање и непојимање своје васпитачке дужности или урођена апатија. Према овакој појави школа наравно није могла остати равнодушна, већ је морала узети иницијативу, да створи колико толико тесну везу између школе и ђачкога дома и да по могућности потпомаже родитеље или стараоце у вођењу надзора над ученицима и у васпитавању у ваншколско доба. С тога сам наредно разредним старешинама, да нарочито сумњиве и непоуздане ученике обилазе у њиховим становима, како би се уверили: шта и колико ти ученици раде, да ли стан одговара њиховим потребама, да ли се води довољан надзор и брига над њима, а ако не, да се стараоци посаветују и т. д., и да ме известе о свакој неисправности. До сада је било мало жалаба и ја се с правом надом, да ће и ова мера бити корисна у сваком погледу.

Што се тиче васпитне стране наставе, могу рећи, да сам заједно с наставницима имао свагда на уму, да су овој земљи преко потребни честити и вредни грађани, устаоци и савесни чиновници, добри хришћани и искрени родољуби, задахнути свим оним, што је лепо и племенито, једном речју, синови, којима је најпреча срећа своје отаџбине, те ће у свако доба дати живот свој за веру, отаџбину и за владоаца свога. По-

лазећи с тога гледишта, трудио сам се свагда, да целокупно васпитање у школи добије такво обележје. Ја и наставници користили смо се сваком приликом, да на ученике утичемо у том правцу. Овде само напомињем, да је 14. јануар прослављен на свечан начин у највећој учионици, коју су у очи тога дана неки наставници уз пријемоћ ученика лепо окитили сликама свих Обреновића, тробојкама и зеленилом. Бачки хор, који је спреман на брзу руку, одговарао је на јектенија, а г. Милош Милошевић говорио је о значају географије за опште и национално образовање. После подне било је у школи ђачко весеље, на коме су неколики музикални ученици заменили дојакошњу циганску музику. У вече је била забава у корист сиром. ученика уз суделовање мешовитог ђачког хора. —

Исто тако свечано је прослављен и 22. фебруар, када је г. Петар Велимировић, у присуству свих наставника, говорио ученицима о значају тога дана. Бачки хор певао је тада први пут у цркви. —

У погледу телесног васпитања учињено је, колико је било могуће у то доба године и у тако неподесној школској згради. Шетња, трчање и скакање између часова у доста тескобном дворашту, а под надзором дежурнога наставника, и ређи излази у поље били су једине прилике, да се тело окрепи после уморног умног рада. Чим се време поправи, урадиће се и у том погледу више, но што је могло бити до сада.

Да би се ученици упознали с главним основима хигијене, школски им је лекар скоро сваке недеље држао по једно предавање, које су ученици свакад пратили с највећом пажњом. —

II. Наставници

У току II тромесечја постављен је ђакон Михаило Поповић за хонорарног учитеља певања и тиме је попуњена једна давнашња и доста осетна празнина у саставу наставничког особља. Других промена није било.

Наставници су сразмерно мало одсуствовали и то махом због слабости. Највише је одсуствовао г. Љуб. Миловановић, т. ј. од 7.—14. децембра пр. год. (19 час.) и г-ђца Зорица Јанковићева од 24. до краја фебруара. Остала одсуства ова су:

2. јануара: Коста Јовановић, 2 часа.

7. " Јов. Шплихал, Коста Јовановић и Сретен Михаиловић, због славе.

11. и 12. фебруара: Божа Миловановић, због рекрутације у Крагујевцу.

12. фебруара: Радомир Радојевић (2 часа).

28. " Михаило Поповић (1 час).

Сви су ови часови замењени, тако да у школском раду није било ни најмањег прекида. —

У току II тромес. посетио сам 47 наставничких часова. Што год сам у таквим приликама опазио, забележио сам после часа у нарочиту свеску и та ће ми белешка служити као материјал за год. извештај. — Кад год је било потребно, саопштио сам дотичном наставнику на само своје примедбе и давао сам потребна упутства и објашњења.

Наставници су тачни у дужности и нису ми давали повода за кажњавање. У појединим случајевима била је довољна усмена, озбиљна опомена. Сви се добро слажу и воде и у приватном животу озбиљно рачуна о своме узвишеном позиву.

III. Ученици

Као што се види из бројнога прегледа ученика, школа у току II тромес. није добила ни једног новог, а изгубила је 5 ученика, те је на крају фебруара било свега 186 ученика (179 мушких и 7 женских).

Ни један ученик није отпуштен.

На име благодејања издато је четворици ученика месечно по 61 дин., свега 183 динара. Услед бољег успеха приновила су се сад још двојица, те ће се овој шесторици у III тромес. издавати месечно по 88 дин., свега 264 дин.

Ради боље илустрације општега напретка, о коме сам већ горе говорио, наводим овде бројне односе између слабих ученика и ученика без двојака, узевши при том ове последње за јединицу.

Било је ученика	I. ТРОМЕС.		II. ТРОМЕС.		РАЗМЕРЕ	
	ДОБРИХ	СЛАБ.	ДОБРИХ	СЛАБ.	I. ТРОМЕС.	II. ТРОМЕС.
у I разреду . .	21	20	19	21	100 : 95,24	100 : 110,53
" II " . .	14	37	24	26	100 : 264,28	100 : 104,17
" III " . .	12	19	16	14	100 : 158,33	100 : 87,15
" IV " . .	9	20	13	14	100 : 222,22	100 : 107,69
" V " . .	11	5	10	6	100 : 45,5	100 : 60,00
" VI " . .	14	9	15	8	100 : 64,29	100 : 53,33
у ОПШТЕ	81	110	97	89	100 : 135,81	100 : 91,75

Ови бројеви доказују, да је у I тромес. на 100 добрих ученика долазило нешто више од 135 слабих, а да су у II тромес. добри ученици у већини, јер на 100 добрих долази само 91 слаб ученик.

У појединим разредима најнеповољнији су односи и то у I, II и IV — Изузимајући IV р. број слабих ученика постепено опада од свог максимума у I р. (100 : 110,53) до свога минимума у VI р. (100 : 53,33).

Што је најнеповољнија размера у I р., има свога узрока, као што сам се лично уверио, поглавито у одвећ слабој спреми и умној неразвијености, с којом су се многи од тих ученика прошверцовали у гимназију и поред пријемнога испита, коме, узгред буди речено, нисам могао присуствовати. Што се такви ученици и данас још трпе у школи, долази отуд, што ја налазим, да они нису криви, што им основна школа није дала ону спрему, коју им је требала дати, а још мање су криви, што су на пријемном испиту тако благо цењени; према томе треба им дати прилике, да уче до краја године, не би ли се бар који од њих поправио.

У II р. ствар већ стоји мало друкчије, јер је ту ученички материјал већ мало пробран. Превага слабих над добрим ученицима мора се објаснити тиме, да ученици не могу савладати одвећ опширне програме из немачког језика и математике. Сем тога ваља имати на уму, да матерњи и немачки јез. предаје један наставник, који врло строго оцењује и ја сам уверен, да би горња размера ипак била повољнија, да су та 2 предмета у рукама ког другог наставника. Ова строгост има у осталом и своју добру страну, јер ће на тај начин прећи у III р. само они, који су фактички спремни и поуздани. —

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Остаје ми само да објасним неповољну размеру у IV разреду. Тај је разред прошле школ. године био најгори у целој гимназији и ма да је било пречишћавања, ипак је у том разреду остало неколико махом одраслијих ученика између 17 и 19 година, који су с тешком муком прешли у IV р., где су наишли на још веће тешкоће. Ово су махом пуки сиротани, који натежу и с најобичнијим школским потребама. Нови закон о сред. школама затекао их је у III р., неке као поновце, у доба, када су већ били престарели за какав други посао и с тога су се одлучили, да уче даље, не би ли стекли право на Богословију или Учитељску Школу. Отуд долази, да у том разреду има 6 уч. с једном или две слабе, а има 8 ученика са 3 или 4 слабе оцене. У овом тромесечју учиниће се с њима још последњи покушај. Овако одрасли ученици у нижем течају гимназијском права су главобоља за школу и онда настаје питање, шта да се ради, ако се до године опет који од њих буде јавио, да понови IV р.?

Као што сам већ казао у свом извештају за I тромесечје, тако и овом приликом са задовољством констатујем, да у заводу влада добар ред и дисциплина. Слободно могу тврдити, да са садашњим стањем овога завода мора бити задовољан сваки онај, који је познавао ову школу пре новог закона о сред. школама. Довољно ће бити напоменути, да ни један ученик нема лоше владање. Мање иступе кажњавале су разредне старешине или директор, само двојицу ученика III р. казнило је разредно веће строгим укором. —

Из прегледа ученичких изостанака види се неки напредак у погледу похођења школе. Док је у I тромесечју било 103 неоправд. изостанка, у овом тромесечју има их само 62, а то значи, да је у том тромесечју сваки трећи ученик учинио по 1 неоправдани изостанак. Многи од тих изостанака учињени су приликом тумачења јеванђеља или првих часова изјутра, нарочито у II р., у коме има 6 ученика, који долазе у школу из оближњих села. —

Здравствено стање ученика било је, преко сваког очекивања, врло повољно. Школски лекар указао је лекарску помоћ свега 25-орици ученика, који су боловали свега 63 дана, дакле просечно 4,2 дана. Болести су биле лаке природе, махом Angina bronchialis и follicularis, Malaria, Bronchitis и Variola. — Сиромашним ученицима издати су бесплатни лекови из оне суме, коју је скупштина округа рудничког одобрила још у 1899. години. —

Као што је познато г. Министру, има у школској згради, сем 6 тескобних учионица, две канцеларије и једне мале собе за ученице, само још 4 мале собе, у којима се налазе школска и ђачка књижица, физички, истор.-географски и хем.-минералогски кабинет. Ствари јестественичке и цртачке збирке налазе се у највећој учионици; нова пак учила, која су још на путу, морају се сместити у згради основне школе спровођу гимназије. Само се по себи разуме, да је ово пренашање учила врло непријатно, дангубно и штетно, али за сада нема другога излаза.

Још до скоро имало је изгледа, да ће се ове године приступити грађењу нове гимназијске зграде, за коју је већ било прикупљено 60.000 динара. Али од како је г. Министар финансија овогодишњу позицију у окружном буџету за зидање гимназије смањио од 30.000 на 15.000 динара, дошао сам до уверења, да Чачак неће тако скоро добити нову гимназ. зграду. Држим, да би г. Министар ову ствар могао мало убрзати,

кад би порадио код г. Министра финансија на томе, да се од народа овога округа и ове године, као и до сада, прикупи 30.000 динара за подизање нове гимназије, тим пре, што је окружна скупштина сама ту суму ставила у свој овогодишњи буџет.

Бр. 206.

17. Марта 1900. г.

Чачак.

Директор
гимназије Госп. Јов. Обреновића,
Јов. Шплихал

ИЗВЕШТАЈИ НАДЗОРНИКА НАРОДНИХ ШКОЛА

Извештај г. Петра Марковића, надзорника за округ крушевачки

Господину Министру просвете и цркв. послова

Част ми је поднети извештај о народним школама крушевачкога округа, од почетка ове школске године па до данас, и о својем раду за последња три месеца: октобар, новембар и децембар 1899. године.

Од пређашње своје дужности, у Београду, разрешен сам 25. септембра, а садашњу сам примио 29. истога месеца.

С примањем ове дужности ја сам истовремено примио и неколико стотина несвршених аката, који су били упућени школском надзорнику од појединих учитеља-ица, школских одбора, ђачких родитеља и т. д., почевши од краја августа па до мојега доласка, а које је окружно начелство примало и мени предало. Тај административни посао нагло је растао свакога дана. Често сам по 15 до 20 аката дневно добивао, већином, наравно, молбе и жалбе: што није примљена станарина или плата по неколико месеца; што ученици немају свих потреба; што школа није окречена и оправљена; што се школски прирез не предаје уредно, те школа нема свих потреба за рад; што благајници неће да набаве најнужније кућевне потребе за школу; многе молбе за испише и т. д.

Ова необична претрианост канцеларијским послом учинила је, те сам једва стигао, да у половини октобра почнем прегледати школе, па и тада само на тај начин, што сам само најпрешњије ствари писмено расправљао и потребне наредбе дао, а остало у свој бележник записао, да се при прегледу школа о њима боље обавестим и тамо их и расправим. Од половине октобра до 22. децембра прегледао сам све народне школе овога округа по један пут, а неке узгред и по други пут.

Верујући, да већина наставника нар. школа спада међу највредније и најсавесније јавне службенике у нашој земљи, ја сам мислио, да првом мом прегледу буде задатак оно, што је и расписом од 14. априла, ове год. ПБр. 3724., одређено: да се упознам с наставницима, с одборима, с властима које имају непосредне везе са школом, и са свима приликама школским, и да отклоним сметње које би спречавале или успоравале рад у школи, те да створим повољне погодбе и могућности сваком наставнику, да може уредно и правилно вршити свој задатак као учитељ и васпитац.

Али, отправљајући нагомилани административни посао, наишао сам на више факата, који несумњиво сведоче, да многе незгоде, на које се

поједини наставници туже, само и једино зато постоје, што они нису хтели учинити у своје време за отклањање тих незгода ни оно, што су по позитивном закону дужни били извршити. Сем тога, ја сам и сам лично, чим сам овде дошао, приметио код наставника народних школа овога округа неке појаве, које су показивале, да неки од њих веома лабаво и олако схватају и врше своју дужност, и да школу и у радне дане напуштају. Нешто то, а нешто раније познавање наших школских прилика, определило ме је, да сматрам као један најважнији свој задатак при првом прегледу школа, да се свуда што је могуће тачније уверим и о том:

1. Јесу ли наставници радили у својој школи, од почетка ове школ. године па до мојега доласка у њихову школу, *уредно и онолико, колико су им све прилике допуштале*, и онако, *како су, према својој сиреми, могли умети да раде*, и

2. Да ли су они чинили бар оно све, што су по закону дужни учинити, да би тешкоће и препреке за свој редовни рад уклонили и створили повољне школске погодбе за вршење својега задатка.

Тако прегледајући школе, ја сам у свакој наилазио на нове и неоспорне доказе, да је овакав преглед не само неопходно потребан, бар још за 5—6 година, но да је то једино и најмоћније средство, да се наша народна школа ослободи једне давнашње, традиционалне болести, која јој не да ни напретка ни успеха. На многобројним живим примерима гледао сам осведочену ону стару и познату, али често превиђану истину: да су све остале прилике и угодности за школовање народнога подмлатка узалудне, ако учитељ-ица није искрено одан својој дужности, бар у онолико, колико то закон од њега захтева. И само ово, што сам при првом прегледу школа видео, довољно би било, да и лаика потпуно увери, да је за успех и напредак народне школе прва и најважнија погодба постарати се, да учитељ-ица свесрдно и исправно врши своју дужност, и да се свака реформа народнога образовања тим мора почињати. Зато ја овде на првом месту говорим о тој најважнијој, могло би се рећи, свемоћној чињеници народне школе.

1. *Наставници*. Жалим, што по дужности овде морам, противно и својем ранијем мишљењу о учитељима-ицама, одмах напоменути, да сам код велике већине наставника овога округа, при првом прегледу школа, нашао такав нерад и немар, какав нисам слутио, и какав се ничим оправдати не може.

У целој округу тешко је наћи наставника, који је радио и урадио онолико, колико су му прилике допуштале, и који је све по закону и у своје време чинио, да сметње уклони и створи повољне прилике за свој рад у школи. Тешко је то наћи с тога, што су веома ретки наставници, који су рад у школи почели 16. августа, односно 1. септембра, и редовно у све радне дане до мојега доласка радили онолико и онако како закон наређује.

Крајем октобра и у првој половини новембра у великој већини школа једва се примећује да је рад отпочет: у многима није урађено ни онолико, колико исправан и савестан наставник редовним радом може постићи за десетак дана, а у понекима ни толико. Доста сам наставника нашао, који савршено ништа нису радили ни почели пре мојега доласка, и ако су им ђаци уредно долазили. Преко два месеца, дакле, њихови су ђаци по 4—5 часова дневно залудни проводили време у школи, чамили

и гушили се у оном прашљивом ваздуху у учионици, без икаква рада и надзора. Страшна и нечовечна казна и за одрасла човека, а камо ли за децу, којима је живот у кретању, раду, промени!! На неколико места то су и сами сељаци, ђачки родитељи, приметили и жалили су ми се, што се у школи ништа не ради, те им деца дангубе. Оваким немаром и нерадом несавесних наставника највећа се пакост чини самој школи: тим се отуђују од школе и ђаци и њихови родитељи, па и цела околина. У неким школама накнадни су испити држани тек крајем септембра.

Кад сам такве наставнике прекорео за овакав нерад и нечовечно поступање према ђацима, они су већином покушавали да то заклоне за изговоре, који су често били врло лакомислени, а неки и неистинити. Тако, неки се изговарају да нису радили с тога, што не знаду по којем ће програму предавати, и ако никакав нови програм није у то време уведен, нити је дотадашњи укинут; други с тога, што му нису ђаци уредно долазили, а међутим он није своју законску дужност у своје време учинио, да ту сметњу отклони; трећи, вели, с тога, што је имао ове или оне домаће неприлике; четврти с тога, што му ђаци немају свих потреба, а међутим он није учинио оно што му је дужност, да ту незгоду уклони; пети с тога, што је, вели, досад понављао оно из млађих разреда, а међутим, кад се почну ђаци и о том питати, излази пред очи други један жалосни факт: да тај наставник није ни прошле године радио колико и како треба и може. Тако на много места не само да није рађено, но треба велике муке, док се једном таквом несавесном наставнику докаже, да се тај нерад не може прикрити. Има, наравно, и изузетака: један, изгледа од најбољих учитеља у овом округу, који има четвороразредну школу и који спада међу оне, који су *највише радили и урадили*, признао је без икаква околишења, кад сам му приметио да није довољно радио, и казао узрок томе. Неколико школа нашао сам, у којима неки предмети нису предавани ни прошле године, на пр. црквено певање. У једној школи учитељ је свршили богослов!! Кад сам једнога десетогодишњег учитеља, који је свршио Учит. Школу, прекорео што ове године није ништа радио, и што је преко два месеца оставио да му ђаци чаме у учионици скоро без икаква рада, он је, сасвим мирно и с неким великим самопрегоревањем и поносом, одговорио: „Конац дело краси, го-сподине. Причекајте до Видова дне!... неће се то (досадашњи нерад) ни познати!“ Други, од бољих учитеља, признавајући да је код учитеља стари обичај да се почетком школске године „не запиње баш озбиљно“, веле, да се ни ове године није радило својски и колико би се могло, понајвише с тога, „што се многи нису ни надали, да ће се при првом прегледу школа пропитивати ђаци“.

Тај необични нерад и немар у дужности испољава се код наставника и у честом и у олаквом одсуствовању од дужности: за сваку ситуацију тражи се, и, наравно, добива се одсуство од управитеља, већином због „домаћих потреба“. А управитељи узимају одсуство: неки од школ. одбора; неки од председника школ. одбора, а неки и сами себи написмено одсуство одобравају, па надзорнику накнадно само јављају! Све се то чини на основу ранијих расписа о том, које би требало, сагласно садашњем закону, што пре тако удесити, да буду јасно одређени и побројени сви случаји крајне потребе, кад се може одсуство тражити и дати, а да се остави надзорнику да може казнити и онога који даје одсуство и онога, који га је тражио и добио, кад нађе да није било довољно оправданих

разлога за то. Била би то једна оштрија и необичнија мера, али за оволику и оваку необичну неуредност и избегавање дужности оправдане су и оштрије мере. Али сем тога честог одсуствовања с питањем и допуштањем, макар и управитеља школе, врло се много одсуствује и без ичијега питања и допуштења, и о таквом одсуствовању обично ни надзорник, сем случајно, ништа не зна. Тако, ја сам првих дана, кад сам дошао на ову дужност, смотрио раднога дана и у школско време понеке учитеље и учитељице из овога округа у Крушевцу.

Према изреченој одредби члана 76., да управитељи могу давати одсуство у случају *преке потребе*, и према 3. и 7. тачци члана 65. закона о народним школама, ја сам се старао да ово олако нануштање дужности и одсуствовање сузбијем, досад, саветом, прекором и претњом, да ћу најстроже казнити такве наставнике, као и управитеље, који без несумњиво преке потребе дају одсуство или сами одсуствују без надзорникова одобрења.

Поред главнога школскога одмора од два месеца и многих краћих преко године, поред толиких недеља, празника и других дана (причешће, прославе, прекиди услед каквих болести, и т. д.) кад наша школа не ради, откида се и од оно мало радних дана што остаје, кадгод се и коликогод се може, тако, да наша народна школа нема годишње ни 150 радних дана. А кад се од тога одбије још и оно време, које немарљивији учитељ проведе у школи, али не ради, или место пет ради само по два-три часа, онда излази, да се у нашој школи не ради годишње потпуно по закону и распореду ни 120 дана. *Ово је један од најглавнијих узрока*, зашто наша школа не даје сад ни приближно онолико писмености и васпитања колико би то могла учинити, и што се онако брзо и олако све то изгуби, чим ђак изиђе из школе. И докле год овако траје у основ. школи, дотле је скоро сасвим узалудно очекивати, да продужна школа донесе оне користи народном образовању, коју би иначе она могла и требало да да. И, наравно, да се, овако и оволико радећи у осн. школи, ништа не може темељно прећи ни трајно запамтити, и да ће сваки програм бити претрпан и опширан. Ја овде износим факта и говорим на основу чињеница, које сам сам лично приметио, без и најмањега улепшавања, предругојачавања или претеривања, да би се на тај начин увиделе потребе и недостаци у народној школи, које ваља што пре и што озбиљније лечити. Да наведемо за то само још један пример. Децембра 17-ога, пошавши да први пут прегледам школу у Бранковини, свратио сам узгред у школе у граду Сталаћу и у Сталаћу, и ево шта сам на што: из прве школе учитељ отишао, рекоше, до општинске суднице, а ђаци му залудни стоје по кујни, дворишту и по учионици; у другој школи ђаци се јуре и грудвају по дворишту, а у учионицама раде мајстори, јер учитељ није извршио своју дужност благовремено, те се тек сад оправљају учионице, с чега није могуће ни радити; из треће школе учитељ отишао у Ражањ, по позиву порескога одељења, ради посла, који је он могао и требало у нешколско време свршити. У све три школе био сам у школско време, кад се држе часови, и ни у једној се не ради! Пропитивањем ђака уверио сам се, да ни пре није дружице у овим школама рађено. Лако је погодити како је било пре сталнога надзора, кад се овако сад ради. И опет се скоро сви наставници народ. школа жале, како су преоптерећени послом, и често то узимају за изговор, што нису постигли успех, који су требали и могли постићи!

Живећи досад без икаква надзора и често борећи се почетком школске године с великим незгодама, које су правилан и редован рад у школи спречавале или га сасвим онемогућавале, код наших се наставника народних школа створила навика да прве месеце школске године и не сматрају као време за озбиљни рад, но као припрему за то. Према вредноћи и честољубљу појединих наставника, та се припрема протезала у неким школама до Божића, у другим до марта или још даље. Досадашњи површни и нестручни надзор крајем школске године већином није имао могућности, да тај нерад опази, те је годинама многи нерадник могао пролазити као и најсавеснији радник. Дакле, већ и саме прилике, под каквим су учитељи до сад живели и радили, чиниле су, да се постепено гаси и оно мало свести и осећања дужности, што је школа могла дати младићима, те није требало много, па да се то осећање код многих сасвим угаси, тако, да они сад раде у школи по принципу „после мене нека буде и потоп“. А та морална незрелост и овде је, као и свуда, много штетнија и опаснија, но интелектуална.

Учитељу, који је 5, 10 или 20 година, тако радећи, добро пролазио, тешко је сад помирити се са захтевом да од те навике одступи, и да, по садашњем закону, пре почетка школске године, многе своје дужности изврши, како би редовни рад у школи могао отпочети 16. авг., односно 1. септембра, а још теже му је још тада се превити на редовни посао и сваки дан радити онолико, колико закон прописује. Отуда долази да већина такве захтеве сад осећа и сматра као претерану строгост, и довија се на све начине, да тај свој нерад и немар оправда или прикрије. Кад сам једнога учитеља за такву неуредност у дужности прекорео и казном му припретио, одговорио је: „сад сваки смишља само како ће учитеља удавити“.

Тај нерад почетком школске године храни се и подржава, сем поменутога, још и давно уобичајеним премештањем учитеља у то време. Код олаког осећања дужности, разуме се, да ништа неће радити онај, који се нада премештају. То је позната и давнашња ствар, те не треба и за њу наводити примере. И почетком, а и у току школске године доста се омета редовни рад у школама и тим, што власти, неке не знајући, а неке не слушајући наредбе које о том постоје, често зивкају учитеље и за најмање ситнице у радно време, и то за оне ствари, које се у нешколско време могу свршити или преко општинског суда учитељу послати.

Много су веће штете, које се чине овим неуредним радом почетком школске године и ђацима и школи, но што то у први мах изгледа: доцније се нагло ради, те се ђаци преоптереће и све научно брзо забораве; све се површно и без довољнога вежбања пређе; много важнога, што одржава разумевање и логичку везу, изоставља се, те је ђацима у толико теже да то схвате, услед чега многи и даровитији ђаци пропадну или неспремни пређу у старији разред, да се овде још више збуне и сплету, те да за даље школовање постану неспособни. Уверио сам се, пропитивањем ђака, да су ови на многим местима врло неспремни преведени у старији разред, наравно, услед нередовног и неправилног рада пређашњих година. Многи бољи и отворенији учитељи и сами признају како тај факат, тако и његове узроке.

Кад овако уопште кажем о усталаштву и марљивости многих наставника, онда неће требати, да набрајам и све остале појединости, у којима се та неуредност у вршењу дужности код њих испољава. Крајем

октобра и почетком новембра неки учитељи-це још нису били ни уписали своје ђаке у уписницу, нити су имали прозивнице, а неки нису били записали ни прошлогодишње оцене својим ђацима у уписницу. Многи нису имали „Дневник Рада“ а ни Летописа. Неки до тога времена нису чинили своје законске дужности да би све ђаке скупили, нити су се старали, да се одбор састане и казне изрече, већином с тога, што нису ништа радили, па ни изостанке ђацима уредно бележили. Због тога су се ђаци у неким школама скупљали тек у октобру. Више сам школа нашао, у којима ђаци још ни једнога слова ове школ. године нису написали, с тога, што немају приборе за писање; а међутим, ни један од таквих наставника није хтео учинити своју дужност за ту набавку онако, како је одређено наредбом Господина Министра од 28. октобра 1895., ПБр. 20.104. Неки се чине, да за ту наредбу не знаду, а други је доиста не познају. Чак и писмено кад сам наредио једном десетогодишњем таквом учитељу, да с одбором одмах изврши што поменута наредба налаже, он је одговорно, да „по закону одбор не мора то чинити“. И сам овај један факат очевидно показује, како су ови наставници до сад вршили своје дужности и колико су рачуна водили о наредбама својега претпостављенога, чак и кад се оне тичу првих и најпречих потреба школских, без којих учитељ не може свој посао радити.

Нашао сам једнога учитеља који ради по програму од 1884. год., који је престао важити још пре пуних 8 година!! За једну потпуно уређену државу, ово су, мислим, врло чудне и симптоматичне појаве, које много казују о досадашњем стању наших школа.

И сви други оваки и слични примери, које бих овде могао навести, показивали би и очевидно доказивали једно и исто, а то је, да је за успех и напредак наше народне школе *засад најпреча и највећа потреба постарати се, да сами наставници уредно и на време сваку своју дужност врше и редовно раде свој посао у школи целе школске године.*

Кад то буде, онога дана ће бити данашњи успех удвојен, како по количини тако и по квалитету. А о благотворном дејству такога рада на саму љубав, и ђака и околнине, према школи, не треба ни говорити. Све остало поправити и до идеалне исправности довести, неће имати савршено никакве вредности ни утицаја на образовање народнога подмлатка и на школу, без претходнога. Тим би биле уклоњене и многе друге незгоде, које само привидно долазе с друге стране, а у истини постоје само с тога, што се учитељ не стара својски и на време да их отклони. Изостављам многобројне примере, које бих могао навести и за једно и за друго.

Има само једно средство, којим се то може постићи: често прегледати школе и свакад се, пропитивањем ђака и прегледом њихових писмених радова, уверити, да ли је редовно и довољно рађено, и да ли је учитељ благовремено чинио све своје дужности за омогућавање и олакшавање својега рада у школи. Али код оволикога броја одељења и наставника, и код оволикога простора, што мора проћи један надзорник, савршено је немогуће тако често ни тако темељно прегледати сваку школу. Јер штогод су већи размаци између појединих прегледа, у толико је теже контролисати да ли је редовно и довољно рађено. Ни најспремнији надзорник не може лако приметити, да ли је 10—15 дана више или мање рађено, кад он долази у школу и пропитује ђаке тек после три месеца; јер да то увиди, требало би у сваком одељењу да проведе најмање по три часа, а он толико времена нема. А ако се преглед врши без про-

питивања ђака, дакле, без прегледа колико је и како је рађено и урађено у школи, онда остајемо сасвим, у колико напредак школе зависи од учитеља, на оном, на чем смо били пре сталнога надзора: оставља се учитељу да ради кад и колико хоће. Међутим, баш сад у почетку сталнога надзора био би најпотребнији тако темељан преглед, док се сви наставници привикну на уредан рад и вршење свих својих дужности. Без овакога прегледа наставникова рада преко године ни најспремнији надзорник неће лако крајем године приметити да ли је у школи месец-два више или мање рађено уредно. Пошто би се учитељи, таким честим и свестраним прегледом њихова рада, довели дотле, да напоменуте две дужности исправно врше, онда би се тек могао дати једном надзорнику оволики број школа, односно одељења, и на оволиком простору. Али то би могло бити тек после 5—6 година.

Водећи рачуна о свима приликама, у каквим су наши учитељи и наша школа до сад били, мислио сам, да ћу најбоље одговорити и закону и интенцијама Господина Министра, ако се при овом првом прегледу зауставим на савету и општријем прекору према већини наставника за ове неуредности у дужности њиховој. Гдегод приметим најмањи знак неуреднога вршења дужности одсад, одмах ћу најстроже казне употребити. Мислио сам, да ће тако бити најправилније и с тога, што је ово и тридесетогодишњим учитељима *при пут* у животоу, да се почетком школске године, после два месеца рада, пропитују њихови ђаци и тачан рачун тражи колико су и како су радили и урадили. Разуме се, да ћу ја у свачем водити строга рачуна о оној разлици између ревносних, савесних радника и оних, што раде само кад и колико морају. Важнији послови нису ми допустили да досад изречем казну над неколицином, који су у радно време напуштали школу и који се, изгледа, без казне не могу поправити.

Ни своју стручну спрему ни вештину велика већина учитеља не примењује потпуно у настави и у васпитању, колико би и како би могли и умели. Отуда много више недостатака у раду, но у спреми наставника. Ни они, који су свршили Учит. Школу, не примењују своју стручну спрему ни у пола. Кад сам таке учитеље питао како треба радити, овај или онај предмет објаснити, они су већином умели казати, дакле знаду; а кад сам их узео на одговор зашто тако не раде, они су одговарали: „досад нико није тражио да се тако ради“. Међутим, прави је узрок недостатак савесности и љубави према својем послу и струци, с чега они траже лакши и бржи пут, и ако је ово штетно за ђаке.

Да већина наставника народ. школа до сад није радила колико треба и онако, како би умела и знала, види се и по великој оскудици у најобичнијим наставним средствима. Јер, у овом округу нема ни једне школе, која би имала бар сва она наставна средства, која треба и може сам учитељ-ица са својим ђацима прикупити. Писање у старијим разредима ретко где да предају сами наставници, но већином ђаци пишу како умеју сами, а наставник обично цифром или словима обележи да ли је добро или није. Отуда је писменост садашњих ђака гора од пређашњих. С цртањем, које у много школа није још ни почето, исто је тако, и на много места и горе. Слично је и с неким другим предметима, где се такође очевидно показује, да се при образовању народнога подмлатка много више погрешака чини из немарнога и неуреднога вршења дужности, но из невештине и незнања.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Васпитна је страна још запуштенија, опет, чини ми се, више из немара но из незнања. Али је ипак несумњиво и по оном, што сам при првом прегледу школа приметио, да у овом правцу има много више недостатака у стручној спреми многих наставника. И међу стручним учитељима изгледа да их доста има, који не знају добро ни чим се ни како се васпитава у народној школи. Код старијих и нестручних наставника овај је недостатак још приметнији. Нешто то, а нешто неуредност и немарљивост у школском раду уопште, чини, те наша школа на много места не даје и не одржава ни оно васпитања, што отреситија кућа код своје чељади развије и очува без икакве школе.

На чистоћу ђака, ђачкога прибора, хаљина, учионице и на остале погодбе за одржавање здравља ученика у школи, веома се мало пази. Налазио сам учионице испуњене правим облаком прашине, тако да се једва виде ђаци, који седе у последњим клупама. И то налазим у школама где раде учитељи, који су свршили Учит. Школу. Бивало је случајева, да једва писмени грађани долазе у школу, те сасвим умесне прекоре чине својим стручним учитељима, што ови не пазе довољно на проветравање, чистоћу и опште погодбе за здравље својих ђака. И лично су ми се жалили грађани једне варошице на то. Чак ни послужитељи на неким мостима неће да се помире *с новим послом*, да перу учионице, изговарајући се да то досад нису радили.

Многи ђаци пропадају што, због тескобе, морају и зими седети до саме пећи, од које их силна врућина сатире и за сваки рад онеспособљава: све само с тога, што нису набављени заклони, негде немарношћу самога наставника, а негде школскога одбора. Наредио сам, да се одмах свуда у таким школама набаве макар и најпростији заклони.

И тако, с којегод се стране погледа, излази, да наша школа засад много више пати и страда од нерада и неуреднога вршења дужности, но од незнања и неумења.

ОТТЕКА

Колико и каквих недостатака има у стручној спреми учитеља-ица наших, потпуно би се могло видети тек онда, кад би се на време почело у школи радити и кад би се непрекидно и равномерно радило, како се законом тражи. Док то не буде, не могу се тачно и потпуно такви недостаци приметити. Јер многи површно и неправилно раде свој посао само с тога, што не радећи редовно, хитају да што пре и што више пређу, те да доврше програм. Уверио сам се о том и овом приликом: чувши, да ја пропитујем ђаке и оцењујем је ли редовно рађено у школи, понеки су наставници само поменули, тако рећи, саме наслове појединих лекција, мислећи, да ће тако дотадашњи нерад свој сакрити.

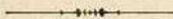
Једно да би се учитељи-ице привикли на уредан рад у школи, а друго да би се колико толико надокнадили велики недостаци у спреми ученика старијих разреда, који су проузроковани неуредним и недовољним радом у пређашње време, врло је важно и потребно, мислим, што је могуће мање и ређе одвајати учитеље-ице од редовнога рада, па макар то било и због стручнога усавршавања. Јер, понављам: шта и колико недостаје у њиховој спреми, како се, кад се и чим тај недостатак може најзгодније попуњити, све се то може тачно видети, оценити и удесити тек онда, пошто сви наставници редовно буду радили и применили све оно, што умеју и знају у своме послу.

Владање и понашање наставника ван школе уопште је исправно и повољно. Било је на неколико места сукоба с председницима општина

и на два места с месним свештеницима. И између наставника било је гложења, већином између учитеља и учитељица, на неколико места, али и то су биле ситније зађевице, сем једнога случаја, који је познат министарству, те нисам имао досад потребе да друге мере употребим, сем савета и прекора. И они сукоби наставника с председницима и свештеницима стишани су, сем два случаја, где то кошкање и тужакање још траје. Старају се, да и то стишам, макар и казном, ако дотични наставници буду криви. Досад нисам имао ни једне жалбе ни извештаја, ни од власти ни од приватних, да се који учитељ меша у политичке или друге какве ствари, ван учитељскога позива.

Није ми посао досад допуштао да остварим своју намеру: да на окружним или на среским већима изнесем пред наставнике овога округа све недостатке и неуредности, које сам приметио у њихову раду, и да посаветујем и поучим, да се то поправи. Чинио сам то појединце, али много темељније, опширније и боље може се то постићи на већима, те с тога ћу то сматрати као један од најважнијих послова, који ме очекују, само ако ми допусти онај други много важнији део мојега задатка, о којем сам напред говорио. Према послу, који сад имам пред собом, нећу ово моћи скоро учинити.

(СВРШИТЕ СЕ)

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

НАУКА И НАСТАВА

О АПСТРАКТНИМ ИДЕЈАМА

ПРЕВОД С ЕНГЛЕСКОГ

од Др-а Љубомира Недића

(СВРШЕТАК).

13. Да бих дао читаоцу још јаснију слику о природи апстрактних идеја, и онога заради чега се мисли да су оне од потребе, додаћу још једно место из *Покушаја о Људскоме Сазнању*, које гласи као што следује: „*Апстрактне идеје* нису тако јасне и лаке деци или још неизвежбану духу као посебне. Што се одраслим људима тако чине, то је отуда што су оне таквима постале непрестаном употребом и навиком на њих. Јер, ако изближе размислимо о њима, наћи ћемо да су опште идеје замисли и измишљотине духа, које доносе извесне тешкоће собом и не подају се тако лако као што смо ми склони да уобразимо. На пример, зар се неће доста труда и вештине те да се створи идеја троугла (која још није од најапстрактнијих, најпространијих, и најтежих): јер он не сме бити ни косоугалан, ни правоугалан, ни равностран, равнокрак, ни разностран, него сваки и никоји од њих у исто доба? У истини, то је нешто несавршено што не може постојати, идеја у којој су сложени делови више различних и несугласних идеја. Истина, дух у овом несавршеном стању потребује таквих идеја, и жури за њима што више може, заради олакшице у саобраћају и ради проширења сазнања, чему он обожује од природе врло јако нагиње. Али се, опет, има разлога помислити да су такве идеје знак нашег несавршенства. Бар је ово довољно да се види да најапстрактније и најопштије идеје нису оне са којима се дух најпре и најлакше упознаје, нити оне којима се његово најраније сазнање бави“.

— Књ. IV. гл. 7. §. 9. Ако у кога има те способности да створи себи у духу овакву идеју о троуглу каква је овде описана, узалудно би било хтети разуверавати га о њој, нити бих се ја у то упуштао. Све што ја

тражим, то је, да се читалац потпуно и јасно разбере, да ли има такве идеје или је нема. А то, изгледа ми, не може бити посао који би тешко било урадити. Шта је некому лакше но загледати мало у своје рођене мисли и тамо потражити има ли у њега идеје, или може ли успети да дође до идеје која би се слагала са описом који је овде изнесен о општој идеји троугла, — који нити је косоугалан, ни правоугалан, равностран, равнокрак, ни разностран, него сваки и никоји од њих у исто доба.

14. Много се овде говори о тешкоћама што их апстрактне идеје доносе собом, и колико се труда и вештине хоће да се до њих дође. А признаје се на све стране да је потребно много труда и напора духа, те да се наше мисли ослободе посебних предмета и уздигну до оних узвишених спекулација које се баве апстрактним идејама. Из чега излази да је природна последица, да тако мучна ствар као што је стварање апстрактних идеја није од потребе за *саобраћај*, који је тако лак и обичан свакој врсти људи. Али, веле нам да то што су оне просте и лаке одраслим људима, долази једино од непрестане употребе њихове и навике на њих. Ја бих, сад, рад знати у које се доба људи баве тиме да савладају ову тешкоћу и опреме се овим потребним помоћницама за споразумевање. Не може бити онда када одрасту, јер онда изгледа да не знају да дају себи таква труда; остаје, дакле, да би то био посао њихова детињства. А јамачно ће тегобни и мучни посао стварања апстрактних појмова бити тежак задатак за ово нежно доба. Није ли тешко замислити да двоје деце не могу ћеретати о својим посланицама, и звечкама, и другим својим играчкама, док нису најпре сложили безброј недоследности, и тако створили у своме духу апстрактне опште идеје и придали их свакоме општем имену које употребе?

15. А ја не мислим да су оне и за мрву потребније ради *проширења сазнања* но што су за саобраћај. На то се, знам, нарочито удара гласом, као да је све знање и извођење око општих појмова, са чиме се ја потпуно слажем: али опет ми се не чини као да су они појмови створени апстракцијом, а на начин, који је горе показан, — пошто се *универзалност*, колико ја могу разумети, не састоји у апсолутној позитивној природи или схватању чега, него у односу у коме је оно према посебном које означава или представља; откуда и бива да ствари, имена, или појмови, и ако су по природи својој *посебне*, постају *општим*. Тако, када доказујем какав став о троуглима, ваља узети као да имам на уму општу идеју о троуглу; што се не би имало разумети тако, као да сам у стању створити идеју о троуглу, који нити је равностран, ни разностран, ни равнокрак, него само као да особени троугао који сматрам, био он ове или оне врсте, то је свеједно, заступа и представља све праве троугле у опште, те је у томе смислу *општи*. Што све изгледа да је врло просто и да нема тешкоће у себи.

16. Али овде ће се упитати, откуда ћемо знати да какав став важи о свима посебним троуглима, осим ако смо видели да је изведен о апстрактној идеји троугла која се слаже са свима подједнако? Јер, отуда, што ће се о каквој особини показати да она важи о којем посебном троуглу, не излази да она припада исто тако и каквоме другом троуглу, који није у свакоме погледу са њиме исти. На пример, пошто сам извео да су три угла равнокраког правоуглог троугла равна двама правима, ја не могу отуда изводити да ово важи за све остале троугле који немају ни права угла ни две стране равне. Изгледа, отуда, да заради извесности да овај став важи у опште, треба да га понаособ изведемо за сваки посебни троугао, што је немогућно, или да га изведемо једном за свагда из апстрактне идеје о троуглу, у којем се сви посебни подједнако садрже и који их све подједнако представља. На што ја одговарам да, и ако је идеја коју имам на уму када предузимам доказивање, рецимо, идеја о равностраном правоуглом троуглу, коме су стране одређене дужине, ја могу за извесно знати да се она простире на све остале праве троугле, које било врсте или величине. А то отуда, што се доказивања не тиче ни прави угао, ни једнакост, ни одређена дужина страна. Истина, да дијаграм који имам на уму обухвата све ове појединости, али зато, опет, нема о томе ни најмањег помена у доказу става. Не каже се да су три угла равна двама правим, што је један од њих прав, или што су стране које га склапају једне дужине. Што довољно показује да је прави угао могао бити и кос, а стране неједнаке, и да по томе доказ опет важи. И из *того* разлога ја закључујем да важи за косоугли или разнострани оно што је изведено за посебни правоугли равнокрак троугао, а не отуда што бих био извео став о апстрактној идеји троугла. (А овде, ваља признати да неко може сматрати какву фигуру просто као троуглу, не осврћући се на поједине друге особине, углове или односе међу странама. У толико он може апстраховати; по то никада не може доказати да он може створити апстрактну, општу, несугласну идеју о троуглу. На исти начин можемо сматрати Петра донекле као човека, а донекле као животињу, не стварајући горе поменућу апстрактну идеју, било човека, било животиње, у колико се не узимље у обзир све што се опажа.¹⁾

17. Не би било краја, а ни користи, пратити Сколастичаре, ове велике вештаке у апстракцији кроза све многоструке замршене лавиринте заблуда и препирака у које изгледа да их је увукла њихова наука о апстрактном бићу и појмовима. Колика су чаркања и размирице, колико ли се учене прашине подизало око ових ствари, а колика ли силна корист поцрпљена отуда по човечанство, то су ствари и сувише добро познате да би било од потребе око њих се забављати. И добро би било да су се зле последице ове науке ограничавале само на оне који је терају и

¹⁾ Што је у загради додато је у издању од 1734.

признају као свој занат. Када човек помисли на велике труде, прилежаше, и усрдност што су се кроз толике векове улагали око обделавања и унапређења наука, и да су оне, при свему томе, највећим делом пуне таме и неизвесности, и размирица које не изгледа да ће се икад окончати, па и оне које се мисли да их подржавају најјаснији и најнеоборивији докази, да садрже у себи парадоксе који се никако не даду сложити с разумом човековим, и да, када се све то скупа узме, врло мало их доиста доноси стварна добра човечанству, и није само као невинна играчка и забава, — када се, велим, све ово промисли, оно хоће да доведе до тога да се очајава и да се презре свака наука. Но овога би могло, зар, не бити, да се претресу погрешни принципи који су освојили светом, а међу којима нема, рекао бих, ниједнога, да би имао јача и већа маха над мислима људи спекулативних по овај о *апстрактним* општим идејама.

18. Сада долазим на то да испитам *извор* овога мњења што је овладало, а то ми изгледа да је језик. И доиста ништа мање значајно до разум сам није могло бити извор мњења које је тако опште примљено. Да је овако, то излази, осим из других разлога, и из отвореног признања највештијих поборника апстрактних идеја, који признају да су оне створене заради наименовања, откуда јасно излази да када не би било говора или општих знакова, никада се не би било помишљало на апстраховање. Види књ. III. гл. 6. §. 39., и на другим местима, у *Покушају о Људскоме Сазнању*. Да испитамо којим су начином речи учиниле да буде ове заблуде. — Прво се, дакле, мисли, да свако име има, или би требало да има, само једно одређено и утврђено значење, што наводи људе да помисле да има извесних апстрактних одређених идеја, које чине право и једино непосредно значење сваког општег имена, и да преко ових апстрактних идеја општа имена означавају какву посебну ствар. Док, у истини, нема никаква јасна и одређена значења да би припадало каквом општем имену, пошто она сва означавају велики број посебних идеја подједнако. Што све јасно излази из онога што је већ речено, а *биће* јасно свакоме пошто о томе мало размисли. Приметиће се на ово да се свако име које се дефинише, тиме већ, ограничава на једно извесно значење. На пример, троугао се дефинише као „равна површина обухваћена трома правим линијама“, а тиме је ово име ограничено, те означава једну извесну идеју, и никоју другу. На што ја одговарам да се у дефиницији не каже да ли је површина велика или мала, црна или бела, или да ли су стране дуге или кратке, равне или неравне, ни под каквим су угловима нагнуте једна према другој; у чему свему може бити велике разноврсности, те, према томе, нема никакве утврђене идеје која би ограничавала реч троугао. Друга је ствар држати какву реч стално по једној дефиницији, а друга, истављати је свуда за исту идеју; једно је потребно, а друго бескорисно и немогућно.

19. Али да би даље показали, како се од речи дошло до апстрактних идеја, треба напоменути да је примљено мњење да језик нема друге намене осим да њиме саопштавамо наше идеје, и да је свако име са значењем за то, да означи какву идеју. Пошто је то тако, и пошто је уз то, још, извесно да имена која се не сматрају као да су сасвим без значења, не означавају посебне ствари што се могу замислити, то се правце закључује да су оне на место апстрактних појмова. Да има много имена што их употребљују људи од спекулације које другима не представљају увек одређене посебне идеје, и, право да речемо, ни што било друго, то нико неће порицати, а када се мало промотри, познаће се да није од потребе (баш ни у најстрожијем умовању), да речи са значењем које представљају идеје, када се год употребе, пробуђују у уму идеје које треба да заступају, — пошто се, у читању и у разговору, имена употребљују махом као писмена у Алгебри, у којој се, и ако се извесна количина означава каквим било писменом, заради правилног поступања не тражи да вам на свакоме кораку писме у мислима напомиње ону нарочиту количину којој је оно намењено.

20. Поред тога, саопштавање идеја обележених речима није поглавита и једина намена језика, као што се обично мисли. Има и других циљева, као да се пробуди каква страст, да се неко покрене на какву радњу или од ње одустане, да се у духу произведе какво нарочито расположење, — чему оно прво често пута само служи, или се покашто и сасвим напушта, када се то може постићи и без њега, као што не ретко, мислим, и бива код обичне употребе језика. Ја молим читаоца да сам собом размисли, и види да ли не бива често, било кад слуша или кад чита какву беседу, да се осећаји страха, љубави, мржње, дивљења, и презрења, и остали, јављају непосредно у духу његову, када слуша извесне речи, а да никаквих идеја нема између њих. У први мах могле су ове речи доиста производити идеје, које су биле кадре да пробуде ове покрете: али, ако се не варам, видиће се да, када се језик једном свикне, чувење звука или виђење писмена често је непосредно праћено оним страстима што су се у први мах јављале посредовањем идеја, које сада сасвим изостају. Зар се ми не можемо, на пример, обрадовати обећању какве *добре ствари* и да немамо идеје о томе каква је она. Или зар није претња какве опасности довољна да произведе зебњу, и када не мислимо ни о каквом нарочитоме злу које би нас могло снаћи, нити стварамо себи идеју о опасности у опште? Ако ко хтедне овоме што је овде речено додати и мало размисљања са своје стране, ја мислим да ће му бити јасно да се општа имена употребљују као у говору, а да их они што говоре не намењују као знаке својих идеја, које би као хтели да покрену у духу слушаоца. И сама особена имена не изгледа да се вазда изговарају у намери да нам изведу пред очи идеје оних лица која се узимље као да су њима обележене. На пример, када ми какав скола-

стичар рече „Аристотело је то казао“, све што држим да он мисли тиме, то је, да ме склони да прихватим његово мњење, с поштом и понизношћу што их је навика скопчала са овим именом. И то се често у тренутку постизава у духу оних који су навикли да свој суд потчине ауторитету овог филозофа, да не може бити да томе претходи каква год идеја, било о његовој личности, списима, или гласу. (Тако чврсту и непосредну везу у стању је навика да утврди између саме речи Аристотело и покрета одобравања и поштовања у духу понеких људи¹⁾). Оваквих примера могло би се ваздан наводити, но нашто бих се ја забављао око ствари што их, не сумњам, свакоме довољно казује његово рођено искуство?

21. Показали смо, мислим, немогућност апстрактних идеја. Ми смо размотрили шта им је у прилог наведено од стране њихових највештијих бранилаца, и покушали да покажемо да оне нису ни од какве користи за оно за што се мисли да су од потребе. И напослетку, допратили смо их до извора из којег потичу, а то изгледа да је очевидно језик. — Не да се порицати да су речи од ванредне користи у томе, што се њима може све оно знање што је стечено удруженим трудима радозналих људи свију времена и народа изводити пред очи и учинити да њиме располаже једно једино лице. Али највећи део знања бивао је (тако²⁾) чудно пометан и помрачавањ злоупотребом речи и обичајима говора којима је оно излагано, (да би се готово могло питати да ли је језик више учинио сметња или допринео напретку наука.³⁾) С тога, пошто речи хоће да омету разум (ја сам се решио да се у мојим истраживањима што могу мање служим њима); ја ћу какве год идеје будем разматрао, трудити се да их узмем голе и наге преда-се, клонећи се, колико могу, оних имена што их је дуга и стална употреба тако чврсто везала с њима; а отуда могу очекивати да изведем следеће користи: —

22. *Прво*, бићу сигуран да се опростим свију размирица чисто на речима основаних, — а бујање овога корова у готово свима наукама било је поглавита сметња развијању истинског и здравог знања. *Друго*, ово изгледа да је сигуран пут да се исплетем из ове ситне и замршене мреже, *апстрактних идеја*, која је тако безнадно бунила и заплитала духове људске; и то са том особеном околношћу да што је бистрији и за са-знањем жуднији био дух каква човека у толико је више било прилика да се у замке ухвати и чврстије у њима држи. *Треће*, што докле се са својим мислима будем ограничавао на своје идеје, ослобођене од речи, не знам како бих лако могао бити на погрешну путу. Предмети што их разматрам јасно су ми и адекватно познати. Ја се не могу преварити те помислити да бих имао идеје које немам. Мени није могућно замислити да би какве моје идеје биле сличне или не биле, а да оне то не буду и у ствари. Да бих разазнао у чему се слажу, а у чему не слажу моје

1) 2) 3) Овога нема у другоме издању.

УН И В Е Р З И Т Е Т С К А В И В Л И О Т Е К А

идеје, да бих познао какве су идеје обухваћене каквом сложеном идејом, а какве нису, за то се ништа неће до да пажљиво мотрим на оно што се догађа у мојој рођеној свести.

23. Али да се постигну све ове користи, за то се хоће да се потпуно ослободимо речи, да нас оне не обмањују; а то једва да смем обећати себи; толико је тешка ствар раскинути везу која је тако из рана почела и тако утврђена дугом навиком као веза између речи и идеја. Која тешкоћа изгледа да је много повећана науком о *аистракцији*. Јер, док су људи мислили да су апстрактне идеје везане за њихове речи, не изгледа чудно што примају речи за идеје, — пошто налазе да је немогућна ствар оставити на страну реч а задржати у духу *аистракtnу* идеју, која је по себи била потпуно несхватљива. Ово ми изгледа да је поглавити узрок што они који су тако одушевљено препоручивали другима да оставе на страну сваку употребу од речи у својим размишљањима, и да разматрају своје голе идеје, нису успели да то сами учине. У последње време многи су добро увиђали апсурдна мњења и празне размирице што ничу из злоупотребе речи. А да би излечили ова зла, они нас добро упућују да се придржавамо идеја које се означавају, а одвратимо своју пажњу од речи, који их обележавају. Али колико год да је овај упут био добар, који су они давали другима, јасно је да га се они сами нису могли придржавати док су мислили да је једина непосредна употреба од речи да означавају идеје, и да је непосредно значење сваког општег имена опредељена апстрактна идеја.

24. Али када се за ово зна да је погрешно, човек може са више лакоће отклонити да буде обманут речима. Онај који зна да нема других до *посебних* идеја, неће се у лудо плести у то да изнађе и схвати *аистракtnу* идеју везану за какво име. А онај који зна да имена не заступају вазда идеје, уштедеће себи труд те неће тражити идеја тамо где их нема. Желети је, с тога, да свако уложи све своје труде, те да јасно позна идеје које хтедне разматрати, одвајајући их од све оне одеће и претрпаности речима што толико чине да се заслепи суд и подели пажња. Узалуд ми подижемо поглед небесима и раздиремо утробу земљину, узалуд тражимо по списима учених људи и идемо за тамним траговима старине, — треба нам само подићи застор од речи, те да угледамо најдивније дрво сазнања, којему је плод диван и на домак руди нашој.

25. Ако се не постарамо да рашчистимо Прве Основе Сазнања од забуне и заблуде што долази од речи, ми можемо без краја умовати о њима а све на празно; можемо изводити закључке за закључцима, па не бити ништа мудрији. Што даље будемо ишли, све ћемо више лутати и више се заплитати у тешкоће и погрешке. Ко год, с тога, намерава да прочита следеће листове, ја га молим нека му моје речи буду повод његовом рођеном мишљењу, и нека покуша да доспе истоме току мисли читајући до којег сам ја доспео пишући их. Тим начином лако ће му

бити разазнати истину или погрешност онога што ја кажем. Он ће бити изван сваке опасности да буде заведен мојим речима, а ја не видим како би могао бити увучен у заблуду када разматра своје рођене, наге, ничим непреодевене идеје.

ЕЛЕМЕНТИ ПЕДАГОШКЕ ПСИХОЛОГИЈЕ *)

H. DE RAAFF-A

СРПСКИ ПРИРЕДИО

Д-р Стев. М. Окановић,

ПРОФЕСОР УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ У АЛЕКСИНЦУ

У В О Д

Душевно и недушевно. Човек је душевно биће; он живи са свешћу, т. ј. он зна да живи и како живи. Биљка и мртво тело напротив спадају у недушевна бића. Ми замишљамо дух као нешто нетелесно, као какву силу.

Кад је човек без свести, а кад без душе?

Душевно стање. До знања о телесним стварима, дакле и до знања о нашем телу, долазимо помоћу чулног опажања. Душу пак не можемо непосредно опазити, ми упознајемо само њене радње. Сваки од нас има свести, ако гледа и слуша, ако мисли или штогод упознаје, ако је весео или ожалостен, ако се појави какав захтев или одвратност у нама. Те појаве називамо *душевним стањима* или *облицима свести*.

*) Осведочена је истина, да се у васпитању не може ништа урадити, ако се добро не познају закони духовног живота. С тога је света дужност васпитачева, да се, поред других занимања, бави и проучавањем тога духовног живота по резултатима, до којих је дошла данашња психологија. Моје је чврсто уверење, да су ради тога проучавања како за наше наставнике тако и за оне, који се спремају да то буду, потребне две књиге: *једна*, у којој би били популарно и разумљиво изложени елементи психологије с обзиром на васпитавање, и *друга*, у којој би било научно изложено стање модерне психологије у школи (учитељској) или као увод за дубље проучавање овог другог већег дела, које би тада служило као ручна књига и васпитачев помагач у свима васпитним радњама. — Од свих психологија, које знам, мени се учинило, да је ова Raaf-ова особито подесна за то и да је с тога потребно, да се преведе у нас, те да послужи за елементарно познавање психолошких закона с обзиром на њихову примену у васпитавању. У њој се из свакодневних, школских и ваншколских, примера изводе психолошки закони, па се потом помоћу згодних питања на крају сваког чланка читалац побуђује, да размишља о примени тих закона у васпитавању, а тиме и да понови дотичне законе с другог гледишта.

Односно превода морам напоменути, да сам се више старао да дело посрбим, него да га преведем.

Желео бих, да ови „Елементи“ учине своје до појаве пом. опширнијег дела за дубљу студију духовног живота.

Преводилац.

Наука о души. Науку о тим стањима називамо науком о души или *психологијом*. Ако се она заснива на ономе, што смо искусили о душевним стањима, тада је то искуствена наука као јестаственица. У овој ће књизи бити говора о искуственој науци о души (емпиричкој психологији). Ну треба имати на уму, да се једино читањем ове књиге не може задобити знање о душевним стањима, већ да сваки треба да покуша задобити знање о томе и својим властитим искуством, тиме, што ће марљиво обрађати пажњу на промене своје властите свести.

Разлика облика свести. Код речи *троугао, море, летети* представљамо нешто одређено у нама; тако код прве речи мислимо на једну фигуру ограничену са три линије, код друге — на какву велику воду, код треће — на покрет крилатих животиња кроз ваздух.

Ово *представљање* јесте једно стање душе или један облик свести.

Кад чујемо да какав болесник јауче од бола, тада осећамо саучешће према њему; кад над нашом главом виси каква несрећа, обузима нас осећање страха; ако нам падне каква срећа у део, наше се срце испуњава радошћу; ако учинимо какву неправду, то имамо с тога кајање.

Ово *осећање* или „*чувствовање*“ је други облик свести.

Један тежи да пије, гладан да једе; болесник жуди за оздрављењем, сужањ за слободом; тврдица тежи за новцем, ратник за славом.

Ово *тежење* је трећи облик свести.

Разликујемо, дакле, три облика свести или душевних стања. Сваки ће лако увидети разлику између појединих облика свести, ако помисли од прилике на ово: на *осећање (чувство)* радости, које испуњава груди при каквој веселој породичној светковини, на *представу* те радости при сећању на те веселе часове и на *тежњу*, да се та радост обнови.

Подела. Та три облика свести су у узајамној зависности, т. ј. једна је последица других. То ће нам бити јасно, ако посмотримо:

1. како постају представе,
2. како се помрчавају и понова постају свесне,
3. шта намерно радимо с представама.

У нашем уџбенику ћемо се с тога бавити:

I образовањем представа,

II кретањем представа, и

III мишљењем с представама.

І. ДЕО

Образовање представа

І. Врсте представљања

Опжавање. Учитељ црта троугао на великој табли; чим ученик баца поглед на ту фигуру, у његовој души постаје представа троугла. Учитељ отпева један тон; ученици га чују и тако добију представу тога тона.

Ти нам примери казују, да се помоћу телесних органа, овде помоћу *ока* и *уха*, могу стварати представе у нашој свести. Довољно нас и свакодневно искуство учи, да многе представе доспевају у нашу свест на тај начин т. ј. помоћу *осећаја* или *осетака*. У поменутиим примерима имају ученици осетке или осећаје црне површине, трију белих линија и тона. Чим ученици постану свесни тих осетака, постају у њима представе троугла и тона.

Образовање какве представе помоћу осећаја или осетака назива се опажање.

Представљање. Ученици могу представити троугао и тада, ако га учитељ избрише с табле; они могу и тон представити, ако га такође не чују више од учитеља; они представљају слово *a* (т. ј. ако су га раније већ виђали), и ако им га учитељ не напише.

Из тих примера излази, да можемо представе изазивати у свести без помоћи чула.

Образовање представа без осећаја назива се представљање.

Код опажања је потребно нешто телесно, што производи осећај; а код представљања то није потребно.

Понављање и примена. Према горњем, какви одношаји постоје међу опажањем и представљањем? Шта се зове опажање? Шта се зове представљање? Кад се не може опазити?

2. Осећај

Узрок и последица. Ако какав новац неколико пута брзо протаремо о сто, он се загреје.

Топлота се појавила после трења; оба двоје стоје међусобно у одређеном временом одношају, т. ј. једно је било раније од другог. Али, ми помишљамо још на један одношај између обојега, јер кажемо, да се новац загрејао због трења о сто. По томе, трење је *узрок* топлоте; она пак јесте *последица* трења. Тако код свих појава претпостављамо узрок.

Као узрок сматрамо оно, чиме се изазива каква појава.

Надражај и осећај. Ако ударимо о сто, чујемо звук; ако се приближавамо ватри, осећамо топлоту; ако бацимо поглед на упаљену лампу, видећемо светлост.

И овде мислимо на узрочни одношај између лунања и осећаја звука, између горења ватре и осећаја топлоте, између упаљене лампе и осећаја светлости. Физиологија нам објашњава ту везу. У нашем телу находи се живчано стабло (мозак и možдина), одакле се небројени живчани кончићи распростиру на све стране ка површини и по овој. То живчано стабло са својим огранцима се назива живчани систем.

Оно, што утиче на живце, називамо надражај.

Тако утиче на пример ваздух, који трепери, на слушни живац и проузрокује осећај звука. Чим живац прими утицај производи се надражај,

који се преноси живцем у мозак, где се појави осећај. Да се осећај појавио, знамо; али како је надражај произвео осећај, то не знамо.

Осећај је тренутна промена свести услед утицаја каквог живчаног надражаја, или друкчије речено: Осећај је душин одговор на какав живчани надражај.

Врсте осећаја. У покојој болести мучи нас главобоља, загушивање при дисању, замореност мишића.

За ове и сличне осећаје не тражимо узрок ван нас, већ у нашем телу; стање извесних делова тела утиче као надражај на наше живце.

Ми осећамо пиркање ветра, чујемо шуштање лишћа, гледамо зелено ливада и миришемо мирис цвећа.

За ове осећаје тражимо узрок *ван* нас; појаве спољашњег света утичу као надражаји на наше чулне живце.

Према овоме разликујемо две врсте осећаја:

1. *животне осећаје*, који се проузрокују унутрашњим надражајима, и
2. *чулне осећаје*, који су последице спољашњих надражаја.

Понављање и примена. Шта називамо узрок? Шта је надражај? На што утиче надражај? На што не може утицати? Зашто не? Од куда могу долазити надражаји? Шта је осећај? Шта су животни осећаји? Шта су чулни осећаји? У коју од тих врста убрајамо ове осећаје: бело, жеђ, чупање, грубо, кисело, убијеност, ружин мирис, зубобољу?

3. Животни осећаји

Органски осећаји. Ако за извесно време ништа не једемо, појављује се у нама осећај глади; ако смо дуго радили или прешли какав дуг пут, осећамо замореност и жеђ.

У овим примерима се пре свега помињу стања тела. Та стања имају као последицу осећање. Помоћу осећаја, које задобивамо на тај начин, постајемо свесни стања нашег тела. Ми не осећамо само да живимо, већ такођер да смо мање или више здрави или болесни. С тога ти осећаји имају име *животни осећаји*. Њих називају и барометром живота. (Да ли је то име zgodно?). Пошто је пак стање тела последица такозваних органских радња (дисања, варења, крвотока, промене градива), то се и ови животни осећаји називају *органски осећаји*.

Мишићни осећаји. Ако спустимо или окренемо главу, ако испружимо руку или ногу, опажамо те покрете. Ако говоримо или певамо, осећамо покрет говорних органа.

Из тих примера видимо, да можемо по вољи кретати извесне делове тела. Покрети бивају помоћу грчења и пружања мишића и с тога се називају мишићни покрети. Ми постајемо свесни ових покрета помоћу мишићних осећаја. Тако осећамо нпр. такође већи или мањи покрет мишића наших претију при писању или свирању на клавиру. Животни осећаји, које добивамо на овај начин, називају се *мишићни осећаји*.

Користи обојих. Помоћу органских осећаја сазнајемо стање здравља нашег тела. Лекар може по њима да закључује, који су узроци болести и да одређује подесна средства за лечење. — Помоћу мишићних осећаја се учимо, да поступно све боље изводимо наше покрете. Мало се дете помоћу њих учи да стоји, да иде и да се придржава. Играча на коношцу чувају мишићни осећаји да не падне.

Понављање и примена. Шта је органски осећај? Шта је мишићни осећај? Чега постајемо свесни помоћу животних осећаја? Од какве су користи за нас органски осећаји? Чему могу да нам послуже мишићни осећаји? Кад се не би могло научити да се говори, пише и пева?

4. Чулни осећаји

Сваки дан добивамо осим животних осећаја још и велику масу других осећаја, на пр. од свакојаких боја и облика, од различних звукова, од топлоте и хладноће, тврдоће и мекости, од воћа и укуса.

Чему нас о томе учи искуство?

Чулни органи. Ови се осећаји добивају посредством извесних делова тела, и то помоћу, *ока, уха, коже, носа* и *језика*. Ови делови служе души као средства и зову се чулни органи. Осећање с истим *зове се*: *гледање, чување, пишање, воћање* и *кушање*. По осећању тим чулима се упознаје, да ли су чула добра или поремећена. Што неки људи лоше виде или никако и не виде, до њиховог ока је; што су пак други глуви, отуда је, што им ухо не ваља. Ко има здраве чулне органе, тај их има пет, и то: *вид, слух, пишање, мирис* и *укус*.

Надражаји. О суштини разних надражаја не дознајемо помоћу осећања ништа, али нас природна наука о томе учи ово:

а) У простору целог света се налази извесно тело, које се зове *стар*. Треперења тог етра, које се производи каквим светлим предметом, као н. пр. сунцем, запаљеном лампом, утичу као надражаји на видни живац у нашем оку.

б) Земљу окружава *ваздух*. У том се ваздуху могу да изазову треперења н. пр. ударом у звоно, дувањем у флауту, вучењем преко жице. Та треперења ваздуха (звучни таласи) утичу као надражаји на чулни живац у нашем уху.

в) Ако тела, као н. пр. грана од дрвета, капљица кише, ваздух, додирну површину наше коже, то утичу као надражаји на живце за пишање и додир, чији се крајеви налазе у кожи.

г) Ако течности, у којима су растворена чврста тела, као што је н. пр. вино, шећерна вода, дођу у додир с језиком, надражују нерве за кушање, који се у њему завршавају.

д) Ваздушаста тела продиру са удисаним ваздухом у нос и утичу као надражај на живац за мирис, који се завршава у слузној марици у носу.

Из ових се примера види, да су надражаји, који утичу на поједине чулне органе, по правилу различите врсте. Ипак, може н. пр. удар по оку да произведе осећај светлости.

Садржина. Оком добивамо осећаје светлости и боја, као н. пр. светло, црвено, зелено; ухом добивамо осећаје звука, н. пр. пуцањ, тон; носом добивамо осећаје мириса, н. пр. тамљана; језиком осећаје укуса, н. пр. слатко, кисело; кожом пак — осећаје притиска или степене топлоте, н. пр. тврдо, хладно.

Оно, што се осећа различним чулним органима, разликује се једно од другог. Са сваким чулним органом стварамо једну извесну врсту осећаја. Оно, што се осећа, као: боја, звук, воња и т. д. назива се *садржином* осећаја. Сваки чулни орган врши души извесну службу, те се с тога не могу замењивати. Ко не може да види, не добива осећаје светлости и боја; када би кожа била безосећајна, не бисмо могли имати осећаје: топло, хладно, храпаво и меко.

Јачина. Пламен од свеће проузрокује слабији осећај светлости, него ли пламен светлог гаса; пуцањ пушке пак производи слабији осећај звука, него ли пуцањ топа.

Исти чулни утисци су, дакле, разних степена; њихова *јачина* је већа или мања. Степен јачине једног осећаја зависи од два узрока: 1. различна је снага чулног надражаја; 2. нису чулни органи код свих људи подједнако пријемљиви. Чак и код једног и истог човека није стање њихових чулних органа увек једнако. Ако је ко *болестан*, обично не може тако добро да воња и куша, као ако је здрав.

Тон. Осећаји једнога и истог чула нису подједнако угодни. Једно „слатко“ је пријатније, него ли друго; један је акорд умилнији, него ли други. Нама је пријатније благо зеленило ливада, него ли белина снегом покривенога поља, која нам бљешти у очи.

Ова већа или мања пријатност једнога осећаја зове се *тон*. Ту пријатност или непријатност приписујемо корисноме или штетноме утицају чулних надражаја на тренутно стање тела.

Понављање и примена. Колико и која чула има човек? Шта је чулни орган, а шта чуло? Како се зову чулни органи? Како се зове осећање помоћу њих? Како долазе надражаји за разне чулне органе? По чему се разликују осећаји? Шта се разуме под садржином, јачином и тоном једног осећаја? Ко је слеп, глув, кратковид, наглув? Ко је слеп за боје? Од чега треба чувати чулне органе и зашто? Зашто је важно кушање и мирисање? Од ког је чула у зависти говор и певање? А од кога је писање и цртање?

5. Чулно осећање

а.) Главобоља нас умирује и ожалашћава; чим болови престану, одмах постајемо весели. Болест нас лако чини зловољним, здравље пак изазива веселост. Дете може од глади да постане незадовољно

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

и досадно; ако га пак мати засити, обично постаје опет задовољно и весело.

б.) Светлост, светле боје и сунчева светлост нас разведравају и овељавају; мрак и кишовито време пак изазивају нерасположеност, постајемо тужни; пријатна забава и музика развеселе човека; усамљеност и тишина га притискују; пушач ужива са задовољством мирис добре цигаре; онај пак, који има усавршен укус, осећа одвратност, ако је лоше зготовљено јело.

Осећање. Оваква искуства имају људи једнако. Речи: „*жалостан, весо, нерасположен, радостан и т. д.*“ казују нам једно душевно стање или један облик свести, *осећање*. Ми се осећамо по некад весели, по некад жалосни. Да смо свесни овога душевнога стања, јесте нешто друго, но што је просто представљање радосног или жалосног нахођења.

Ко осећа, има свест о стањима своје душе.

Тон осећања. Из тих се примера види, да је то стање или пријатно или непријатно. Пријатност или непријатност душевног стања називамо тоном осећања. Према тону осећања разликујемо: *осећања пријатности и осећања непријатности*.

Узроци. Ти примери такође казују, да је осећање последица другог облика свести, т. ј. осећаја. Код примера под а) јесу животни осећаји, а у примерима под б) јесу чулни осећаји узроци осећања. С тога и називамо та осећања, која се проузрокују животним и чулним осећајима, осећања од осећаја или *чулна осећања*. Без осећаја не може постати ни једно чулно осећање. Пошто један облик свести изазива други, то и називамо први облик *првобитним* или *примарним*, а други пак *изведеним* или *секундарним* обликом свести.

Чулно осећање игра у животу људи, а пре свега у животу деце, велику улогу. Задовољство и патња деце је највећма последица осећаја. Васпитач ће чинити добро, ако гледа да старањем за њихово здравље, задовољавањем њихових потреба (јело и пиће), zgodним занимањем и играма развија код њих осећање пријатности.

Понављање и примена. Шта је осећање? Кад се говори о чулном осећању? Именуј нека осећања пријатности и нека осећања непријатности! Какво осећање постаје услед шетње, која освежава? Какав утицај има време (шгода) на чулно осећање? Од куда је то, да деца имају више радости гледајући шарене него ли једнобојне слике? Како се осећање изазива бојем? Шта значи „очвренути телом“? Какав утицај има то на осећање? Чегга смо свесни, ако имамо зубобољу, а шта пак, кад се кајемо?

6. Чулна тежња

Ко је гладан, жуди да једе; ко је уморан и слаб, тражи мир; ко је здрав и силян, осећа напротив тежњу да се креће; ко има добре очи, тежи за осецима светлости; ко добре уши има, слуша радо.

Природни нагон. Непријатан осећај глади изазива у људи и животиња једну пожуду, једну тежњу. То није тежња за какво одређено јестиво, већ само захтев, да непријатан осећај престане.

Ова неодређена пожуда се зове нагон.

Представа каквог одређеног јестива не долази у обзир при таквој појуди за јелом. Нagon храћења је последица једне потребе, коју смо осетили, у овом случају потребе једења. Ова потреба постаје с тога, што промена градива у телу неминовно изискује снабдевање тела храном; јер, чим престане та промена градива, мора и тело умрети. Пожуда за храћењем потиче из природе људи и животиња, који постају свесни осећаја глади као стања свога тела.

С тога се и зове ова пожуда такође и природни нагон.

Инстинкт. Одојче сиса свашта, што му се стави међу уснице; оно плаче, чим осети глад или какву непријатност; притом се баца рукама и ногама. Пиле у јајету се извија и пружа своје удове, док љуску не пробие; по том може већ у скоро да стане на своје ноге, да трчи тамо-амо и да кљуца.

Целисходни покрети зависе у опште од јасних представа и дугог вежбања; ми их, дакле, морамо учити. Тако је између осталог и код трчања, играња, писања и свирања. Друкчије је пак са сисањем и гутањем малог детета; те покрете чини оно у скоро по своје рођењу и то добро и целисходно. С тога кажемо, да им је способност за те покрете урођена.

Ту урођену способност називамо инстинкт.

Инстинкт има основа у својственом саставу појединих створова.

Млада рибица плива; млади паук плете мрежу као и стари; инсекат лети чим измили из чауре; млада пчела прави своје саће као и стара; ларва јеленка изврти у дрвету рупу и то узану или широку, према томе, да ли ће из ње изаћи мужјак или женка.

Ови покрети, ма колико нам изгледали целисходни, нису научени, већ се врше *инстинктивно*.

Користи. Инстинктивни покрети малог детета су од велике користи; они су припрема за доцније стајање, ход, хватање, вучење, додир, говор, играње, употребљавање кашике или виљушке и т. д. За извођење ових целисходних покрета организам детињи је већ у неколико припремљен тим инстинктивним покретима.

Понављање и примена. Објасни, зашто се може човечје тело упоредити с машином? Чиме се првобитно ставља та машина у покрет? Зашто се узрок зове природни нагон? Од чега је у зависности тај нагон? Кажу неколико природних нагона! Шта се разуме под именом инстинкт? У чему се заснива инстинкт у животиња? Кажу неколико покрета, које изводимо инстинктивно! Од какве су користи за малу децу ти инстинктивни покрети?

7. Просторне представе

Просте и сложене представе. При погледу на снег добивамо само једну представу и то представу беле боје; тако исто добивамо увек само по једну представу, ако окушамо *сладак* укус шећера, или ако чујемо само *један* тон, или само једну праву линију видимо.

Све ове представе јесу *просте*, јер смо у појединим случајевима представљали садржину *једне* представе.

Кад видимо дугу, добивамо у исто време представу *више* боја; ако шећер не само окушамо, него и видимо и додирнемо, добивамо у исто време представу *слатког, белог и чврстог* предмета.

О дузи и о шећеру смо тада добили *сложене* представе.

Представа је проста, ако се њена садржина састоји из једног члана, а сложена је, ако се њена садржина састоји из два или више чланова.

Представе ствари су сложене, а представе њихових појединих ознака јесу просте представе. Да би се видело како постају сложене представе, изабраћемо један прост пример: лист јабукова дрвета.

Очигледна представа. Ако бацимо очи на лист, постаје у нама осећај *зелене* боје листа. Представа те боје јесте делимична представа од укупне представе „јабуков лист“. Управимо ли поглед прво на основ површине листа и за тим идемо погледом преко листа, тако да дођемо до његовог врха, то ћемо с осећајем зелене боје у исто време добити и мишићни осећај о покрету наших очију. Такав покрет можемо изводити и у другим правцима; у сваком ће случају бити та последица, што ћемо с осећајем зелене боје листа бити свесни и мишићног осећаја о покрету наших очију.

Од ових осећаја светлости и мишићних осећаја постаје представа зелене површине.

При поновљеном посматрању пратићемо погледом ивицу листа. Овај ћемо покрет, разуме се, такође осетити.

На тај начин добивамо представу о облику или опсегу листа.

Садржина целе представе јабукова листа је састављена од три појединачне представе (зелено, равно, обло). С тога што је та укупна представа образована помоћу очију, *назива се очигледна представа*. Ако представимо буди коју ствар, то се садржина те наше представе обично састоји од онога, што смо помоћу ока осетили, *од боје, протегнутости и облика*.

Ту представу јабукова листа можемо ипак све више попуњавати. Ако га ближе разматрамо, добићемо представе о жилама и жилицама у њему, о светлијим или затворенијим местима у зеленилу листа; помоћу стакла што увеличава опазићемо још неравнине и поре на листу; кад додирнемо лист, осетићемо да је горња страна глађа од доње, а ако га

раскинемо или пригњечимо, видећемо, да је од чврстог и течног градива. Даље можемо добити представе о мирису и укусу листа.

У колико већма продужимо ова посматрања, у толико ће бити сложенија (садржина богатија) наша (очигледна) представа јабукова листа.

Просторна представа. О простору собе, у којој се станује, добива дете разговетну представу тиме, што је сваког дана гледа и у њој се креће; на исти начин долази и до представа: целе куће, градине, улице, места живљења и т. д.

Ако посматрамо какав простор само са извесног гледишта, нећемо о њему добити добру представу. Тиме се и то објашњава, што већина људи немају разговетну представу о величини и облику небесног простора, јер им само очи служе за образовање те представе. С тога и представљају тај простор и сувише умањено и као плави свод.

Чулна обмана. Са 10 метара даљине изгледа нам какав дирек већи, него ли са 100 метара даљине; кад гледамо низ или уз какву улицу, изгледа нам, да се све већма сушава; хладан лепо углађен предмет изгледа као влажан, кад га додирнемо. Кад за време вожње железницом гледамо кроз прозор од кола, изгледа нам, да се не крећу кола, већ земља. Кад чујемо јак звук, то му тражимо узрока ближе до нас, него ли кад чујемо слаб.

Овде имамо случајеве т. зв. чулне обмане т. ј. варљивог, погрешног опажања. Опажање јесте представљање на основу осећаја. У горњим примерима је осећање истинито, али је представљање погрешно. Од куда је то?

Представа дужине директа зависи од покрета очију одоздо на више или обратно (мишићни осећаји!). Ако је дирек ближе до нас, то је тај покрет већи, него ли ако је даље од нас. С тога га и представљамо у првом случају као већи а у другом као мањи. Осећање називамо правилним, пошто под тим околностима тако мора и да буде. И од какве лонте и каквог округлог окна једнаког опсега с једнаке удаљености добивамо исте осећаје. Треба помислити на сунце и месец!

Ако из железничких кола, која јуре, поглед зауставимо на једну тачку, нпр. какво дрво, тада ће то дрво морати да се креће противним правцем, ако хоћемо да га задржимо у погледу. Исти покрет врши наше око, када из железничких кола, која стоје, прати лет какве тице. Осећај је у оба случаја један исти, те услед тога се образују једнаке представе. Тако постаје обмана, да се дрво креће као и тица.

Чулна обмана је, дакле, погрешна представа извесне појаве услед недовољних осећаја.

Погрешне представе у наведеним примерима се поправљају или престају да су чулне обмане, ако се приближавамо диреку или крају улице, или ако у вожњи на железници осетимо покрет и луну точкава, као и

трупцање и ударање кола. У колико више искуства чинимо, у толико ће се ређе појављивати чулне обмане.

Понављање и примена. Кад је представа проста? Кад је сложена? Дај примере за обоје! Из којих се чланова састоји садржина представа: табла, часовник, прозорско окно? Како помоћу ока постаје представа површине? Како слепац задобива ту представу? Кад представу називамо непотпуном? Како постаје потпуна представа крушке? Покажи на примеру да дете нема одмах, већ да тек поступно добива представу какве ствари? Шта је очигледна представа? Откуда јој то име? Зашто се у настави више употребљавају предмети него слике? Како задобива дете правилну представу о величини његова места становања? Како се објашњава што слепац и без вође у свом месту становања налази пут? Шта се разуме под чулном обманом? Кажу неколико примера за то! Шта се у тим случајевима може чинити, да би се поправила погрешна представа?

8. Представе времена

Помоћу наших чулних опажаја не задобивамо само представе о појединим стварима већ такође и о *миру* и *покрету* ствари, о *раду* и *кретању* људи и животиња, о *историји живота* биља, животиња и људи, о историјским догађајима, о *појавама* у природи, — о *броју* ствари, о *трајању* или *времену* радња и доживљаја. Да истражујемо ове представе!

Мир и покрет. Ова стања се не могу одвајати од ствари; ко хоће о њима да добије представу, мора да опази какву ствар и то да је *види* или *ошпа*. Управимо поглед на лопту, која стоји на тлу пред нама! При опажању исте наше се очи налазе у стању мира; с тога нећемо осетити никакав покрет. Али то се мења, ако ударимо о лопту. Ако хоћемо и даље да пазимо на лопту, то морамо покретати наше очи и то ћемо осетити. У првом случају ћемо имати само један *видни осећај*, а у другом још и *мишићни осећај*. Пошто смо свесни те разлике, то добивамо у првом случају представу *мировања*, а у другом случају — представу *кретања*. Слепац добива исте те представе помоћу додиривања руком; јер чим његова рука пође за каквим предметом, који се креће, осетиће покрет.

Ми представљамо, дакле, да је какав предмет у мировању или покрету, ако при погледу или додиру истога опажамо мировање или покрет наших чулних органа.

Радња. Ако посматрамо каквог столара у раду, то ћемо пре свега задобити представе човека, алата, које употребљава, и предмета, које он справља. У исто време опажамо и разне покрете његових руку, ногу и алата. Мерење, бушење, стругање, куцање, тестерисање и т. д. упознајемо као радове столара. Представе појединих покрета, које следују једно за другим, свезујемо у низ.

Овај низ представа називамо представа радње.

Доживљаји, догађаји. Представе ове постају на исти начин. Ми видимо кућу, из које куља дим; видимо овде онде на крову прво мале, па после све веће пламенове; чујемо крјање греда, запомагање и кукање становника, падање крова и зидова; видимо како јуре ватрогасци и чујемо њихове трубне знаке; онајмо врућину и смрад од паљевине. Све се те представе уједињавају у сложену представу пожара.

Она је састављена из групе представа куће и околине с низом представа свих радња, које гледамо или слушамо код ње.

Број. И о њему дете задобива представу на основу онајма ствари. При посматрању ствари из своје околине дете долази до свести, да после представе једне ствари, долази представа друге, треће и т. д. На тај начин постаје у њему краћи или дужи низ представа. Радљивост, која се врши при образовању тога низа, то јест, одвојено представљање појединих чланова у низу, називамо *бројање*.

Бројањем постаје представа броја.

Једна представа броја може постати и низом покрета, н. пр. покретима руке или ноге, лушањем о сто, избијањем часовника. Бројањем тих покрета добивамо такође низове представа о бројевима.

Представа времена. Представе „раније“ и „доцније“ зову се представама времена. Само време се не може опазити, јер није какав стваран предмет, већ само одношај између примећених доживљаја. Покрете и звуке ствари можемо опазити; ти су онајаји потом средство, помоћу којег долазимо до представе о одређеном времену.

Ми слушамо н. пр. удар великог часовника на цркви; тек што смо добили представу о једном удару звона, чујемо већ и други удар и добивамо и о њему представу; ми смо свесни овог следовања оба двеју представа. При онајају трећег удара смо свесни, да је он познији него ли оба прва. Тако смо свесни сваког даљег удара познијег но ранијих. Тиме задобивамо низ представа, чијих смо чланова свесни једно за другим. Између првог и последњег члана, као и између свака два члана тога низа налази се извесно одређено време. У колико више чланова има каква одређена представа времена, у толико је дуже то време. Помисли на секунд, минут, час, дан, месец, годину!

Понављање и примена. У каквим стањима представљамо ствари? Којим чулима долазимо до тих представа? Како помоћу вида постаје представа покрета? Како постаје помоћу пишања? Откуда долази, да по неко представља у железничким колима као да се крећу предмети поред пруге? Како постаје представа радње н. пр. писања писама? Каква је, дакле, то представа? Како постаје представа непогоде? Како пак представа какве народне светковине н. пр. трке? Каква је то представа — представа броја? Шта се мора чинити, да би се задобила представа броја? Шта је представа броја? Зашто се време не може само опазити? Од чега зависи дужина пред-

стављенога времена? Може ли когод без вида и слуха да задобије представе времена? Имали смо врло много посла у извесном времену; по свршетку посла погледамо на часовник и зачудимо се, што је још тако рано. Чиме се то може објаснити?

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ИЗ ШКОЛСКЕ ХИГИЈЕНЕ

ПИШЕ Др. Ђ. Ј. Н.
ШКОЛСКИ ЛЕКАР

(НАСТАВАК)

II

О искривљености ртењаче и предохрани од тога

По обилности, са којом се ова аномалија, искривљеност кичменог стуба, у школи јавља, она би требала да буде истакнута на прво место. Понајвећи разлог за то био би, што се њен постанак, и ако не *једино*, има да припише у многоне и школи, као што ћемо доцније видети. Но место и ред, које је она у овом кратком прегледу заузела, држим, да ни у колико не смањују нашу дужност и старање, да томе злу станемо на пут и да га, по могућству, отклонимо.

Приликом прошлогодишњег прегледања ученика у гимназији Краља Александра I, код Васнесенске Цркве, приметио сам, да од 278 ученика, колико их је било на крају школске године, *них 129 је са аномалијама у кичменом стубу (ртењачи), дакле 46.4%*, а код осталих 149, а то је 53.6%, нађена је ртењача нормална. Од тих 129, долази на нижу гимназију 67 ученика са аномалијом у ртењачи, дакле 24.1%, и на вишу 62 ученика са аномалијом ртењаче, дакле 22.3%. А од 149 ученика са нормалном ртењачом, долази на нижу гимназију 78 ученика, дакле 28.1%, и на вишу 71 ученик, дакле 25.5%. При прегледању ученика ове године, нашао сам, да од 306 ученика, колико их је било у почетку школске године, *них 119 је са аномалијама ртењаче, дакле без мало 39%*, а код осталих 187, а то је 61%, нађена је ртењача нормална. Од тих 119, долази на нижу гимназију 49 ученика са аномалијом ртењаче, дакле 16.1%, и на вишу 70 ученика са аномалијом ртењаче, дакле 22.9%. А од 187 ученика са нормалном ртењачом, долази, на нижу гимназију 119 ученика, дакле 38.8%, и на вишу 68 ученика, дакле 22.2%.

По разредима би прегледна таблица у обе школске године изгледала овако:

	ШКОЛСКА ГОД. 1898/99.										ШКОЛСКА ГОД. 1899/900.									
	НИЖА ГИМН.					ВИША ГИМНАЗИЈА					НИЖА ГИМН.					ВИША ГИМНАЗИЈА				
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	СВЕГА	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	СВЕГА		
Број прегледаних ученика	38	38	36	33	38	38	23	34	278	42	36	50	40	43	40	38	17	306		
Број ученика са аномалијом ртењаче .	23	13	17	14	26	15	12	9	129	9	15	14	11	20	26	18	6	119		
% ученика са аномалијом ртењаче . .	8.3	4.7	6.1	5.0	9.4	5.4	4.3	3.2	46.4	3.0	4.9	4.6	3.6	6.5	8.5	5.9	2.0	39		
Број ученика са нормалном ртењачом .	15	25	19	19	12	23	11	25	149	33	21	36	29	23	14	20	11	187		
% ученика са нормалном ртењачом .	5.4	9.0	6.8	6.9	4.3	8.3	3.9	9.0	53.6	10.8	6.8	11.7	9.5	7.5	4.6	6.5	3.6	61		

У ову таблицу урачунати су сви случајеви искривљености ртењаче, од најлакших до најтежих.

Наравно да лакши случајеви у велико претежу, а тежи су много ређи. Но ако ове бројеве код нас упоредимо са статистичким подацима у другим земљама,¹⁾ видећемо, да ми у том погледу надмашамо све остале. Међутим, то не треба да нас изненађује, кад се зна, да се о школској хигијени почео у нас водити рачун тек од скоро, а питање о скамијама, училима и др. удешеним према најновијим захтевима њеним, још није сасвим скинуто с дневног реда, док по другим државама све су то тековине, којима се одавна користе по свима школама. „Но и ако проценат искривљене ртењаче није код нас тако велики, опет за то, вели *Axel Key* у својим *Schulhygienische Untersuchungen*, из тога се не сме извести закључак, да школска хигијена не треба да о овој врсти обољења води озбиљна рачуна нарочито и с тога, што се са пуно разлога може тврдити, да је ово зло много чешће, но што нам то статистика показује“.

Пошто смо изнели статистику ове болести код нас у школи, треба сад у кратко да се упознамо и са свима облицима искривљености ртењаче и узроцима њеног постајања и развијања.

Ртењача, као што је познато, показује у усправном положају, услед терета који на њој почива, мало испупчење вратног и слабинског дела

¹⁾ Тако је у Келну од 439 прегледаних ученика пађено њих 92 са малом, 3 са већом, а 7 са врло великом искривљеношћу кичменог стуба. А *Krug* је нашао да од 1418 деце, 24% имају искривљену ртењачу, и то мушка деца за 29% више од женске. Једна трећина деце пренесе криво држање при школским радовима доцније и у сâм живот.

напред, а леђног и крсног дела њеног натраг. Ове мале искривљености њене нормалне су, пролазне, али у толико пре постају ненормалне и сталне, у колико више ртењача и карлица заузимају једна према другој абнормални положај. Ова неједнакост пада у очи нарочито при седењу, што тада хоризонтални карлични улаз дође више вертикално, а ртењача се нагне напред.

У ненормалне искривљености ртењаче долази: кифоза (*Kyphose*), лордоза (*Lordose*) и сколијоза (*Skoliose*).

Под *кифозом* се разуме подједнака, али веома јака искривљеност ртењаче са испупченошћу (конвекситетом) у натраг. Највећи степен њен је познат под именом *Пор*-ове болести, при чему је ртењача под приметним углом савијена, а долази услед болести костију са делимичним труљењем појединих пршљенова њених.

Под *лордозом* се разуме абнормално савијање ртењаче с испупченошћу у напред тако, да сама ртењача на томе месту личи на седло.

Али најважнија за школу од свију њих је *сколијоза*, савијање уздужне осовине ртењачине *у страну*, обично у облику немачког писмена S, што горњој испупчености одговара издубљеност доњег дела ртењачиног. По *Mayer*-у и *Schenk*-у су сколијозе са испупченошћу у лево чешће, док је *Key* нашао, да од 751 искривљене ртењаче, 691 су биле сколијозе на десну страну. Кад се има у виду уобичајено држање тела при седењу, може се рећи, да је искривљеност на десну страну доиста много чешћа.

То савијање изазива не само многе промене на самим пршљеновима (обртњима) ртењачиним, но оно утиче и на облик и грађу грудног коша и у опште на цео организам. Горњи део тела (труп с главом) изгледа према удовима краћи, грудни кош је ужи, капацитет плућа мањи, услед тога је дисање брже, површнице, оптицање је крви поремећено, исхрана ослабљена, и здравље сасвим уназађено. Само у почетку ових промена може се од стручног лечења очекивати и успех, те је с тога посве и оправдан захтев, да наставници и школски лекари треба да обрате сву своју пажњу на почетак ове болести. И ако се од наставника не може тражити, да су упознати са обилатим материјалом, који улази у један део чисто стручне хирургије, опет се може толико пожелети, да су посвећени бар у прве појаве и знаке, под којима се сколијоза развија, и да су сипријатељени са самим начином прегледања и испитивања, како би даљем развијању болести, подесним саветима, могли на пут стати — вели Burgerstein.¹⁾

¹⁾ В. Handbuch der Schulhygiene, по коме је овај део и рађен.

При прегледању треба ученика скинути до појаса и наместити га ради бољег осветљења, да стоји леђима према прозору, неусиљено, са опуштеним рукама и састављеним потама. Онај који прегледа преваљачи кажипрстом и средњим прстом дуж ртењаче са обе стране ртних израсли одозго на ниже, при чему се свако скретање осовине, искривљеност или поремећеност пршљенова разликама, у сразмерама висине

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Као *узрок* постанку искривљености ртењаче истиче се махом школа, и ако оправданост те замерке није увек тачно испитана. Кривица се за то не може бацати *само* на школу, јер за постајање и развијање искривљености су толики други фактори од утицаја, да у понеким случајевима, тек пошто се тачно узму у оцену све околности, могу се пронаћи и узроци, који су је изазвали, па и тада често само на основу вероватности. Тврђење, да код необразованих народа искривљености ртењаче исто тако ретко долазе као и код оне деце која не иду у школу, не може се сматрати као основано, што упоредних статистичких испитивања у томе погледу никако и нема. На против томе сигурно је утврђено, да се сколијоза у школу доноси, да се ту услед рђавог држања при седењу *развија све више* и са годинама проведеним у школи постаје многобројнија. Исто тако своди се и чешћа појава сколијозе у десно на свикнуто погрешно држање тела при писању, цртању и другим школским радовима. Кад деца код куће по даскама на прозорима, на столицама и другим неподесним местима, пишу, цртају или у школи у рђаво направљеним скамијама при оскудној светлости и при дужем раду, који њихову телесну снагу премаша, заузимају усилјено држање, изнуре се и за заморене мишиће траже олакшице у незгодном држању тела, онда то најзад прелази у навику и води напослетку сталној промени положаја ртењаче, разним болестима и наказном развијању. Тако је *Мајер* на „62. скупу немачких природњака и лекара“ обратио пажњу на то, да се, услед прекрштања погу (преко колена) при седењу, развија кривљење ртењаче у страну.

Али погрешно држање при седењу не би могло ипак изазвати сталну искривљеност ртењаче, кад не би за то било других *повољних момента* у самом организму. У такве долази телесна ослабелост услед оскудне хране, брзо растење упоредо са слабо развијеним костима, жилама и мишићима, поремећаји у развијању пршљенова, једнострано оптерећење

јасно истичу. Даље прегледање врши се при савијеном трупу напред тако, да врхови прстију опуштених руку допиру до висине чашнице на коленима, при чему се неправилности ртењаче показују. За распознавање болести је веома важан положај и одстојање плећака од ртењаче и положај њих према површини леђа. При испитивању ребара ученик треба руке да дигне усправно у вис и да над главом састави дланове. Ако ученик има сколијозу, онда ће прсти којима пишамо на удубљеној страни дуж ребара, која се промењеном положају пршљенова прилагођавају, више упасти но на другој, противној страни. У почетку сколијозе стоје ртни израсти привидно још у правој линији, те лајци то називају „високим плећима“; на против пак, на испуценој страни су ребра много стрмије засвојена, сама плећка је подигнута и од ртењаче више одвојена. Код јаче развијене сколијозе изгледа једна страна леђа пунија, једно бедро је више, она половина прсију која одговара испуцаности ртењаче, спреда је равнија и према другој страни кржлавија, извијенија ребра на испуценој страни стоје даље једно од другог, т. ј. међуребарни простор је много шири но на другој страни.

ртењаче, а нарочито рахитис (т. зв. „енглеска болест“). Ако ма која од тих основних погодаба постоји, онда је јасно, што се и при утицају најситнијих случајних узрока, који се често и прецењују, склоност ка искривљености ртењаче повећава. Ношење сразмерно тешких школских торби о рамену, у место ранца на леђима, и толико осуђивано држање мале деце, могу на пр., ако се понављају и дуже трају, неминовно изазвати рђав став и искривљеност кичме, нарочито, кад постоји и телесна склоност за то. Што се сколијоза тако често виђа међу децом имућнијих сталежа, узрок је по *Лоренцу* прост: сујетне материје претоварују, нарочито девојчице за време њиховог развијања, сувишним занимањима — свирањем у гласовир, сликањем, везом и другим ручним радовима, те су принуђене да често по читаве часове проведу у незгодном и заморном држању при седењу. Сем тога може и *кратковидост* да буде повод кривљењу кичме, што је тело за време рада и гледања из близа приморано да заузме незгодан положај при седењу, како би се могао предмет боље видети. Као узроци ненормалног положаја кичме могу се према томе сматрати: *преоштерећеност и умор са честим и дуготрајним незгодним држањем тела код већ постојеће индивидуалне (личне) склоности и код неких обољева приљенова ртењачицих.*

Из ових напомена дају се лако увидети и *мере о предохрани*, које би код деце требало завести, ради сузбијања ненормалног развијања кичме. У школи се мора главна пажња обратити на подесно држање тела при седењу. Није довољно, као што је *Kocher* показао, да при писању само писанка има згодан положај, но је потребно да тело има згодан ослонац, иначе се при непрестаном раду заморе мишићи, нису у стању да труп (горњи део тела) држе чврсто и да балансирају, те се услед тога, према *Schenk*-овим испитивањима, у најбољем случају развија јако кифотично држање. С тога ученик треба да добије, према својој висини, стално седиште у строго хигијенски направљеним клупама, а код скамија са два седишта, треба да мења често место са својим суседом, како би се од рђавих навика при седењу могао одучити. Ноге треба да су на поду или на дасци одређеној за ноге, руке да се могу поставити на сточић, али да се труп не прегнба, а оба бедра треба да заузму хоризонтални положај. При читању ученици треба да су леђима наслоњени, при писању да обе руке почивају на сточићу, а не само да је десна страна њему окренута. Часови писања и цртања треба да се у распореду наизменце мењају са предметима, који допуштају бржи оптицај, размену материје и снажење организма. Поред добре хране, здравог стана, прања хладном водом, пливања, клизања, могу се, ради сузбијања кривљења ртењаче, препоручити гимнастичка вежбања и игре, којима се иде на ојачање појединих мишићних група; но ако већ постоји каква аномалија, онда је дужност не учитеља гимнастике но лекара да их прописује, јер се шаблонским вежбањима више штети но што се користи. Да ли ученицима с јаче

развијеним искривљеностима ртењаче у опште треба допустити гимнастику, зависи од развића болести, и у сваком посебном случају о томе треба да решава лекар. *Seeger* поставља ова правила, (која се тичу и школе), ради сузбијања и отклањања кривљења ртењаче: подесну негу телесним вежбањима, што брижљивије избегавање незгодног држања тела, паметну околину и добру храну, прања и трљања хладном водом, пливање, проветравање станова, целисходно одело и ношење ранца у место торбе. Али сав труд наставника биће узалудан, ако их у томе својски не потпомажу и родитељи и ако се код куће не буде обраћала пажња на чисто држање тела, и ако се не буде сузбијао сваки штетни утицај на хармонично телесно развијање код деце, или ако деца у школи буду проводила у седењу дуже време, но што то одговара здравственим подобностима њиховим у то доба.

(НАСТАВЊЕ СЕ)

ЦРТЕ ИЗ НАУКЕ О ЈЕЗИКУ

О природи, постанку и развиту говора-језика

Лингвистичко-историски преглед

(НАСТАВАК)

6.

И ако је свест врло променљива, јер сваки час у њу једни елементи долазе, други из ње одлазе, она ипак чини *continuum*, пошто не може никада бити празна, д. р. сасвим без садржине, нити су они елементи у свести слободни, т. ј. а да нису на неки начин међу собом повезани. *Памћењу* је посао да чува раније опажаје, утиске, преставе и т. д., да не пропада, дакле, оно што је раније у свести било, па и кад то више не буде у „тачки вида“, и онда дакле, пошто га нови елементи потисну из поља вида. Памћење одржава близу прага свести и раније добивене садржине с већом или слабијом јачином, тако да трају још и даље *иоред* новодошлих опажаја, све док између ранијега стања и онога што настаје има везе, има посредовања. Прелаз из једнога стања у друго, претварање преставџ и мисли у покрете и радње бива у највише прилики лагано, поступно, преко прелазних ступњева. Али се памћењем не вежу у непрекидни ток само сукцесивни редови опажаја у једној свести, него памћење помаже да се обнове већ из свести ишчезли опажаји, и да се стопе или вежу са оним опажајем, који је у њој тога часа. На овај начин ограниченост свести у једноме тренутку налази велику помоћ у

памћењу, а сама свест добива могућност да се може богатити и снажити. Шта би било од свести без памћења? Кроз њу би се наизменце ређало једно стање за другим, један опажај за другим, онако исто као што се у једном огледалу јављају слике на ишчезну — без трага. И кад би психички процеси опажања дуже трајали, без памћења свест ништа не би добила, у ствари не би према спољашњој разноликости било прилагођености у унутрашњости, не би се могло доћи до оне целине, до оне самосторности какву нам представља свест. Од битнога је, дакле, значаја за целокупни развитак духовни ова психофизичка особина нервног система, што чува трагове добивених надражаја у централним органима његовим. Данашња физиологија сматра као научно доказани факат да органска материја располаже особином пластичности. Физиолошка функција, коју врши неки орган, утиче обратно и на сâм орган — што се тиче његове подобности за рад, и тако помаже да се он усаврши. Историја развитка организама усваја као једну од основних чињеница да је памћење, т. ј. одржавање примљених утисака, њихово претварање у „потенциелну енергију“ и њихово даље одржавање у овом облику општа властитост органске материје. Нервна материја човечјега организма има најбоље развијену ову способност, коју имају и биљна и животињска протопласма: да чувају утиске дражи. Анатоомско и физиолошко проучавање нервнога система у људу открива нам необично фин и компликован сплет од нервних елемената у мозгу и кичменој мождини, од оних милиона нервних ћелица и влакана, открива нам неограничени број комбинација и односа између њих — и како свему томе одговара исто тако велико изобиље у психичким елементима, којима располаже наше памћење. Исти се елеменат у физичкој и психичкој области може јавити и дејствовати у сасвим различним комбинацијама. Искуство из физичке области учи нас да у најмањој запремини природа може сместити и сабрати необичан број разлика. Стотина звучних таласа кад орхестар свира у исто доба, не сметајући једни другима, пролазе кроз узани отвор уха; небројена треперења етра код светлости представљају нам простор који захвата „поље вида“; мишићи наших руку и ногу и нерви располажу многим и многим облицима кретања, навиком стеченима; микроскопске клице од родитеља наслеђују конкретне органске особине: одређене црте лица, нарочите особине и облике покрета. И кад знамо ово, можемо као научну истину сматрати и оно тврђење, да остају у нервним ћелицама као трагови психички надражаји, на пр. преставе од звукова, чувених речи, од осећаја и воље и т. д. Како може сплет од влакана и ћелица чувати диспозицију, посталу под утицајем пређашњих надражаја, снагу у латентном стању — то је тешко објаснити; али аналогије, које имамо у особинама средишног органа нервнога система, помажу да се замисли таква могућност, да се чувају *физички* трагови, допуштају да се може тврдити како се памћење оснива на *органској подобности* материје да чува утиске и да их репродукује.

Сви утисци, сви надражаји не остављају тако јак траг у свести, да се могу у згодним приликама репродуковати. Да ли ће се моћи опет у свести јавити, репродуковати ранија стања свести, то стоји до многих погодаба које се тичу како примарнога утиска (праслике) тако и свести која га прима. За обнову примарнога утиска-надражаја вреде ове погодбе: 1-во утисак треба да је разговетан што се тиче каквоће, јачине и екстензивности његове, оних трију момената, који се могу на разне начине комбиновати и замењивати; 2-го он треба да се контрастним дејством одваја и да се може разликовати од других утисака: да има нешто необично, што у очи бије; 3-ће треба да је утисак праћен изразитим дражима осећајности, јаким тежњама и жељама; 4-то треба често да се понавља, 5-то и да ступи у асоцијативне везе с другим утисцима, који су, благодарем другим узроцима, били у стању да се учврсте. Свака од ових погодаба може имати вредности сама или у друштву с другима, шта више може једна дејствовати против друге. Али би погрешно било тврдити да одржавање утисака зависи само од увежбаности једне групе нервних влакана и нервних ћелица, та то би само онда могло бити, кад би понављање била једина могућност да се стече подобност за репродукцију. Искуство свакодневно даје примера да се што се тиче репродуктивне моћи дубок утисак може надметати у трајности с понављањем. Оно што интензивност једном изврши у свести, кад се изазивају преставе, други пут учини понављање и т. д.

И природа свести која прима утиске утиче на њихово даље одржавање и доцније репродуковање. Примање и спонтаност у раду — то су две основне црте свести, која се, као што знамо, оснива на узајмичном дејству спољашњег на оно што је унутра, које је снабдевено особитом формом, и већом или мањом силом, а које може бити веома разноврсно. Једни имају тако јаку развијену моћ свести да она добро утиске чува, тако да може заступити све напред поменуте погодбе; и у њих се одржава готово све што је доспело у свест с колико толико јасности. Има небројено много прелазних ступњева памћења што се тиче његове интензивности и особина — између веома јаке моћи памћења и између идиотскога стања, које зову старачка немоћ (и блесавост), у коме опајаји пролазе кроза свест не оставивши приметнога трага, као слике преко осветљене равни. — Добро памћење, т. ј. подобност да се примају и одржавају у свести утисци и ранија стања, није проста, већ веома специјализована моћ, која увек зависи и од спонтаности и од вежбања, дакле чисто је субјективна особина. Још је тачније кад се рече, да нема памћења као нечега одвојенога, већ има памћења засебних функција. Психофизичка теорија о памћењу налази знатну потпору у многим примерима онога специјализованог памћења. Човеčји мозак и његови органи нису подједнако развијени, ни ти су подједнако подобни за примање и чување утисака, с тога једне утиске чувају боље и дуже, друге слабије и за краће време. У разних људи

разне области мозга располажу развијенијом подобношћу да чувају утиске, дакле разним облицима, врстама памћења. Кад смо говорили о унутарњем језику, напоменули смо како се људи према врстама памћења језиковних престава могу поделити у типове, премда има неутрални тип. Али се може о типовима говорити и што се тиче претежне развијености нервних диспозиција уопште: има оптички, акустички, кинестетички тип. Овде се може наћи веома специјализованих типова: да се памте нарочито лица или места, или форме или боје; или да се памте разне особине звукова: висина, боја или на пр. интервали, мелодије, ритам; даље да се памте покрети, где дакле имамо основе за разне врсте техничке даровитости. Треба нарочито да истакнемо врсте памћења знакова: писмена, речѝ, бројева, нота, чије комбинације служе као знатна подлога нашем знању. Свака од ових разних врста памћења може се опет јављати у разноврсним облицима, од најслабијих до феноменалних, које находимо у уметника, музичара, научника, шахиста, добрих рачуница. У једних људи памћење облика и знакова врло много претеже, у других се сасвим губи испред памћења ствари и односа, где, дакле, има главни посао везивање психичке садржине. Овакво памћење одговара главним облицима асоцијација: додира и сличности, оно може бити памћење у приповедача или у научника. Вежбање и интерес главни су чиниоци да се развију све ове врсте памћења, али је права основа њихова у природној предиспозицији нервне материје, коју вежбање само повећава а не развија.

Из овога се прегледа о памћењу и његовим особинама може извести да је оно двојако: или особина органске материје да прима утиске (ретенција) или особина свести не само да чува но и да репродукује раније утиске и онајаје (репродукција). Али би било погрешно претпостављати какво двојство, раздвојеност између ова два памћења, јер примарни психофизички утисак остаје то исто и кад се понови, репродукује. И репродукција дражи није ништа друго но ослобођавање латентне енергије, психичко оживљавање њезино, а коју је нервни систем органскога бића примио и у свест унео и која се због особине органске материје могла одржати латентном.

И ова два психичка момента од битнога су значаја за памћење и репродуковање утисака. Један је од њих *пажња*, која је на утисак, онајај обрађена, свеједно да ли хотимична или нехотична. На што се обрати пажња из којих било разлога, имаће, разуме се, више повољнијих изгледа да се одржи, а у толико пре, ако се удружи с јачим осећајносним дражима, са снажнијим тежњама и жељама. У разних ће људи бити развијене једне подобности боље, друге слабије, према њиховој првеној организацији, према којој и надражаји бивају пријатни или непријатни или без осетна утицаја. Због овога желеће они да се пријатни утисци обнављају, да што чешићу буду, јер ће дуже трајати.

Памћење је врло сложена функција психофизичкога организма. Све психофизичке радње човечјега организма, као што су говор, разумевање, писање, певање, свирање, мимичко изражавање и т. д. уче се вежбањем и с помоћу памћења, а да су основане на органској основици, на диспозицији органске материје нервне која чува утиске — то је показано већ кад смо говорили о афазии и њеним облицима. Али осим језиковних болести, посталих због повреда у можданим центрима где је локализовано памћење језиковних престава или у њиховим асоцијацијским везама, имамо и других врста болести памћења. Тако се сматра као специјалан случај аграфије да неко очува музикално памћење а не може читати нота. Вреди споменути да може настати поремећај у мимичким изразима (амимија, парамимија) и подобности за песму (амусија), и т. д.

Јак умор, потреси, истерични напади могу у церебралној структури изазвати тренутне повреде и делимичне прекиде у функционисању памћења, изазвати амнисију. У овим приликама нестане само дела памћења, цело друго памћење функционише и даље. Или тада група престава једне врсте, на пр. знање језика или музике, од једном бива тако слаба да се не може репродуковати, или се памћење изгуби за неко, краће време. Психофизичка теорија памћења и психофизички паралелизам, на добро познати примери разних повреда памћења, помажу да се лако могу разумети и ове врсте поремећаја у памћењу, премда их није могуће поуздано довести у везу с неком повредом у једном од делова мозга или с прекидом церебралних функција.

Памћење је у младим годинама духовнога развитка најбоље, најснажније, тада се одржава релативно највећи број примљених утисака; увек оно што је ново претеже над оним што је заборављено. Доцније настају обрнути односи: нови се утисци готово и не одржавају него се губе из памћења, а у свести претежу утисци из младости. Време утиче слабећи и понижавајући све што је у свести потиснуто у позадину. Све је теже репродуковати раније добивене утиске, све се више разликују примарне слике од секундарних, изостајући иза њих што се тиче јасности, чистоте и разноврсности њихове садржине. Време, докле ће трајати неки утисак, не може се одредити. Има примера да су се у свести јављали давно заборављени утисци. Али се многи појави, без сумње, изгубе без трага, пошто су били неко време у свести. Потребно је да се једни утисци забораве, да би се други могли сачувати — то је једна од главних погодаба за чување утисака.

7.

Памћење је врло значајна особина наше свести, без њега би цео духовни живот био зграда на песку. Главни је чинилац у памћењу т. зв. *удруживање, везивање и изазивање, буђење* утисака, осећаја и престава, појави *асоцијација* престава. Буде ли надражен један део свести, преноси

се тај надражај и на „несвесне“ делове, који су с њим у некој свези, сродни, и ови се у свести јављају. Према закону асоцијација извршено изазивање „несвесних“ садржина може бити од разних руку. Примарне појаве психичке могу изазивати секундарне, и обрнуто: секундарне могу изазивати примарне појаве њезине. Али могу не само чулни утисци-надражаји изазивати трагове ранијих утисака, сакривене у области „несвеснога“, а с њима асоциране, него и једне преставе могу изазивати друге. Најпосле се могу асоцирати и такве психичке садржине у нашој свести, које су само замисљене. С чулним утисцима и преставама могу се даље асоцирати како примарне тако и секундарне садржине свести из области осећања и воље, не само дакле слике — преставе с презентативном садржином, које чува памћење. У разитку наше свести најглавнији помагач беху јој асоцијације неких осећања и вољних аката с неким преставама. Оне су учиниле могућним да се у своје поступању може човек управљати не само према утисцима, које је добио из „спољашњег света“ него и према оном што у памћењу чува и према мислима својим. Свеколико је техничко знање, у најширем смислу те речи, основано на асоцијацијском удруживању читавих низова покрета.

Сваки надражај наше свести може изазвати раније у њу доспеле појаве и репродуковати их с којим се оне додирују или с којим имају неке састојке, елементе, заједничке. Асоцијације су, према овој основи њиховој, двојаке: једне постају по *сличности*, друге по *додуру*.

И асоцијације по *сличности* могу бити двојаке: једне су од њих основане на идентичности, друге на правој *сличности*, где поред једнакости у састојцима има и супротности. — Асоцијације идентичних утисака, осећаја и престава имамо онда кад се раније примљени утисак тачно понови. Репродуковани надражај олакшава и чини јаснијим тада непосредно добивени утисак, који са своје стране опет допуњује сећајну слику. Ово је *стапање* утисака, престава и т. д. При асоцијацијама ове врсте свака се репродукција преноси у област чула која прима утиске или у органску сферу утиска из чије је области, а то много помаже при стапању. Чулом вида примамо утиске од боја, облика и тела — из веће даљине, тако и звуке — чулом слуха; исто тако и друге области имају своје специјалне функције. Ми на тај начин локализујемо сва осећања и тежње, заједно с осећајима, које прате, у извесним деловима тела. Преставе, које је у свест унело чуло вида, при репродукцији се јављају као видовне, а које је предало чуло слуха, као чујне, т. ј. рекло би се спољашња драж изазива преставе. Преставе, на тај начин потпомогнуте секундарним елементима, бивају јасније, одређеније. Предмети и дражи, ако су веома сложени и разноструки, нестални и слабе јачине, лако се опажају, кад се у свести удруже примарни и секундарни елементи. Осим тога добива се нова снага да се и они састојци, који нису раније опажани и они елементи, који се налазе у репродукованој преставама, опет

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

јаве у непосредноме опажању. Ту је извор психичкој снази, што појачава рад свести: извор понављању и *навикавању*, т. ј.: кад се више пута посматра или кад се ко често бави с истим преставама и предметима, да постану познати и обични. Отуда долази необична јасност и одређеност посталих престава и искуства онда, када примарни и секундарни надражаји више пута заједно дејствују. — Стапајући се с елементима престава постају и дражи јасније, које су у свест доспеле као осећање; ови се субјективни надражаји претварају у праве опажаје, у знаке ствари, на тај начин наша субјективна стања постају јаснија, исто тако осећања и тежње; издвајају се из њих осећајни елементи који су их изазвали; њихова се вредност за одржање индивидуе јасније истиче. Кад се у свести подудари и стоји непосредно опажање са идентичном садржином, раније добивеном, која се сада репродукује — тај се процес зове *распознавање*. Она радња нашега духа, која пореди и одваја, у којој и лежи суштина свесних процеса изводи и ово идентификовање, које бива у исто доба кад у свест доспе надражај. Овај би се процес могао испоредити са суђењем, познатом логичком функцијом наше свести, а може бити да се врши „у облику суда“. Али суђење је доцнији производ, накнадни опис или коректура појаве, која се раније догодила, онога стапања примарних и секундарних елемената у чулноме опажају. — У свести се само онда стапају примарни и секундарни елементи, ако се и узгредне околности репродукују, а не само престава ствари, и ако се оне слажу с оним што је непосредно дано. Тако се утисак од онога што је идентично појача. Без овога стапања нема распознавања: предмет је нов, непознат, ма да је утисак од њега могао већ неколико пута доспевати у свест. Према томе, какве су природе чланови-посредници између новог и репродукованог стања, и распознавање је лакше или теже. Може бити распознавања а без локализације у простору и у времену, ако је секундарно опажање сасвим идентично с примарним. Ну и поред делимичних разлика, којима се нови утисак од старог одваја, може се распознати утисак по оним заједничким елементима. По закону асоцијација по сличности цео нов утисак изазива цео стари. Људе и ствари познајемо поново, опажајући све оне промене што су их претрпели, све разлике између њих, само што те разлике увек нису јасне.

(СВРШИТЕ СЕ)

ОБРАЗОВАЊЕ ЗАБАВИЉА

по РИХАРДУ РОТЕРУ

од

Анђелије Ађимовићке

(НАСТАВАК)

IV

Наставни план и наставни ток у једном васпитном заводу за забавиље

Курс за образовање забавиља, према „организационом-статуту за мушке и женске учитељске школе“ у Аустро-Угарској, траје једну годину. Ако пак предочимо *важност задатка једне матере и васпитачице*, као што је то у претходном одељку покушано, и као што то и много пута споменуто министарско решење од 22. јуна 1872. с наглашавањем истиче; када не можемо да оспоримо Наполеонову реч, да је будућа срећа детиња увек дело његове матере, и када *не можемо* побити истинитост одвећ значајних речи: „Дете је отац *одраслог човека*“, тог најплеменитијег створа међу свима земаљским створовима: онда се допста смемо запитати, да ли није *једногодишње* трајање ове спреме и сувише кратко, особито кад се узме у обзир, да оне, које желе да ступе на тај курс, морају показати исту претходну спрему, која се тражи и за женски учитељски семинар, чији курс траје *четири* године. Сувише мало дакле траје образовање како у погледу прописаног наставног плана, тако и у погледу утврђеног броја часова, одређеног за извођење истог плана, који треба да одговара циљу тог завода. Пре но што објаснимо појединости из распореда наставних часова, изнећемо овде у прегледу предмете и одређен број часова за исте:

Наука о васпитању и теорија забавишта	3 час.
Практична вежбања	8 „
Настава у језику и стварна обука	6 „
Слободноручно цртање	2 „
Израђивање облика	2 „
Певање	2 „
Гимнастика	1 „
	<hr/>
	Свега 24 „

На нашем заводу, вели д-р Ротер, за све године наставни је план детаљисан, како за вежбаоницу, тако и за припремни разред и за оба курса за образовање, а и наставна грађа раздељена је на месеце у школској години.

Једно између практичних вежбања узимало се за *оглед у ирактичном раду*, и онажања, добивена за време тога огледа, пружају zgodnu при-

лику у конференцији држаној одмах после огледа, да се педагошка и методичка настава *попуни и темељно испита* на основу тек примљених утисака и подстицаја на најпосреднији и на најплодоноснији начин. Томе битно допринеше приправнице својим јаким и неуморним одушевљењем за ствар, што је опет изазвало јачу вољу за рад и код деце, и укупна корист од тога расла је сваког месеца на замерак. После ових претходних напомена смело би се ваљда запитати, шта је обрађивано у *Педагошци*, која по својој природи у многоме заилази у теорију забавишта, као и шта се радило у настави *слободноручног цртања*. То ће нам објаснити најбоље наставни програм из ова два предмета, који овде саопштавамо.

Наука о васпитању ставила је себи у задатак, да развије педагошке законе забавишта без многих фраза, приступачно и складно. Наставна грађа, с обзиром на исцрпно понављање, још у напред распоређена на осам месеца, била је ова:

1. Постање и биће забавишта; васпитање детета у друго децје доба и карактеристика тога доба; задатак и неопходне *потребности забавишта*; главни *надзор* у забавишту, који врши један научно образован педагог, и *лекар*, кога би свакако требало да буде; *забавиља* и њена *безусловно потребна својства*.

2. Правила, која се морају имати на уму при *примању* деце у забавиште; дужности забавиље у погледу а) *телеснога* здравља, б) на *рад мозга*, *чулних органа*, за *осећање* и *кретање* питомца у *оштите*.

3. Поступање с дететом с погледом а) на *мишиће*, б) на *око*, в) на *чуло иштања*, *слуха*, *мириса* и *укуса*, г) на *органа дисања*. Мозак децји и потребни обзир према њему; најзад још неколико *нарочитих* *предохрана* с обзиром на телесно здравље децје.

4. Образовање *здрвога духа* у детета; стално и брижљиво посматрање децјег понашања; неговање *осећања* *стида*; *казне* у *забавишту*.

5. *Морално васпитање* у друго доба детиње. **Послушност**; осећање за оно што је право и добро; честољубље и савест; искреност и *љубав према правди*; поштовање туђе својине и туђега права; самопоуздање и одважност.

6. *Васпитање срца*: љубав према ближњем и према животињама; *благост* према слугама. *Средства за образовање срца*: *прича*, *игра*, *живот* у *природи* и са *њом*, *песма*; *одрезаност* *при том образовању*.

7. *Васпитање воље*: навикавање, главно средство; *савлађивање* *препрека*, *непријатности* и *страха*; *навика* у *сталности*; *свраћање* *воље* на оно што је добро.

8. *Образовање разума*: вежбање у *опажању*, *посматрању* и *схватању*; вежбање *чула*; *посматрање* и *представљање*; *стварање*. *Суштина игре* и *занимања*. Кратка прегледна историја и књижевност забавишта; *упознавање* с децјим *чуваљштима* и *јаслицама*. *Исцрпно понављање* *целе на-*

ставне грађе на основу забележака у „књизи посматрања“, о којима се говорило у току школске године.

Чему треба да служи ова „књига посматрања“, речено је напред. Како су приправнице извршиле овај задатак у посматрању деце, да објасним неколиким примерима, да би се из тога могло увидети, колико се благо педагошког опажања може нагомилати и практички употребити за десет месеца. Изабраћу три забелешке, које сам нашао при недељном читавању „књиге посматрања“. При томе се, пак, не сме прећутати, да велика већина забележака осталих приправница има исту или бар приближну вредност, и да ја не знам *ниједну* од приправница, која не би према својој даровитости с највећом вољом и свима силама верно и предано радила на прикупљању овога педагошког блага.

Ево те три забелешке. Приправница Ф. С. сама говори:

26. маја

ПРЕ ПОДНЕ

„Паула и Марта Б... две су питомице забавишта, које много обећавају. Што се лепе особине те деце не наводе чешће, узрок је само тај, што се Паула и Марта *увек* знају као послушне, вредне, пажљиве и сносљиве, те с тога и *не падају више* у очи те особине код њих. Данас сам, пак, нешто приметила, што заиста заслужује места у „књизи посматрања.“ Марта сеђаше у соби за рад поред Јосифа Б... Јосиф ми хтеде додати једну своју празну кутију, и бй у томе тако неспретан, да удари Марту прилично по глави. Ја пребацих Јосифу ту ненажњу; Марта пак рече, бришући сузе: „Није он то намерно, тетка, учинио; мене не боли.“

Ове речи не показују *само добро срце које лако опрашта*, него и нево *извесно самопрегореване*; јер да је Марта и бол осећала, доказале су њене сузе. Срећом, несмотреност Јосифова није имала никаквих злих последица; а и обећао је да ће од сада бити пажљивији...“

28. маја

ПОСЛЕ ПОДНЕ

„Приправница К. причаше после *разговора* о магарцу неку причу. Кад је свршила причу, повиче Евђенија Н...: „Молим те, тетка, испричај нам још причу о бременским варошким свирачима.“ Како се приправница не поздраваше вољна да одговори тој жељи, то Евђенија продужи: „Али, тетка, *и тамо се говори о једном магарцу*“. Овај разлог беше тако силан, да је с одобрењем управитељице забавишта учињено по Евђенијиној жељи. Овај факт поново потврђује, како је по децу корисно, да све што се у забавишту говори, прича и игра, чини једну *целину*. То подстиче децу на *мишљење, истраживање раније чувених чињеница и ствари*, чим су оне сличне ономе, о чему је реч. За то је Евђенија напомена један доказ, јер је већ прошло доста времена од причања о бременским варошким свирачима.“

8. јуна

ПОСЛЕ ПОДНЕ

„Христину С... искључи данас из игре једна приправница због непажње при једној игри. По свршетку игре деца певају марширајући песму растанка. Деца иђаху по такту једно за другим; преда мном иђаше Максим

У М. Кад пролажасмо поглед Христине, опазих, да је Максим погледа са насмејаним лицем, и да при другом пролазу учини обојим кажиниретима један покрет, који означава ругање. Из тога сам видела, да оно пређашње смећење не беше ради поздрава, него да изражаваше *злурадост*. Ја га викнух одмах по имену и припретих му претом. Кад се сврши песма, седох поред Максима и стадох га питати, зашто се насмејао Христини, на шта добих овакав одговор: „Ја сам само подражавао другој деци, која су ишла преданом“. Питах даље, да ли су та деца добро чинила. На то ми он одговори са „не“ и мољаше ме у исто време, да то ником не кажем и да му опростим, јер он то неће више чинити. Ја му то обегах, али га у исто време запитих, која су то деца била још тако *неуљудна*. На то Максим одједном попрвене и погледа збуњено око себе. То ми појача још пређе зачету сумњу, да је Максим хтео да се спасе лажју рекавши, да су и остала деца то радила. Ја сам ћутала и *само сам га строго погледала*. Маломе лажљивцу ускоро засушише очи, и с муком рече ми: „Тетка, немој да се љутиш, ја сам то сам радио и мало пре сам слагао.“ Пошто је дете, иначе веома добро, тако дирљиво признало истину, и пошто увидех, да му је одиста било жао што је лагало, то му рекох, да ми се баш ни мало не допадају деца што слажу и пустих га опет на осталој деци, која се сада занимаху једном књигом са сликама. Кад по Максима дођоше, *стужи он к мени у собу за рад и мољаше ме још једном, да се не љутам више* и о ономе ништа више да не казујем“.

* * *

Ове забелешке, које се односе само на васпитни моменат, и које сам без нарочитог избора узео из *двеста и осам* других, дају најјаснији доказ о духу, који провејава у нашем забавишном семинару, којом се питомице спремају за свој будући позив, и о плодности земљишта, о преданости, с којом се питомице спремају за свој будући позив, и о плодности земљишта, по којему се сеје семе педагогије. Ако на *свима* курсевима за образовање забавиља, који већ постоје или који ће се установити, *сви наставници једнодушно* раде на одређеном циљу, за шта код нас у *свима* правцима говори *једнака* ревност приправница: те се заиста може с правом тврдити, да је осигурана будућност забавишта. Леп доказ за ово даје на нашем институту између осталог и настава у слободноручном цртању.

Слободноручно цртање. Забавиља која није научила *методски да црта*, као и она што *не уме да црта*, једва да је у пола дорасла своме задатку. С тога је наш курс ову наставну грађу распоредио поступно по месецима. Наставница цртања је међутим, при извршењу тога распореда, доказала, колико може да учини правилно разумевање ствари, топла оданост послу и методичном окретношћу скопчана доследност, која у сваком тренутку има на уму циљ забавишта. Предмет је подељен у *девет* одсека школске године, рачунајући уз то и стална понављања и *радове на школској табли*. Одсеци су ови:

1. Обука с погледом на материјал за слободноручно цртање и на држање тела при цртању. *Правoliniјска* вежбања, почев од тачке па до

праве линије; разни правци и положаји линије и цртање исте с погледом на растојање и дужину; *дељење* линије.

2. Врсте *углова*; затворене фигуре спајањем линија до облика *сазнања*; *троугао*; подела троуглова с погледом на стране и углове. *Паралелограм* и *Ђегове* врсте.

3. Цртање разних фигура из *правих линија, углова, троуглова и четвороуглова*. Примена тих облика на сложене облике најпростије врсте; почетак цртања по *диктату*; вежбања *питомца* у цртању *естетичних облика* на школској табли.

4. Правила *шестоугао и осмоугао*; *концентричне* фигуре; украшавање *пантљике*; цртање *кривих линија* и вежбања *приправница* у образовању фигура за *ипрекштавања* (Verschränkungen).

5. *Круг* и *полукруг*; фигуре из *кружних лукова* и вежбање у цртању *сличних слика* с обзиром на *слагање претенова* (Kingelegen).

6. Цртање *правoliniјских* фигура по *диктату* и по *сећању*. Цртање *разних облика из живота* и *почеци цртања лиића*.

7. *Лишће* у *разним положајима* и *разно исавијано*; вежбање у цртању *лаких мустара* за *илетење* (Flechтарbeiten).

8. *Наставак цртања мустара* за *плетенење*; *прости облици лиића и цвећа*; *прости украсни облици* за *вез* (прошивање Ausnähen).

9. *Мозаик и украсне форме*, нарочито с обзиром на *исецање*; *сенчење занатских предмета*.

Остале наставне предмете нећу ближе посматрати. Поред овога поглавито се има у виду *образовање у језику*, који је забавиљи одвише потребан, јер она мора много да *прича* и *описује*. Она не треба да буде само *извежбана*, него и *темељно образована*; она не сме бити забавиља, која ради само по *шаблону*, него мора бити *прожмана мишљу*, да има да *реша* задатак, од којег *зависи будућност*. С погледом на то може се и на забавиље применити она реч, коју је Дитес рекао у своме *делцу* „*Наставни план херцешког учитељског семинара у Гати*“, имајући у виду *учитеље основних школа*. Дитас је рекао ово: „*Њихов целокупни рад треба да је управљен на хармонично развијање, на телесно и духовно напредовање поверене им деце*“. Па и с овим је поменути педагог у *јицу* погодан, кад је рекао, „*да се све надзорне и управне мере у школи показују као недовољне, чим онима, ради којих и постадохме, недостаје разумевање свога позиви, подобност слободно* (т. ј. самостално) *кретати се по педагошким нормама и жив интерес за развијање детиње индивидуалности*“.

Ја признајем јавно, да *семинарски курс од једне године није довољан*, да би се могла *стећи* така *образованост* за *позив забавиље* и *васпитачице*, као што то *тражи велики и општи културни полет нашега*

WWW.UNILIB.RS

Удоба. Забавиште се још није потпуно развило, и *ошита* употреба *женских* наставника при обуци у *првој* и *другој* школској години само је питање времена, сада, у очи *женске еманципације*, која треба *мудро* да се изведе. Решење, пак, тога питања мора се још сада, у напред, узети на воко, да се не би морале с истим напрегнутим силама уклањати исте препреке, кад се једном приступи неизоставним реформама, као што је то случај сада с народним школама. Нека се само не заборави, да се скокови у природи духа исто тако свете, као и у природи тела, и да је сваки застој назадак. Са *двема* годинама образовања једва да би се могло одговорити захтевима, који се већ и данас траже од једне забавиље. А у врло кратком времену мораће се још више тражити, ако би се посветила прва година оштем и педагошко-теоријском образовању, скопчаном с хоспитовањем, које спрема за праксу, а друга година пракси и свима тунутима, који се на њу односе.

(СВРШИТЕ СЕ)

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Ото Дубислав илем. Пирх. Путовање по Србији у години 1829. Српски превод од др-а Драгише Т. Мијушковића. Издање Академије Наука. У Београду. Штампано у Државној Штампарии Краљевине Србије, 1899. 8°, стр. IX и 247.

Последњих десетина година, јачањем и развијањем саобраћајних средстава, а и самим свеколиким напредовањем својим, Србија долази у све тешње односе с јевропским западом, а упоредо с тим и народни живот у Србији све више губи свој стари патријархални карактер и све више подлеже разноврсним утицајима, који долазе са запада. Многи обичаји и навике, који су се вековима конзервативно држали у нашем народу, за неколико десетина година или су се сасвим изгубили, под утицајем многих страних примеса, које се све више уносе у наш народни живот, или су, одржавши се до данас, толико измењени, да нам народни живот у Србији, какав је био пре неколико десетина година, данас изгледа необичан, доста неразумљив, више као нека идила из давне прошлости.

Ми у много прилика драговољно подлежемо утицајима новог начина живљења, који нам долазе са запада, и радо своје обичаје мењамо и своје навике подешавамо према тим страним утицајима; али нам опет врло годи слика пређашњег начина живљења у нас и врло су нам пријатни помени, у којима се приказује народни нам живот ранијег времена, док се још упорно одупирао свакој мени, под утицајем примеса са стране. А како су већ данас ти помени ретки! У нас су, на жалост, доста слабо очувани, и што их има, то су махом из каснијег времена, кад се већ било учило, да се наш народни живот налази на прекрету и да почиње слабити отпор према новим навикама, које се, донете са стране, почеше у нас нагло одомаћивати. Али што ми раније пропустисмо, да верно оцртамо ондашњи наш народни живот, нису пропустили учинити странци, који су у оно доба путовали кроз Србију, и које је заносно до усхићења наш тадашњи народни живот, пун појезије. У списима тих страних пут-

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ника, чију пажњу привукоше јуначка дела наших предака у првој четврти овога века и многе природне лепоте наше лепе домовине, сачуваши су помени о народноме нам животу у првој половини овога века.

Од свих тих странаца Ото Дубислав плем. Пирх, чије путовање по Србији на овоме месту приказујемо, као да је био најбољи и најдаровитији посматралац народнога живота у Србији, који је био тако силно привукао његову пажњу себи и у њему пробудио толико симпатија према српскоме народу, према младој српској држави, коју је походио и пропутовао баш у времену њена заснивања, и према творцу обновљене Србије, Милошу Великоме.

Пирх је путовао по Србији 1829. године, дакле у оно доба, кад се у Србији патријархални живот још држао у пуној снази својој. Он је био изабрао и иначе подесно време, кад је ступио у Србију. „У том тренутку, вели Пирх, кад је (после једренскога мира) радосно очекивање цео народ оживљавало, кад су сви задахнути само мишљу на ново, лепше сређивање ствари, ступио сам у Србију“. Он у Србију није био похитао каквим службеним послом или каквом нарочитом мисијом; не, њега је у Србију повела жеља, да добије праву слику „о једном удаљеном, али симпатичном и напредном народу и његовој земљи“. Захваљујући староме српскоме гостољубљу и великој предусредљивости, чиме Србин свакога странца дочекује, Пирха су врло лепо предусретали и примали и кнез Милош и сви они, с којима је при своме путовању долазио у додир, те је тако могао обићи већи део ондашње Србије, задржавајући се на томе лепоме путу, којим се не може довољно да нахвали, у свакоме поље важнијем месту, и бележећи верно утиске, које су предмети, лица, места и догађаји непосредно на њега чинили. Зато његове белешке и пружају драгоцену градиво свакоме, ко жели што боље и потпуније познати живот нашега народа у Србији и целокупни живот обновљене Србије у оно доба.

После краткога увода, у коме у прегледу износи најопштије податке о положају обновљене Србије и српској прошлости, Пирх прелази на описивање свога врло интереснога путовања. Почиње с Београдом, у који је 8. октобра прешао из Земуна. Већ самом занимљивом сликом ондашњег Београда и описом свога бављења у њему Пирх осваја читаоце свога путописа. Ту се одмах износе многе појединости, којих је тешко наћи на коме другоме месту, а којима се тако лепо приказује стари Београд и ондашњи свеколики живот у њему. Ту је и врло лепих података за познавање ондашњих односа између српских и турских власти у Београду, а још више за стварање што потпуније слике о самоме почетку државнога уређења у обновљеној Србији. А све то Пирх казује на тако леп и забаван начин, да се слађе чита, но што се данас у најугледнијим београдским породицама чита најсензационији роман. На овоме месту, где говори о Београду и своме бављењу у њему, Пирх у нарочитоме одељку врло јасно и доста потпуно говори о српској ношњи, мушкој и женској,

по варошима и селима; па о: српском језику, новцу и животним нави- кама у обновљеној Србији.

Кнез Милош је у то доба био у Пожаревцу, куда је био отишао из ондашње престонице своје Крагујевца, те се Пирх крете десетог октобра из Београда за Пожаревац, да се представи кнезу. Путовао је преко Гроцке и Смедерева и описује до ситница сав тај пут, помињући сва места кроз која је, или мимо која је прошао: Врачар-цркву, на Врачару (сада црква светог Марка), која је „у ратној историји Београда увек играла улогу“; на Мокри-луг и Гроцку. У Смедереву је преноћио и једанаестог октобра се кренуо даље за Пожаревац.

У четвртоме одељку свога путописа Пирх прича о своме бављењу у Пожаревцу, говорећи о кнезу, његовој породици и његовој околини. Пре но што је изишао пред кнеза, нашао се с Димитријем Давидовићем и др. Јованом Стејићем. Сутра дан био је представљен кнезу, који је на њ оставио необично јак упечаток. „Кнез Милош, вели Пирх, има 48 година, прави је колос и веома јаке грађе. Плав је, црте су му чврсте, отворене и веселе, а покрети пуни одмерености и достојанства. Он изгледа сасвим онако, какав треба да је јунак свога народа; нема ничега, што би се још могло пожелети. Био је у богатом турском оделу, за појасом је имао пиштољ“. Врло је интересан састанак Пирхов с кнезом, и ту је лених података о живости и великој природној бистрини кнежевој, а и за познавање односа кнежевих према људима, који су му били саветници и први помоћници у државним пословима, а од којих су се тада уз кнеза налазили: архимандрит Мелентије Павловић, рођак кнежев Василије Поповић (брат кнегиње Љубице), Сима Паштрмац, Јокса Милосављевић, Милутин Петровић (Хера, брат Хајдук-Вељков), Димитрије Давидовић, Алекса Поповић и др. Јован Стејић. Аудијенција је трајала подуже и после ње је Пирх био позван да руча код кнеза. Тога дана, пре подне, био је представљен и кнегињи Љубици, кнежевој кћери Јелисавети и кнежевима Милану и Михајлу. О свима њима, као и о самоме кнезу, Пирх врло симпатично говори. Ручак код кнеза описао је до ситница, и тај опис је један од најдрагоценијих помена о начину живљења, какав је још тридесетих година био у нас. Кнез је Пирха, као и свакога другог који је долазио у Србију, поведен жељом да упозна народ у њој, био дочекао врло предусретљиво и врло срдечно, те га је и по ручку дуго задржао код себе и дуго је с њим разговарао, обавештавајући се о приликама у краљевини Прусској. Према своме госту је кнез био искрен и отворен, те се Пирх још тада могао прилично потпуно и тачно упознати с целокупним ондашњим уређењем у Србији, које у овоме одељку свога путописа и лепо и верно приказује.

Пирх је остао у Пожаревцу осам дана. Пре но што би се кренуо за пут по Србији, желео је колико толико научити српски језик, да би на тај начин могао што боље и свестраније, непосредним путем, упознати

WWW.UNILIB.RS

У Р И В Е Р З И Т Е Т С К А Б И Б Л И О Т Е К А

народ, у чију је земљу био похитао. Учење српског језика био је почео превођењем Стеријине трагедије „Светислав и Милева“, и за кратко време сразмерно је доста добро савладао српски језик, те се у путу могао споразумевати и без нарочитога тумача.

19. октобра присуствовао је свечаној прослави рођен-дана кнежева првенца Милана, описавши ту лепу свечаност и у појединостима.

20. октобра кренуо се на пут. За пратиоца му је кнез био одредио Цветка Рајовића. Прво су пошли у Пореч, прошавши првога дана кроз Костолац, Рам и село Крушевицу, у коме су заноћили, као гости тамошњег кнеза. 21. октобра су обишли Кучајну, па су око подне на поштанским коњима продужили пут, прошавши кроз печку книсуру, кроз село Ракову Бару, поред манастира Тумана, и дошли су у Голубац, где су преноћили. 27. октобра пошли су из Голупца чамцима низ Дунав и на ручак су стигли у Добру, па су после подне продужили пут Дунавом и прошли кроз Бердан, и пред мрак су стигли на острво Пореч, где су преноћили у поречкога кнеза. Цео овај пут Пирх описује врло подробно, говорећи о свему, што је уз пут привлачило његову пажњу, и на многим местима заслађује своје описивање многим лепим и занимљивим епизодама.

Сутра дан, 23. октобра, оставили су Пореч, прешавши на десну обалу Дунава, па су се на коњима улупили кроз предео Пореч и у подне су стигли у Мајданек; ту су ручали, па одмах продужили пут кроз планину и у мрак су стигли у село Дебели Луг, на десној обали Пека, и ту су заноћили. Сутра дан су продужили пут у правцу југо-западном, ударивши кроз Хомоље и село Лазвицу и у вече су стигли на преноћиште у Жагубицу. Жагубицу је путописац изабрао, да мало опширније опише, „како се у ово доба странац дочекује у овој гостољубивој земљи“ (Србији), и ту приказује слику на далеко познатог српскога гостољубља, које је до сада у Србији много странаца уживало, па га, на жалост, доста њих и злоупотребило. У овоме опису је врло лепо изнето и доста лепих црта нашега народа, па је прилично детаљно приказан и сам живот у српској сељачкој кући.

Из Жагубице, према напред утврђеном плану за путовање, Пирха и његове пратиоце пут је водио у манастире, те тога ради 7. одељак овога путописа, у коме се говори о томе делу путовања, и носи име „Пут у манастире“. Из Жагубице су пошли 25. октобра и јахали су низ Млаву, десном обалом њеном, па прегазивши Јошаницу и Адујево стигоше у село Крепољин, и путујући даље дошли су у манастир Горњак, где су били врло лепо дочекани, и где су провели читаво после подне тога дана, па су ту и преноћили. Сутра дан продужише пут, добро почашћени од калуђера, улупивши се у Ресаву. Ноћили су у селу Златову. 27. октобра прошли су кроз село Милливу, где је, по народном предању, било седиште зета Лазарева Вука Бранковића, и јездећи ресавском долином стигли су у манастир Манасију, коју Пирх врло лепо описује; ту су ручали, па

продужили пут и стигли у задужбину Лазареву Раваницу. Тадашњи игуман раванички, Никанор, примио је путнике врло лепо.

Ту је, као и иначе свуда по Србији, Пирх проводио вечери врло пријатно, те, говорећи о манастиру Раваница, даје нам врло лепо слику тих вечери, као и свога напредовања у српскоме језику. „У току тих вечери, пише Пирх, које су постајале већ дуже, беше ми већ могуће, кад сам добро пазио, да разумем све више и више српски. Разуме се, у почетку то је као кад жуборе таласи; но у брзо се већ разбирају речи, које се чешће понављају, а из живих покрета такође се по нешто погоди; јасно и акцентирано изговарање Срба још више олакшава разумевање. Убрзо се осмелих да по нешто проговорим, сигуран пут, да се у језику напредује. Цвјетко ми је преводио обично на немачки оно што се говорило српски, но то се није тако урезивало у моју памет, као кад би (бих?) ја нешто причао, па би Цвјетко за тим преводио на српски; тада сам могао пратити реч по реч. Тај начин изучавања језика много је живљи, потреба и љубопитство одржавају вољу за учењем у тој мери, да се човек лађа граматике, да оно што је по чувењу чуо јасно и коректно (правилно?) искаже. — Начин разговора код Срба има у себи нечег необично срдачног. У говору се непрестано употребљавају изрази: брат, сестра, или изрази побратим, посестримма, који се тако често налазе у песмама“. На овоме се месту Пирх користио, те је описао Раваницу и у кратко приказао владавину кнеза Лазара, истакавши косовски бој.

28. октобра путници су, у пратњи игумана Никанора, оставили Раваницу и спустили се у Туприју, коју није Пирх пропустио, а да што боље не опише, говорећи том приликом и о главном друму, који води кроз Србију, и о српској трговини. Из Туприје су отишли у Јагодину, која се Пирху, и положајем и уређењем, боље допала од Туприје. У Јагодини су ручали, провели читаво после подне и ноћили. Из Јагодине су пошли уз Мораву, левом обалом њеном, прошли су поред Параћина, који тада још није припадао Србији, и дошли су у Варварин, те се тако Пирху дала прилика, да помене бојеве на Варваринскоме пољу и да рече коју и о ондашњем начину ратовања и војсци у Срба и Турака. Преноћивши у Варварину, кренули су се даље до Сталаћа и Тодорове куле, па су ударили на Јасику, и, идући левом страном Мораве, стигоше у село Дренову, где су преноћили. Сутра дан, 1. новембра продужише пут и у подне стигоше у Третеник, одакле су после пошли даље и тек у ноћ стигли у Карановац. 2. новембра су кренули из Карановца за Чачак, с повећим друштвом које такође хиташе у Чачак, кнезу Васи Поповићу на весеље, јер је удавао једну рођаку своју.

Стигавши истога дана у Чачак, Пирх се представи господару Јовану Обреновићу, који је био дошао кнезу Васи на весеље. Пирх је био на весељу, које је правно кнез Васа у част сватова своје рођаке, а на коме је била и кнегиња Љубица, која је овога ради нарочито била

УН И В Е Р З И Т Е Т С К А В И Б Л И О Т Е К А
У дошла у Чачак. Пирх описује све што му је на томе весељу пало у очи, те је и у томе опису пуно драгоцених података за боље и свестраније познавање ондашњег народног живота у Србији. Описујући Чачак на овом месту, нарочито се задржава на опису дочека гостију у варошкој кући у Србији.

Опростивши се с кнегињом Љубицом, господар-Јованом, кнезом Васом и осталом господом, Пирх се са својим пратиоцима кренуо из Чачка за Ужице, 4. новембра. Пут их је водио преко Јелице на Ртаре, Тијање и Вирово. У Вирову су ноћили, па су сутра дан пошли пут Ариља, и истога дана су стигли у Ужице, које је на Пирха оставило врло јак упечаток, те за њ вели: „Ужице и његова околина тако су потпуно страни, утисак тако дубок и потресајући, да се још за дуго времена одржавао у памети — готово би (бих?) рекао у осећајима — свеж и неослабљен“. 6. новембра су провели путници цели дан у Ужицу, походивши пре подне селиктар-агу и муселима, а после подне употребивши на разгледање Ужица.

7. новембра пошли су из Ужица за Крагујевац. Пут их је водио преко Пониквице, Добродола и Добриње; у Добрињи, месту рођења кнеза Милоша, дочекао их је и угостио један рођак кнежев, чијим се гостопримством хвали Пирх. Друге ноћи су преноћили у селу Бершићу и деветога новембра су стигли око подне у Брусницу, где су били гости господара Јована Обреновића, који је још у Чачку позвао Пирха, да га походи. У Брусници су преноћили и пробавили и сутра дан до подне, па су се преко Мајдана кренули даље за Крагујевац, свративши уз пут у манастир Враћевшницу. У Крагујевац, ондашњу престоницу кнежевине Србије, стигли су преко Груже.

Крагујевцу је Пирх посветио читав 12. одељак своје књиге. У томе се одељку износи и доста потпуно приказују: обновљење српске државе и прве године владе кнеза Милоша. Пирх је лепо уочио свеколике заслуге кнежеве за обновљење српске државе, и то са захвалношћу помиње и истиче, приказујући врло тачно здраву политику кнежеву и његово држање према Турцима. Без претеривања вели: „Целокупно сигурно држање, које је српска управа свуда показивала, све је то поглавито кнежева заслуга. То лежи у његовој личности, у којој се сједињава снага и правичност“.

Пирх је у Крагујевцу пробавио дванаест дана, па се 22. новембра опростио с кнезом, захваливши му на доказима гостољубља и пажње, и у пратњи чувенога Јована Ковача, преко Шумадије, дође у Београд, 24. новембра. У Београду је остао још читаву недељу дана, као гост кнежев, и тада му се указала прилика, да види на далеко чувене српске гусле, о којима такођер говори у своме путопису.

Четрнаести одељак свoga путописа Пирх је посветио српској књижевности, хотећи тиме своје земљаке и остали учени свет, којима је и

наменио свој путопис, што боље и потпуније упознати и с духовним животом симпатичнога му српскога народа. Ту износи само најкраћи преглед, доста далеко од потпуности, новије српске књижевности, и у општим цртама приказује српску буквицу, књижевни језик, па говори опширније о Вуковој реформи српскога правописа и књижевнога језика и о његовој књижевној радњи у опште, заустављајући се на нашим народним песмама, које му се врло допадају. О народним песмама и песничкој души нашега народа вели: „Српске су песме већином слике из лепе прошлости. Витешка храброст, мучко и лукаво отимање, час нежна љубав, час уживање и богатство најзпатнији су елементи тих песама, у којима се народ наслађивао и који су га подржавали у његовој невољи. Основан тон тих песама готово је искључиво весело: оне су потекле из неисприче веселе парави народа самог, што је једна од његових најучљивијих особина. Из зеленила шумског, из дубоког снега, које га завејава, пастирче пева његову (?) песму; он (?) пева себи, животињама, дрвећу, што му на памет падне, оно чиме се његове мисли у томе трепутку баве. Дете путем такође пева: — путник који иде друмом присећа се откуда и куда иде, и на један пут попева: „Београде, где је твоја слава (хвала?)? Када ти је Крагујевац глава? — стихове које је некад чуо“. Говори и о немачким преводима српских народних песама, те помиње препеве Гетеове, Герхардове и Талвијине, истичући тежњу ове последње, да се српској народној песми да неки узвишен, трагични полет, „који баш никако није основан тон тих производа добре расположености“. Као допуна овоме одељку о српској новијој књижевности иде преглед књижевних радова, који припадају новијој књижевности нашој; овај је преглед удешен по књижевним врстама, али није потпун, ма да је, као и сав одељак о књижевности, израђен поглавито по Шафариковој *Geschichte der slavischen Sprache und Litteratur nach allen Mundarten*. На завршетку овога одељка Пирх сасвим умесно кори своје земљаке, што слабу пажњу поклањају словенским језицима и књижевностима. „Зашто има међу нама тако мало њих, који би знали који од словенских језика? — пита се он, изложивши у кратко развој тада још младе књижевности наше новијега времена.

У петнаестоме су одељку подаци о Србији: карта Србије, списак места и географске и топографске белешке.

На завршетку је кратак поговор. У њему овај странац, који је у овоме своме путовању био према нашем народу врло правичан, те и у казивању народнога нам живота и описивању лепота наше земље према нашој земљи врло симпатичан, баца поглед на будућност Србије и српскога народа. Он се пита: хоће ли Србија, тада још по форми турска покрајина, остати и даље у таквим односима према Османлијама, или ће се у брзо потпуно ослободити и постати независном државом? Он на ово друго питање одговара са да, јер то и сâм жели, а тако суди и по способности и спремности тек обновљене српске државе

за образовање и за законити поредак, који ће послужити примером и суседним покрајинама под турском влашћу (Босни, Херцеговини, Бугарској).

Његове искрене и топле жеље за Србију убрзо почеше постајати дело. Још он овај свој спис није био штампом ни објавио, а већ је био срећан, да се његова надања почињу остваривати: већ у марту месецу 1830. године стигао је био у Србију портин комесар, да по наређењу једренскога мира уступи Србији шест округа, признатих јој још раније акерманском конвенцијом. —

Као што се из овога прегледа могло лепо уочити, Пирх иде у оне ретке стране путнике, који походише Србију, једино у жељи да о српскоме народу и још младој српској држави сазнаду праву истину, и који верно изнесу све што непосредно и посредно сазнадоше о Србији и српскоме народу. Ми се само можемо радовати, што је слика нашега народа и наше домовине, у свисима свих тих беспристрасних оцењивача, увек и јасна и примамљива, и зато баш и жалимо, што је ваљало да протече пуних седамдесет година, на да се преведе на наш језик једна тако лепа а тако искрено написана књига о нашем народу и првим годинама живота обновљене Србије. Српска Краљевска Академија, кад је већ одлучила да у своја издања увршћује и преводе, у истини није за овај мах могла изабрати подеснији спис да изда. Жалимо само, што и преводилац није уложио свеколику пажњу, да ова књига буде у српскоме руху што угледнија, те достојна и Српске Краљевске Академије, у чијем издању излази пред српске читаоце. Преводилац добро влада немачким језиком, с кога је преводимо; то и не огледамо спорити. Али му недостаје потпуно познавање српскога језика, те у Академијину издању налазимо и ове омашке: *би* (м. бих), 1. л. једн. (свуда где је овај облик употребљен); *разуму* (м. разумеју) 3. л. мн.; *дечији* (м. дечји); *млого* (м. много); *видио* (м. видео); *бојациски* (м. бојациских), 2. п. мн. од адјектива бојациски; *Немци има да благодаре Гете-у* и др. Поједина имена лица и места Пирх је погрешно чуо, па погрешно и записао; нека је опет, због буквице којом је писао, записао непотпуно. Преводилац је само на неким местима учинио потребне исправке; тако Пирх погрешно пише *добро досле* и преводилац га правилно исправља; такве је исправке сасвим оправдано преводилац чинио и код речи: *Љубица* (м. Љубић), *Мелентин* (м. Милентије), *Виро* (м. Вирово). Али су на многим местима остале такве погрешке без потребних исправака и тумачења, чиме се знатно отежава разумевање појединих делова путописа; а ове је исправке било врло лако учинити. Од тих очевидних погрешака, које сметају потпуноме разумевању путописа, а које је преводилац оставио неисправљене, помињемо само неке: *Беланица* (планина, м. Бељаница, стр. 100. и 104.); *Креполин* (село, м. Крепољин, стр. 108.); *свилањски предео* и *Свилањани* (м. предео око Свилајница и Свилајнац, стр. 108.); *Мала* и *Пасторак*

(м. Мађија и Пасторак, планине у моравском округу, стр. 114.); *Ртања* (м. Ртањ, стр. 121.); *Љубостина* (м. Љубостиња, стр. 121.), и др. На стр. 143. Пирхов израз за наше слатко, које је и сада још у употреби при послуживању гостију, преводи дословно речима *сладак желе*; на стр. 145. опет дословно преводи јеменије са *црвене шиљате ципеле* (истина реч јеменије је варваризам, али се та реч у нашем језику већ одомаћила, и означава парочиту врсту плитких ципела, и њом се сада даје далеко одређенији појам, но речима „црвене шиљате ципеле“). Местимнице има и недоследности у употреби појединих речи: на стр. 94. и 95. пише Поречка *Ријска*, а на стр. 147. и 149. исти предео зове Поречка *Река*. Али све ове омашке ситне су, и ми их истакосмо тога ради, што бисмо желели, да се у Академичјим издањима у будуће пазе и на овакве „ситнице“, а поглавито зато, што с правом очекујемо, да ова, иначе у свему ваљана књига, што пре дочека и друго издање, и да у томе издању не буде ни ових омашака, без којих се лако могло бити.

На завршетку не можемо не пожелети, да ову књигу пажљиво прочита сваки интелегентнији Србин. Већ без ње, мислимо, не сме остати ни једна школска књижица. Ова књига треба да се нађе свуда, као врло потребна допуна, уз: Милићевића Кнежевину и Краљевину Србију и Поеник, Карићеву Србију, Србију и Русију Никола Попова и Финансије и установе обновљене Србије Мите Петровића.

Дач.

Латинска граматика за гимназије. Други део. Синтакса. Написао др. Јован Туроман. Четврто издање. Београд. Издање и штампа краљевско-српске државне штампарије, 1899. Цена 3 дин.

Године 1872. написао је др. Туроман латинску Синтаксу — прво издања по К. Шмиту — а друго, треће и четврто по Елент-Сајферту и другим немачким признатим граматикама. Од свију ових граматика граматика Елент-Сајферта изгледа да је у Немачкој на најлепшем гласу као извор темељитог знања и богатог искуства, па с тога је и доживела 43 издање. Др. Туроман израђујући ово своје четврто издање држао се сасвим четрдесет другог издања Сајфертове граматике као што и сам напомиње, а на неким се само местима обазрео и на врсне граматике Стегмана, Ландграфа, Шульца, Шајндлера, Шмита и Валдека.

Наука о латинском језику непрестано напредује проучавањем старих писаца и показује лепе успехе, — с њоме заједно требало би да корача и школска књига, ако жели да се одржи на висини савремене науке, и само тако ћемо моћи ученицима помоћи у њихову схватању и посао им олакшати. Синтакса др. Туромана намењена је омладини српској у средњим школама у Краљевини Србији и двома гимназијама српским у Ср.

WWW.UNILIB.RS

Барловцима и у Новом Саду — с тога бисмо одмах могли замерити пичцу, што је Сајфертову Синтаксу у српском руву свео на 122 стране!

Ми с наше стране препоручујемо омладини српској, да чешће загледа у треће поправљено издање Синтаксе др-а Туромана, које је изишло као поправљење у Београду 1887., и ако и ово има погрешака, али је богатије правилима и примерима. Да човек може цело потребно градиво средити и све оно из науке о језику zgodно и вешто у школску књигу унети, треба му знања и вештине. Ову је задаћу др. Јован Туроман добро извршио поред неких недостатака и погрешака, које ћемо овде изнети. Велика је штета, што се писац при писању овог четвртог издања своје латинске Синтаксе није обазрео на ове новије и најновије радове о латинској граматици: Max Heynacher Was ergibt sich aus den Sprachgebrauch Caesars im bellum Gallicum für die Behandlung der lateinischen Syntax in der Schule 2. vermehrte Auflage, Beiträge zur zeitgemässen Behandlung der lateinischen Grammatik auf statistischer Grundlage; Landgraf Litteraturnachweise und Bemerkungen zur lateinischen Schulgrammatik, Dr. Hermann Lattmann de coniunctivo Latino, Dittmar zur lateinischen Moduslehre, Paul Cauer Gramatica militans и на врсту граматику школску Schmalc-Wagener Leipzig 1898. Недостаци и погрешке Сајферт-Туроманове Синтаксе ово су:

§ 142, 2 и 3 „Јесу ли неједнаког рода субјекти стоји предикат у неутруму плурала, ако су субјекти ствари“. На против Сајферт у примедби: Nur wenn die weiblichen Subjekte Abstracta sind, steht auch Pluralis n. pr. Temeritas et in constantia fugienda sunt. У овом параграфу испод 3 има примедба: „да се предикат може владати и по најближем субјекту“. Ја држим да је ово главно и врло важно правило, с тога га не треба у примедби спомињати као тобож мање важно него га треба на чело параграфа ставити. Исто тако пример у § 201 Neque pecuniae neque tecta magnifica neque opes neque imperia neque voluptates in bonis rebus numerandae sunt не одговара правилу у § 142 а и за пример у § 146, 2. б. Jam pridem pater mihi et mater mortui sunt (Ter. Eun. 518. cf. Liv. I, 34, 10, XLV 28, 11) готово нема примера у класичној прози. Цео овај параграф требало би јасније обрадити и то по философским списима Цицероновим а осим тога загледати и у NJBf. Phil. 1888 стр. 768 и Reisis Vorlesungen § 185.

§ 142, 3... ego et Cicero meus valemus. Не би ли боље било према оној првој половини Tullia, lux nostra писати место „meus“ noster (у оригиналу стоји (suavissimus) — а и с тога, што Цицерон пише жени својој. § 150 Место transducere и transicere читај traducere и traicere (cf. Lex. Meusel-ов за Цезара).

§ 155 d Hoc responde — боље би било ad hoc. § 156 Додај и vae с. Dat. Vae victis! § 159 прим. 1 треба овако да гласи: Употребљавају се као супстантива са посесивном заменицом или са Genetivom. § 155

edocere са два акузатива ретко се налази код класичних писаца. § 159 Adiectiva proprius, communis и sacer долази под Gen; а у прим. 3 требало је рећи каква је разлика између Genetiva и Dativa уз adiectiva similis и dissimilis. § 160 Додај и invideo а поред mihi invidetur могло се рећи да се каже и in invidia sum или invidiam habeo § 165 Прим. 1 а) а Сајферт § 121 Ап. 1 говоре о употреби глагола esse са in да се значи каква телесна или душевна особина. Туроман не каже јасно када каже: или друга каква конструкција (?!) Много би боље било да су и Сајферт и Туроман рекли: да се у том случају употребљава и habere in и possidere н. пр. Nep. Cim. 2; 1; Cic de orat. I. 89; de domo 101; Phil. 5, 38 — а каже се и esse apud alqm. а и обе препозиције apud и in § 166 Глагол probare има и активну конструкцију (rem probare). У §§ 170 прим. 2 и § 187 ови су додаци сасвим излишни: „али не amor in litteras, не fortissimo modo, и не hostili modo“. § 173 прим. 2 nostra (?!) trecenti: § 174 Код Genetiva уз gratia и causa требало је напоменути ученицима, да је Gen. уз causa апозитиван, а уз gratia објективан. § 175 Venturae memores iam nunc estote secectae. Туроман по Сајферту а овај по Zumpt-у. Овај пример не би препоручио за школску граматичку због његове мало чудновате употребе Imperativa Futura, што се не слаже са § 228 б. § 177 Сајферт пише а по њему и Туроман: „Caesar nihil solet oblivisci nisi iniurias“. Ја држим да се поједине реченице из писаца класичних не смеју смело и неумесно мењати. Овде говорњак ласкаво говори о Цезару на му тена „nihil, Caesar, soles oblivisci nisi iniurias“. Глагол admonere обично се слаже са de — ређе са Genetivom а глаголи desperare и mirari (§ 148) слажу се и са de са Abl. лица и ствари. § 178 maximi не употребљава се. § 181, 3 требало је споменути да уз pudet и raenitet стоји и quod а под 4. уз misereor могло се додати и miseror (транзитивно) н. пр. Principes Gallorum miserantur communem Galliae fortunam. § 184 Требало је рећи, да се глагол vescor ређе употребљава код римских писаца и да се замењује врло често глаголом vivo. § 189 Прим 1 у петом реду одозго треба „него“ а не „место“ (штампарска погрешка). § 189 Прим, 1 Ово правило није прецизно. У параграфима 142 в. intellegit, 160 saperet, 167 erat missus и 177 solet налазимо на мало чудновата времена. § 192 За alienus уз лице могло се додати да се каже и alieno animo esse in alqm. а код ствари стоји и ab e. ablativo. § 195 поред post излишно је repente equitatus. § 205 На питање колико (времена)? стоји и Ablativus н. пр. Quiaque horis pugnatum est.

Adiectiva dignus, indignus и глагол indignari долазе у § 188 а не у § 194 а adiectiva fretus и contentus у § 186 (Abl. causae). § 230, 1: Edo ut vivam, non vivo ut edam. За што поправљати самог писца, који каже „Non ut vivo edam, sed ut vivam edo“. У истом параграфу додао би ради логичне свезе и бољег разумевања после impediretur у примеру томе још и ове речи: quominus eis rebus, quibus quisque vellet, frueretur (Nep. Cim.

4, 1). § 232 Глагол *saveo* не спада у глаголе *impediendi* — а требало је још рећи да се слаже и са *Infinitivom*. § 236 Додај испред *Romae* ову реченицу ради бољег смисла и разумевања: *Tum, cum in Asia res magnas multi amiserunt...* § 237 Боље је рећи *Aegroto dum anima est, spes est.* § 239 Г. писац не каже нам, за што стоји уз *non quod, non quo, non quo non* а *non quin* конјуктив. § 206 *tribus annis ante* није класично него *triennio ante*. § 248, 3 иза *adulescens* не треба запета cf. *Ditmar, Studien zur lat. Moduslehre* § 223 d. § 261 уз *licet* стоји и акузатив, када се не означује извесно лице н. пр. *medios iam non licebit.* § 258 прим. 2 испред *Eraminondae* додај ради бољег разумевања још ову реченицу: *Cum dux esset delectus belli imperitus.* § 262 Глагол *senseo* који значи „закључити, саветовати“ стоји са *ut.* §§ 251 и 281, 2 не више се *Caelius* него *Coelius.* §§ 249—254 израдио је Сајџерт по Ланграфу и Стерману. § 254 прим. 1 Уз *exspecto* стоји и *ut* н. пр. *Cic. pro Roscio Amerino* 82 *nisi forte exspectatis, ut illa diluam; in Cat. II, 27 exspectavit ut id quod latebat, erumperet; Caes. b. civ. I 6 exspectant, ut ad populum feratur.* А конструише се и са зависном ујатном реченицом н. пр. *Caes. d. b. Gall. III, 24, 1 Quid hostes consilii caperent, exspectabat, Cic. de fin. V, 78 exspecto quid ad id quod quaerebam, respondeas; Cic. in Verrem II, 2, 137 Exspectabant homines, quidnam acturus esset.* § 266 *Suebi ad se vinum importari omnino non sinunt* — а код самог Цезара читамо (*Suebi*) *vinum ad se importari non patiuntur* — ми би данас писали *patiebantur*. Глагол *sinere* Цезар не употребљава, с тога је и *Meusel* из рукописа *β* класе прихватио *patiuntur*. У истом параграфу читај као што се данас чита *muniri a vetuit* у четвртој реченици треба напоследку. § 218 У другој реченици од краја додај и ове речи после *facereut: de rebus suis.* § 240, 2 *Quod me Agamemnem aemulari putas, falleris.* Сам овако пример без свезе, која је код *Cor. Nep. Eram.* 5, 6 вије згодан за школску граматику и због мало сумњиве употребе глагола *aemulari* а и не слаже се са § 271 у коме се каже „да се код *Acc. c. Infinitiva*, кад дођу заједно акузатив субјекта и акузатив објекта, употребљава *Passiv*, да се двосмислица избегне“. § 245 *Dicere nemo potest, nisi qui prudenter intelleget.* Погледамо ли мало боље овај пример, мораћемо опазити, да је необична употреба времена т. ј. презенсу одговара *Futurum*. Не би ли боље било за школску граматику у првој реченици ставити *poterit a* у другој *intelleget?* (Cf. *Cor. Nep. Att. 20, 5 facilius existimabit is, qui iudicare poterit*). § 273 Конјуктив *defenderimus* тешко да ће тако лако ученик моћи схватити — Сајџерт 43 добро пише *defendimus.* § 279 Требало је рећи, да уз *audio* и *video* стоји и *Inf. Activi* а налази се и *cum.* § 287 б. треба а *Lysandro dirutos.* Овај је пример из *Непота* но тамо стоји *muros dirutos a Lysandro utrosque.* § 287. 4, 1 Када се глаголи *utor, fruor, fungor* могу метнути у герундив, онда пишу *intransitiva.* (cf. *Nep. Dat. 1, 2 militare munus fungens* и *Plaut. Trin. 1 ut munus fungaris tuom*). § 245 Прим.

1 треба цитирати по оригиналу (Cic. de amic. 18, 62).... amicitia nisi inter bonos esse non potest.

§ 248 в. у четвртог примеру иза quod додај homines а у § 270 иза bonis moribus треба praeditos. § 243 III в. Место Alexandro читај Priamo. § 237 Израз admirationi sum није класичан — налазимо га код L. Ann. Senec. п. пр. epist. mor. I. IV epist IV (33) 1 non est admirationi una arbor, ubi in eadem altitudine tota silva surrexit а и код Гелија и Апулеја, с тога треба писати admirationem habeo или magna est alcs admiratio а као Passiv за admiror узима се admirtione affici.

§ 307 после longior додај ignoscite autem. § 312 прим. 2 — Ово правило није добро (cf. Сајферт 43 243, 2 Ann.). § 336, 3, пише Туро-ман са Сајфертом „Pronomen possessivum стоји испред своје речи само онда, када је наглашен“. Ово правило није тачно. Шта да кажемо за ове примере, где видимо да pron. possessivum стоји напред а није наглашен а често се налази и иза речч, где је збиља наглашен? Ево примера: Cic de off. II, 82 ad Ptolemaeum, suum hospitem venit; Tusc. V, 79 bestiae pro suo partu ita propugnant, ut vulneta excipiant; de fin. V, 95: non modo meum Ciceronem sed me ipsum abducas licebit; Cato maior 13 Gorgias centum et septem complevit aunos neque unquam in suo studio atque opere cessavit; 77 ego vestros patres vivere arbitror; de div. II, 1 nulla maior res ocurebat, quam si optimarum artium vias traderem meis civibus (7 civibus vestris); Brut, 231 te arbitror malle ipsum tacere quam taciturnitatem nostram experiri, 264 volgi iudicium a iudicio meo disensit, 328 Hortensii vox extincta fato suo est, nostra publico; de nat. deorum I, 122 amicitiam si ad fructum nostrum referemus, non ad illius commoda etc. II, 45 cuius opinionis levitas confutata a Cotta non desiderat orationem meam; Tusc. I, 55 animus sentit, se vi sua, non aliena moveri. А и оно правило није тачно, да број и pronomen demonstratioum стоје испред своје речи, § 238 требало је реџч „али се увек каже ac primum quidem“. § 303 в.) Adiectiva се супстантивно употребљавају у неутраду и то nom. и acc. — иначе описивање са res“. И ово правило није тачно. Шта да кажемо за ове примере: Cic. de off. II, 14 ex quibus multisque aliis perspicuum est; de nat. deorum I, 119 quibus explicatis; II, 41 ignis confector est et consumptor omnium; II, 56 caelestium admirabilis ordo; Acad. II, 42 ambiguum intellegentia; II, 94 a certis et illustribus cohibes ad-sensum; hoc idem me in obscuris facere non sinis: 40 quibus positus; de fin. I, 13 a faecillimis ordiamur; III 18 vir omnibus excellens; ad. Att. VIII, 3, 3, Caesaris in omnibus adiutor.

У § 316 или још боље у § 328 Прим. 3 могло се ређи да се српско „и то“ у латинском језику често преводи и са et quidem н. пр. Cic. de nat. deorum I, 17 existimes me auditorem venisse et quidem aequum; II, 63 alia ratione et quidem physica; de off. I, 42 multi et quidem cupidi; III 117 utilitas et quidem summa. Исто тако често стоји et quidem те се

односи на мисао какву или глагол у реченици н. пр. Cic. Tusc. I, 76 *veniet tempus et quidem celeriter*; de off. III, 5 *saepe diximus et quidem cum aliqua querela*; Phil. V, 42 *magni honores habiti Pompeio et quidem iure*; Tusc. I, 26 *auctoribus uti optimis possumus et primum quidem omni antiquitate*; de fin. I, 28 *de physicis alias et quidem tibi declinationem atomorum probabo*.

У §§ 143, 215, 2 и 336, 2 налазимо на овај ред речи (336, 2) *urbs Roma, Rhenus flumen, Corioli oppidum, Turgus urbs*. Свакоме ће одмах у очи пасти, који добро прегледа она правила, у којима се говори о реду речи — да према ономе „али *urbs Roma*“ треба писати и „*urbs Turgus*“. Ми напротив читамо у примеру „*Turgus urbs*“. Прегледамо ли тачније и савесније употребу именица *urbs, oppidum* и *flumen* код класичних писаца, наћићемо, да те именице обично стоје испред оне именице која показује градове или реке. А што се тиче оног примера *Turgus urbs etc* — он је из Curti-a Ruf-a (IV, 4, 19) но и тамо не стоји тако него само *Turgus*. И писац Curtius Rufus држи се у томе класичних писаца.

У § 265 згодније би била речца „увек“ место „иначе“ — а могло би се још додати да стоји код Цицерона и *ut при једном истом субјекту у зависној реченици н. пр. constitueram, ut in Arpinati manerem*. § 296, 3: Упитне реченице 1. и 3. лица стоје у *Acc. c. Infinitivo* — много би боље било рећи „само *индикативне* упитне реченице 1. и 3. лица“. § 292 *Thrasylbulus consilium cepit suos liberandi (sui или se liberandi)*. Обично је оно што је у загради једно те исто са главним примером или њему слично, — но то може да ученика овде доведе до лажног закључка да мисли да је *sui (se) liberandi* то исто, што и *suos liberandi*. Наука о партиципу лепо је и прегледно сређена, док су напротив граматично-стилистичне напомене могле бити опширније.

Оволико сам имао да кажем о овој иначе у сваком погледу доброј књизи за средње школе. Писцу желим здравља и воље, па да нас наскоро обрадује петим поправљеним и попуњеним издањем Сичтаксе латинске.

У Срем. Карловцима,
1900. год.

Глиша Лазић,
гимн. проф.

Х Р О Н И К А

СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА У 1900. ГОДИНИ

30. априла ове године одржана је седма годишња скупштина Српске Књижевне Задруге, и том је приликом приказан свеколики, обилат и многоструки, рад у овој нашој просветној установи за минулу, 1899. годину.

Свакога пријатеља просветно-књижевнога напретка српскога искрено ће зарадовати, кад чује, да Српска Књижевна Задруга стално напредује и да је већ у осмој години свога живота показала такав успех, да он премаша очекивања, која су при оснивању ове просветне установе полагана у њу. Ми се, приказујући на овоме месту рад Српске Књижевне Задруге у минулој години, само одужујемо једној од многих дужности, које имамо према Управи Задругиној и оним многобројним пријатељима просветно-књижевнога напретка нашега, који, својим радом, помогоше, да за минулу годину у Задрузи буде рад тако обилат и толиким успесима крунисан.

Књижевни рад Управе Српске Књижевне Задруге у минулој години заслужује нарочиту пажњу наших читалаца.

Главни део овога рада приказује годишње коло Задругиних књига. У осмоме колу је Управа Српске Књижевне Задруге спремила и дала задругарима ове списе: *Домаћа шисма* Доситија Обрадовића, за штампу приредио проф. Милутин К. Драгутиновић; *Лирске песме* Симе Милутиновића-Сарајлије, које је одабрао и предговор им написао проф. Андра Гавриловић, а тумачења им написао проф. Љуба Јовановић; другу књигу *Приповедака* Лазе К. Лазаревића, коју је за штампу приредио и предговор написао проф. Љуба Јовановић; другу свеску *Слика из сеоскога живота* Јанка Веселиновића; *Изкову славу*, приповетку проф. Стевана Сремца, уз коју је спремио белешку о дијалекту, којим говоре нека лица у приповеци, и речник Пера П. Ђорђевић; роман Шјера Лотија *Исландски*

рибар, у преводу Тилије Довијанићевој, с предговором Сима Матавуља, и *Воћке и воће*, од Благоја Тодоровића. Ових седам књига осмога кола имају укупно 115³/₄ штампаних табака, дакле 10 табака више по књиге седмога кола, а без мало два пута онолико, колико правила Задругина обећавају задругарима. Уз то су све књиге, као и књиге ранијих кола, дате задругарима у лепоме платненоме повезу. У приређивању књига овога кола види се, да се Управа Задругина користила досадашњим искуством у спремању књига редовнога кола, те је за предговоре уз поједине књиге утврдила: да се у њима износи живот пишчев, његов књижевни рад и оцења списа, који је у тој књизи штампан; кад се од некога писца издаје друга или која даља свеска, а у првој је већ приказан пишчев живот и књижевни рад, у новој ће се свесци говорити само о оном делу пишчевих списа, који се у њој штампају или које она приказује. Тако је проф. Мил. Драгутиновић у предговору Домаћим писмима Доситијевим наставио приказивање живота Доситијева тамо, где је ово приказивање било прекинуто у ранијим свескама Доситијевих списа у Задругину издању; у исти мах се, као допуна коментару текста, говори о знатнијим лицима, с којима се Доситије дописивао, па су оцењена Доситијева писма; у предговору А. Гавриловића Сарајлијним лирским песмама приказан је живот и рад Сарајлијн, јер је ово у Задругиним издањима прва свеска Сарајлијних списа, па се по том у предговору говори о лирским песмама Симићиним; у предговору другој свесци Лазаревићевих приповедака допуњен је предговор, штампан уз прву свеску овим приповеткама, и нарочито се говори о одломцима Лазиним, који чине добар део друге свеске; у предговору Лотијеву роману Исландски рибар С. Матавуљ говори прво о животу и књижевноме раду Лотијеву, па после о роману, који је штампан у тој свесци.

У књигама осмога кола три припадају српским класицима, две савременој српској приповеци, једна туђој и једна поуци. Међу класицима најстарији је Доситије. Његова Домаћа писма настављају и допуњују у ранијим Задругиним издањима четири свеске његових списа: *Живот и прикљученија* и *Басне*; ова писма допуњују колико поуку, коју је Доситије у своја два главна дела, напред поменута, пружао савременицима и потомцима, толико и његово причање о самоме себи; у колико се писма не могу мерити обликом и књижевном вредношћу с тим његовим главним списима, у толико опет с друге стране, боље и верније но и једно друго дело Доситијево, приказују душу старца Доситија, а и огледало су оних узвишених мисли, које су Доситију и његовим списима обезбедиле једно од најугледнијих места у историји српске књижевности. Књижевни рад Доситијевих ученика приказан је у овоме колу Задругиних књига у Лирским песмама Сарајлијним; оне припадају оном „славно-српском“ одсеку, кад се у остварењу Доситијевих принципа било стало на пола пута, али су већ захваћене струјом народних песама; у њима се с једне стране осећа

онај ратоборни дах, који се у почетку овога века носио над Србијом, а с друге стране се у њима осећа непосредност осећаја српских народних севадалијских песама. Другом свеском Пришеведака Д. Лазаревића завршује се у овоме колу леп низ класичних дела српских. Савремена српска приповетка у истини претплатницима Задругиних књига вије могла бити боље приказана, по што је то урађено приповеткама Ј. Веселиновића и Ст. Сремца. У другој свесци Јанкових Слика из сеоскога живота задругари су добили и другу половину раније одабраних Јанкових приповедака из сеоскога живота, из прве десетине његова приповедачкога рада. А Сремчевом Ивковом славом приказан је Задругиним члановима књижевни рад овога даровитог и оригиналнога приказивача нашега народнога живота по градовима, у Србији, који се ту стотинама годинама држао, па се сад тако нагло губи пред новим струјама, које нам са запада долазе. Туђа лепа књижевност је у овоме колу заступљена у Лотијеву роману Исландски рибар. Књигом пак Вођеке и вође Управа је пружила задругарима ваљану књигу практичних поука из народне привреде, које су задругари тражили и очекивали од Управе Задругине још од првих година Задругина живота.

Поклонивши овако озбиљну нажњу спреми књига за осмо коло, Управа Српске Књижевне Задруге је у минулој години одлучивала и о списима за девето коло. Према извештају Управину, за девето коло су одређени ови списи, који су већ у штампи: Трећа и завршна свеска *Житија Герасима Зелића*, под уредништвом Пера П. Ђорђевића; *Песме Ђуре Јакшића*, с предговором о животу и раду песникову, од пок. Светислава Вуловића; *Милан Наранџић*, роман Јакова Игњатовића, под уредништвом проф. Момчила Иванића; *Причања Бука Дојчевића*, од Стјепана Митрова Љубише; *Порушени идеали*, роман Светолика Ранковића; *Ајванхо*, роман Валтера Скота, у преводу проф. Чедомиља Петровића, и *Историја иланина*, од Е. Рекаи-а, у преводу пок. Ђуре Милијашевића. За десето и даља кола примљени су ови списи: *Холандија*, од Е. де Амичиса, превод с талијанског; *Приповетке* пок. Илије Вукићевића; *Приповетке* Сима Матавуља; *Светле слике* Драгутина Илија; *Приповетке* пок. Светолика Ранковића; *Чланци* пок. Свет. Вуловића о српској књижевности; *Антологија српске лирике од Изв. Ђорђевића до Бранка Радичевића*, под уредништвом проф. Тих. Остојића; *Приповетке* и *Драме* Ђуре Јакшића и *Постанак народности*, од Беџота, у преводу др-а Драгише Мијушковића. Сем овога Управа Задругина је у минулој години одлучила, да се спреми и као Задругино издање штампа *Речник* данас већ необичних речи у писаца „славено-српскога“ времена, и тај посао је поверила проф. Љубомиру Стојановићу, а одлучила је, према исказаним жељама многих задругара, да у једноме од првих кола продужи и издавање већ започете *Историје српскога народа*. Тако ће и у будуће у

WWW.UNILIB.RS

редовним колима књига Српске Књижевне Задруге бити задовољени и сви захтеви Задругиних правила и оправдане жеље појединих задругара.

Поред књига редовнога кола Управа Српске Књижевне Задруге спремила је у минулој години и шест књига Забавника, у $72\frac{3}{4}$ штампаних табака. О Забавнику је непосредно старање водио нарочити одбор, у коме су од чланова Управе Задругине били: Љубомир Стојановић и Љубомир Јовановић и изван управе: Милутин К. Драгутиновић, Радован Кошутић, Светолик Јакшић, Слободан Јовановић и Хенрих Дилер. Управа Задругина је, по предлогу овога одбора, била прошле године одлучила и о издавању Забавника у овој години, тако да од почетка ове године Забавник излази у месечњим свескама, те да би тако претплатници Забавника за краће време прекидали читање. Али с повишењем поштарине за ову врсту издања настала је немогућност, да Забавник излази у овој години у месечним свескама, те ће у будуће излазити у засебним или читавим књигама појединих списа и разашлиће се, како која књига буде у штампарији готова. Овом променом у издавању Забавник је изгубио и обележје повремених списа, те је престала и потреба да о Забавнику води старање нарочити одбор, те је Управа Задругина примила на себе бригу око уређивања и издавања Забавника. У Забавнику за прошлу годину штампани су: прва књига романа грофа Л. Толстога *Рај и Мир* и прва књига романа Ч. Дикенса *Давид Коферфилд*; сем тога изишла је и друга књига краћих приповедака, у којој су приповетке: Пољака Болеслава Пруса, Чеха Јулија Зејера, Рускиње О. Н. Чјумине, Талијанаца Доменика Ровете и Лујиција Капуане, Немца Фридриха Шпицхагена и Американца Едгара Елана По-а. Тако су у Забавнику, и у другој години његова излажења, као и у првој, били заступљени писци разних народности и књижевности и разних праваца и школа. Размера између словенских и несловенских писаца у Забавнику за минулу годину није истина онако повољна, као у Забавнику у првој години његова излажења, јер је словенским писцима дато $33\frac{1}{4}$ штампаних табака а несловенским $79\frac{1}{2}$ табака, али Управа Задругина обећава, да ће се у трећој години излажења Забавника уступити сразмерно много више места словенским писцима, те ће се тако у Забавнику опет постигнути жељена размера између словенских и несловенских писаца.

Управа је Српске Књижевне Задруге у осмој години Задругина живота знатно проширила досадашњи круг свога књижевнога рада, користећи се одобрењем лањске Задругине скупштине, и приступила је спремању и издавању ванредних издања Задругиних. Као прво ванредно издање Српске Књижевне Задруге, више као оглед за Задругина издања ове врсте, Управа Задругина је издала књигу *Чика Јова српској деци*, у коју је ушао велики број Змајевих дечјих песама, поглавито намењених мањој деци, оставивши остале дечје песме његове, намењене одраслијем српском подмлатку, да их у подесној прилици изда у нарочитоме издању.

Управа Задругина је овом књигом Змајевих дечјих песама наишла на једнодушан одзив на све стране, о чему сведочи поред осталог и одлична прођа ове књиге.

Сем ове књиге Змајевих дечјих песама Задругина је Управа издала, као ванредно издање Српске Књижевне Задруге, и спис Стојана Новаквића, првога председника Задругина, *Српска књига у XIX веку*, којом је такођер постигнут врло леп успех.

Поред свега овога Управа Задругина је помогла, да српски читаоци, а нарочито чланови Задругине, добију још једну књигу, која ће у неколико поунити празнину, која се у досадашњим издањима Задругиним осећала, што међу њима не беше ни једнога списка, намењена непосредном познавању српске земље и савременога стања нашега народа. Не могући сама пружити задругарима књигу, у којој би била приказана, у поучном и лепом опису, слика српских земаља, Управа Задругина се радо одазвала понуди проф. Велике Школе, Ђоке М. Станојевића, да му помогне у издању дела *Србија у сликама*, у коме ће бити велики број уметнички израђених слика, које приказују поједине крајеве и природне лепоте српских земаља. И тако ће овим лепим делом проф. Станојевића Задругина Управа својим задругарима пружити, уз незнатну цену, лепу премију, као што се то већ ради и у другим књижевно-издавачким установама у народа, где су лепа слика и познавање домовине много напреднији но што је то у нас.

У књижевно старање Задругине Управе ваља, на сваки начин, убројати и хватање веза с другим, српским и страним, сличним установама. Тако је у минулој години Српска Књижевна Задруга ступила у везу и размену својих издања и са овим научним и просветним установама и друштвима: Српском Краљевском Академијом у Београду, Матицом Српском у Новоме Саду, Хрватским педагошко-књижевним збором у Загребу, Царском Академијом Наука у Петрограду, Друштвом љубитеља руске словесности у Петрограду, и Матицом Словенском у Љубљани. Те ће везе донети и српској књизи и просветној мисли народној кориснога плода.

Као што се види из овога краткога прегледа о раду у Српској Књижевној Задрузи у минулој години, тај је рад био и обилат и плодоносан; Управа Задругина се, оваквим својим радом, не само најсавесније одужила свима својим обавезама, које је на се примила, подухвативши се да оправда поверење толких својих задругара руководећи пословима Задругиним, већ је много задужила све чланове Српске Књижевне Задруге и све остале пријатеље српскога просветно-књижевнога напретка. Радујући се овоме, нама је особито мило, што можемо с члановима Задругине Управе поделити велику радост, коју заједнички осећамо, гледајући како број чланова Српске Књижевне Задруге све више расте. Тако за седмо коло Задругиних књига било се пријавило 6952 претплатника, за 187 више но што је било претплатника за шесто коло, а само 73 претплатника мање, но што их је било за пето, до сада по одзиву задругара најпо-

У Н И В Е Р З И Т Е Т С К А Б Л И О Т Е К
вољније коло. За осмо коло одзив је задругара још повољнији. Самих добротвора се уписало у току 1899. и од почетка ове, 1900. године па до сада *деведесет*, и то 73 из Србије, 9 из Аустро-Угарске, 5 из Босне и Херцеговине и 3 из Старе Србије, те је све то, заједно с ранијим добротворским улозима и са уштедама од годишњих прихода, учинило, да је на крају рачунске године, у осмој години Задругина живота, стална главница износила 63.011·36 динара, што се већ може сматрати као поуздана материјална основа за будући све успешнији рад Задругин. Изгледу за будућност Задругину још су ружичастији, кад се сталној главници њеној дода и вредност књига у Задругину магацину, која у најмању руку износи преко 40.000 динара. Врло је повољан знак за Задругу, што се све више множи број лица, која своје драге, или иначе заслужно покојнике уписују за добротворе Задругине. И број осталих задругара за осмо коло надмаша све досадашње године, па је одзив за осмо коло повољнији, но што беше одзив и за пето коло, јер се већ до сада, без добротвора, пријавило за осмо коло **7214** задругара, и то 4836 из Србије и 2378 из осталих земаља. Кад се ови бројеви упореде с бројевима задругара, пријављених на ранија кола, опажа се знатно повећавање броја задругара и у Србији и ван Србије, и ако би се с правом могло очекивати, да овај број задругара ван Србије у будуће буде и много већи, но што је до сада био. Доста је повољно стање и чланова оснивача, којих је за осмо коло више, но што их је било ранијих година. Али док се у Србији у повећавању броја задругара одржала и ове године сразмера између оснивача и улагача (за осмо коло 35·5% оснивача од збира оснивача и улагача, а за седмо коло 36% оснивача према целокупноме броју оснивача и улагача), дотле је ван Србије само порастао број улагача, а број оснивача је остао готово исти (на осмо коло пријавило се само 12·7% оснивача према целокупноме броју оснивача и улагача, а на седмо коло 18%). Али ова појава не може ни мало ружно утицати на општу радост свих пријатеља ове наше установе, коју мора изазивати ово опште растење Задругиних чланова.

У осмој години Задругина живота Управа је Задругина огледала, да приступи остварењу оне лепе жеље своје: да се Задругине књиге почну ширити и у српске крајеве под Турском, у које и иначе ретко допире српска књига. Овај је оглед био успешан. Да би растурање Задругиних књига у тим српским крајевима имало што мање сметња и незгода, Управа је све књиге, намењене тим крајевима, претходно предала турским царским властима на одобрење, и до сада је добивено допуштење слободнога растурања за 38 књига редовнога кола и за све књиге Забавника, те је у минулој години у самоме косовскоме вилајету растурено на 1700 Задругиних књига.

И доходак од продаје књига ранијих кола значајан је за оцену успеха Задругина рада. У том погледу 1899. година показује леп на-

предак, јер је у 1898. години од продаје старих кола добивено 3652 динара, а 1899. године већ 7900 динара, дакле више него два пута онолико колико у 1898. години.

Док овако лепо стоји материјална страна редовнога кола, материјална страна Забавника не стоји најбоље у 1899. години, јер кад се пореде сви издаци, учињени за издавање Забавника у 1899. години, с претплатом, добивеном у тој години за Забавник, излази, да је на Забавник у минулој години утрошено на 4000 динара више но што је примљено претплате. Али кад се има на уму, да Управа Задругина располаже с великим бројем комплета Забавника за ту годину, што представља вредност од више хиљада динара, онда опет излази, да Задруга неће имати материјалне штете на Забавнику, а морално много добива већ и тиме, што се Забавником у великој мери постизава поправљање укуса у читалачке публике наше, који је, у колико га има, у великој мери искварен и испачен многобројним накарадним преводима појединих сензационих романа, којима разни издавачи свакога дана плаве српске читаоце.

Са ванредним издањима Управа Задругина је нчишла у српскоме народу на неочекивани одзив. Тако од књиге Чика Јова српској деци, која је штампана у десет хиљада примерака, за непуну четири месеца растурено је, поглавито у Србији, 7511 примерака. Новаковићева Српска књига штампана је у 2500 примерака, јер је самим предметом својим ограничена на мањи број читалаца, па је и она за кратко време растурена у сразмерно великоме броју примерака, те су сви трошкови око њена издања већ подмирени и још је у Задругину благајницу унесен знатан вишак чисте добити.

Што је Српска Књижевна Задруга показала оволики успех у осмој години свога живота, као што и напред нагласисмо, поглавита је заслуга њених вредних и Задругину напредовању врло преданих чланова њене Управе. Али су томе помогли и многобројни пријатељи Задругини, у свима крајевима српским, куда допиру Задругине књиге, јер су и они, својом родољубивом помоћу, знатно олакшавали посао члановима Задругине Управе, те тако Управу стављали у могућност, да је могла овако успешно радити на остварењу оних многих задатака, које има Српска Књижевна Задруга. Од многобројних родољуба „без чије сарадње (како рече председник Задругин у својој поздравној речи задругарима, при отварању седме годишње скупштине) свих великих, готово ванредних успеха, у прошастој години поменутих, не би било“, помињемо: многобројне поверенике Задругине, који су се заузимали, да што више рашире Задругина издања међу читаоце, радо се излажући свима незгодама, које су с тим патриотским радом скопчане; па онда министра просвете и црквених послова, који је предусретљиво указивао Управи Задругиној сваку пажњу и помоћ, кад год му се Управа обраћала, јер су та тежња и помоћ министрова, и саме по себи а и по утицају на подручне органе министрове,

Убиле Задрузи врло драгоцене. И свеколика штампна српска, и у Краљевини Србији и ван ове, чинила је као и до сада лепих услуга Задрузи и њеним задругарима, јер је преко целе године била жива веза између Задругине Управе и Задругиних повереника и читалаца, чиме су учињене велике услуге и српској књижи у опште.

Задруга је у минулој години имала и осетних губитака, које јој је смрт нанела. Тако смрт јој је уграбила *др-а Лазу Димитријевића*, окружнога лекара у Смедереву, који је у Задрузи, одмах у почетку живота њена, основао прву задужбину, предавши јој је на име свога оца основани „Фонд попа Михалаћа“; смрт је даља уграбила: *Јована Борђевића*, пређ. министра просвете и професора Велике Школе у пенсији, једнога од седамнаесторице оснивача Задругиних, члана добротвора и сарадника; *др-а Јована Ристића*, пређ. краљевског намесника, члана добротвора; *Димитрија и Светозара Стаменковића*, добротворе; *Регину Јелишеву*, учитељицу у Београду, добротвора; архимандрита *Никифора Душића*, добротвора; *Владимира М. Јовановића*, професора у пенсији, Задругина сарадника, и заузимљиве поверенике: *Јанићија Путњиковића*, свештеника у Коларима, и *Михајла Милошевића*, срескога начелника у Великоме Градишту.

У самој Управи Задругиној у минулој години било је сасвим незнатних измена: на место члана Управе Милована Ђ. Миловановића, који је био поднео оставку на чланство у Управи, изабрала је Управа за члана Јанка Веселиновића, књижевника, члана оснивача и сарадника Задругина, који је и пре тога показивао љубави и интереса за напредовање Задругино.

У опште узевши, Српска Књижевна Задруга је у осмој години свога живота знатно напред коракнула, а тиме су и српској књижи и српској просвети учињене знатне услуге. Нека је усрдна хвала и Управи Задругиној и свима родољубима, који помогоше, да рад Задругин у последњој години буде тако обилат и тако успешан.

* * *

И последња годишња скупштина Српске Књижевне Задруге показује, како знатним бројем задругара, који дођоше на скушштину, тако врло живим и великим интересовањем појединих задругара за рад Задругин, да ова установа наша све више и боља напредује.

Скупштина је одржана 30. априла пре подне, у дворани Велике Школе. Тачно у 9½ часова пре подне, пошто је дворана у којој је одржана скупштина била готово већ испуњена задругарима и повереницима, председник Задругин, *Петар П. Борђевић*, отворио је скупштину врло лепом речи, у којој је у најопштијим потезима приказао целокупни успешни рад Задругин у осмој години њена живота, помевувши са захвалношћу све оне чиниоце, који са Задругином Управом заједно помогоше, да у

последњој години буде толико успеха у свеколику раду Српске Књижевне Задруге. По том је скупштина изабрала проф. *Јеленка Михајловића* и великошколца *Милорада Полића* за секретаре скупштинске, па се приступило даљем раду, према напред спремљеном и објављеноме дневном реду.

Тајник Задругин, проф. *Љуба Јовановић*, прочитао је потпун и детаљан извештај о књижевном раду Управину у минулој години. После тога извештаја настало је живље већање о књижевним пословима Задругине Управе. Том приликом, поред некојих ситних мерака, учињених појединим издањима Задругиним, учињено је и неколико корисних напомена, које ће Управи помоћи, да у своме будућем раду покаже још више успеха: *Слободан Јовановић* напомиње, да би Управа Српске Књижевне Задруге требало, поводом предлога, изнета у Новаковићевој Српској књизи, да узме иницијативу у заснивању и организовању Главне Српске Књижарнице; *Лазар Обрадовић* жели, да међу књигама редовних Задругиних кола буде и списа, намењених ближем познавању појединих српских крајева; *Живојин Дачић* истиче потребу, да Управа Задругина, постигавши у минулој години онако леп успех са ванредним издањима, у будуће поклања све више пажње и овој врсти Задругиних издања и да у тим издањима пружа списе, нарочито спремљене за најшире читалачке кругове у нашем народу.

После овога и одговорā тајникова и председникова на поједине замјерке, овај је извештај у целини једногласно примљен.

Скупштина је, саслушавши по том, извештај административни и биланс благајнички, опет их једногласно примила, разрешивши чланове Управе сваке материјалне одговорности за њихов рад у Задрузи у минулој години. Овом је приликом скупштина одала устајањем и поменом заслужну пошту свима члановима и пријатељима Задругиним, који преминуше у минулој години.

Према Управину извештају а на основу Задругиних правила, скупштина је, проглашењем за члана добротвора или јавним признањем, одликовала поједине Задругине поверенике, који су за неколико година редовно имали већи број чланова.

По самим Задругиним правилима из Управе Задругине били су испали чланови *Љубомир Стојановић* и *Љубомир Јовановић*, који су по реду избора у Управи били најстарији. Скупштина је, ценећи њихов предани рад у Задругиним пословима, опет их једногласно изабрала за чланове Задругине Управе.

Изабрана су и два прегледача Задругиних рачуна.

На овој скупштини било је и неколико предлога. Управа Задругина изнела је два предлога: да Управа може, као оглед за ову годину, према потреби, изабрати заменике члановима Управе и њих позивати у Управине седнице, кад би поједини чланови били спречени доћи у седницу;

WWW.UNILIB.RS

други је предлог, да Управа може, према потреби, у појединим местима место повереника изабрати продавце Задругиних књига и њима дати до 15% процента од целокупне вредности продатих књига. Оба су предлога примљена. Сем тога и на самој скупштини се појавило неколико предлога: *Аце Станојевиќа*, да Српска Књижевна Задруга набави своју штампарију; *Живојина Дачиќа*, да Управа Задругина издајствује код надлежних чинилаца одобрење, да Задругине пошиљке бесплатно носе поште у Србији, као што већ такву повластицу уживају многе друге установе и друштва, које су од Задруге од много мањег значаја за просветни и културни напредак нашега народа у опште. Оба су предлога упућена Управи, да колико може уради по њима.

Тиме је завршен рад седме годишње скупштине Српске Књижевне Задруге. — **чић.**

СРПСКО ХЕМИЈСКО ДРУШТВО

Двадесет први састанак, 15. октобра 1899. год.

1. *Др. А. Зега* саопштава анализе сира *Манура*, који се у широтском округу гради. Овај се сир одликује великом садржином масти. Из следећих резултата види се, каквога је састава тај сир:

ВОДЕ	АЗОТ.		УГЉЕНИХ			У СУВОЈ СУПСТАНИЦИ	
	МАТЕРИЈА	МАСТИ	ХИДРАТА	ПЕНЕЛА	СОЛИ	АЗОТ. МАТЕР.	МАСТИ
22·40%	17·35%	52·86%	3·41%	4·48%	3·26%	22·35%	68·11%
23·13 "	16·80 "	51·22 "	4·32 "	4·53 "	3·40 "	21·85 "	66·63 "

2. *Др. А. Зега* саопштава своја испитивања рудњаче (*Agaricus campestris*). — Од многобројних гљива, које у Србији расту и које служе за храну, једина је рудњача, која се у већој мери на пијаци као храна продаје. Ређе се на пијаци продају које друге врсте. То је *Др. Зега* дало повода, да рудњачу ближе испита. При анализовању узимао је поједине егземпларе, за тим просечну пробу разних егземплара и на послетку аналисао је засебно дршку, а засебно клобук. Резултате које је добио, ови су:

	ТЕЖИНА	ВОДА	АЗОТНЕ		БЕЗАЗОТНЕ		
			МАТЕРИЈЕ	МАСТ	МАТЕРИЈЕ	ЦЕЛУЛОЗА	ПЕЊЕО
цела печ. . .	90 гр.	90·74%	4·92%	0·26%	2·75%	0·84%	0·59%
" " . . .	55 "	91·87 "	4·31 "	0·23 "	2·16 "	0·88 "	0·55 "
5 комада . . .	— "	89·51 "	5·42 "	0·15 "	3·14 "	0·98 "	0·80 "
10 " . . .	— "	88·26 "	6·18 "	0·25 "	3·54 "	0·92 "	0·85 "
цела . . .	18 "	88·12 "	7·10 "	0·32 "	3·12 "	0·56 "	0·78 "
глава . . .	69 "	90·72 "	5·64 "	0·34 "	1·62 "	0·71 "	0·77 "
дршка . . .	39 "	86·81 "	6·12 "	0·21 "	4·90 "	0·00 "	0·96 "
глава . . .	16 "	88·15 "	7·30 "	0·20 "	2·77 "	0·85 "	0·73 "
дршка . . .	24 "	87·12 "	6·34 "	0·12 "	4·75 "	0·87 "	0·81 "

Фосфорне киселине: 0·201%, 0·276%, 0·153%, 0·141%; песак 0·053%; калијум-оксид 0·156%.

Даље испитиваве су екстрактивне материје, том приликом изолован је: манит, холестерин и једно тело из класе протагона, једињење најрина и глицерин фосфорне киселине, које се иначе налази у мозгу, нервима, жуманцету јајета и т. д.

3. *Др. А. Зега* наводи један интересантан случај, који му се појавио приликом бактеоролошког испитивања воде из једног бунара са Енглезовца, чија је вода била сумњива да садржи бактерије тифуса. *Др. Зега* је испитао тако, да је претходно градио културе у буџону, коме је додато лимунске киселине и грожданог шећера, а за тим по фенол-желатини. Том приликом нашао је да културе на обичној желатини, поред бактерије *Coli* само још две врсте бактерија показују, а то су оне исте, које је приликом бактеоролошког испитивања водњике нашао (в. *Chem. Zeit.*).

4. *Др. М. Т. Лско* реферирше о минералној води из *Ковачића* код *Мијовце*, коју је добио од г. *Др. Мих. Шурикаловића*, железничког лекара у *Скопљу*. Та вода, у коју се потапа неко корење и биље, а поред тога није се и без тих додатака, позната је у тамошњој околини као веома лековита, нарочито јој се приписује одвећ снажно пургативно и бомитивно дејство. Међу тим хемијском анализом нађено је да у једном литру има свега:

Сувог остатка — сушен на 170°	0·188 гр.
Силицијум-диоксида	0·0048 „
Калцијум карбоната	0·0543 „
Магнезијум карбоната	0·0580 „

Остатак је из алкалних карбоната. Према томе та вода и није минерална, и дејство, које јој се приписује не припада њој, већ по свој прилици оном корењу и биљу с којим се пије.

5. *Др. М. Т. Лско* реферирше о двама минералним водама у *Сечој реци*, а на месту званом *Милошево*, које је добио од г. *Милоша Милошевића*, суплента чачанске гимназије. Обе те воде имају сумпор-водоника, слободне и везане угљене киселине. За обе вели г. *Милошевић* да су *тешке*, нарочито да је вода „I“ особито тешка и да је тежа од воде „II“.

Анализом нађено је, да има у 1 литру воде:

	„I“	„II“
Сувог остатка — суш. на 160°	0·194 гр.	0·166 гр.
„ „ по жарењу	0·160 „	0·118 „
Силицијум-диоксида	0·160 „	0·0265 „
Калцијум-оксида	0·032 „	0·048 „
Магнезијум-оксида	0·0196 „	0·0406 „
Гвожђа-оксида	0·063 „	—
Алуминијум-оксида	траг. „	—
Гвожђа и Алуминијум-оксида . .	—	0·0185 „

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Вода „I“ има врло много *органиских материја* и *знатну количину гвожђа*, које се у води врло добро држи, и тек се загревањем таложи. Као гвожђевита минерална вода може дакле бити од већег значаја. Непознавањем локалних прилика, а ни температуре тих вода, она „II“ вода, ако на извору нема веће количине сумпор-водоника или се не одликује вишом температуром, као минерална вода нема никаквог значаја.

Интересно је, да су обе ове воде на лицу места квалификоване као *тешке воде* и то вода I као тежа од воде II, док у ствари I има само 6, а друга 10·5 немачких степена тврдоће. Обе су дакле мекане, или тзв. *лаке воде* и она мекша — односно лакша — квалификована је као тврђа — односно тежа вода. У томе примеру имамо један прилог за термине: *тврде* и *тешке* и *мекане* и *лаке* воде.

6. *Др. М. Т. Леко* говори о утицају *сумпор-водоника на раствор натријум-карбоната у одређивању слободне угљене киселине у сумпоровитим минералним водама* и налази, да би у извесним приликама требало водити рачуна и о количини утрошеног натријум-карбоната за неутралисање *сумпор-водоника*. Показује, које су количине натријум карбоната потребне за неутралисање сумпор-водоника у води.

7. *Мил. Ј. Бајић* саопштава своја *испитивања наше домаће пшенице из 1898. год.* На тежину испитивао је око 400 проба, а на нечистоћу преко 610 проба. Као нечистоћу одређивао је код сваке пробе: уродицу у опште, кукољ, врат, гар, болесна зрна, земљу и плеву. Тежину је одређивао као релативну (хектолитарску) и апсолутну тежину 100 зрна. Резултати тих његових испитивања у кратко јесу: Највише уродице — односно нечистоће — имали су окрузи; пиротски, врањски и нишки. У осталим окрузима било је уродице у средњу руку 2—3%.

Од 410 проба имало је 11 проба испод 70 кгр. тежина хектолитра

115	"	"	70—75	"	"	"
145	"	"	75—77	"	"	"
129	"	"	77—80	"	"	"
10	"	преко	80	"	"	"

Максимална тежина хектолитра је 82·5 кгр., а минимална 63·4 кгр. Максимална апсолутна тежина је 5·47 гр., а минимална 2·25 гр.

У опште узев, сем поменутих округа југо-источне Србије, остали су окрузи имали добру пшеницу у погледу тежине. Што се тиче нечистоће, с малим изузетком, може се исто тврдити.

Двадесет други састанак, 15. новембра 1899. год.

1. *Мил. Ј. Бајић* саопштава *анализе грожђа*, које је извршио ове године између 17. и 30. септембра у винодељско-воћарској школи у Бучкову. Испитивао је ширу од 50 разних врста домаћег и страног грожђа.

Шири је одређивао: специфичну тежину (Oechsle-овом вагом), суву супстанцу (и рачуном), шећер (титрисањем) и киселину. Резултат тих испитивања је овај:

Највише је шећера имао од домаћих врста грозђа прокупац (20·3%), лисичина (19·8%) и багрена (18·4%), а најмање зачинак (15·2%). Од страних врста, плави мускателер (24·8%), мускат линел (23·7%), траминац (21·5%), тероддело (22·0%), бели ситниш-несмаил (21·4%), мерло (21·1%), рајнски ризлинг (21·0%), блау франкиш (20·6%), вердо (20·6%), мускат - александринер (20·3%), зелени сиванац (20·4%) и загрен (20·6%). Како су ове врсте грозђа и иначе чувене, то он препоручује, да се што више гаје, а нарочито: плави мускателер, мускат-линел, мускат-александринер, траминац, тераддело, рајнски ризлинг и зелени сиванац. У исто време Бајић саопштава упоредо и анализе неких врста грозђа рађене у Сан-Михелу и Клостер-Најбургу.

2. *Др. М. Т. Леко* реферирше о овим радовима:

а) James Dewar о водонику у цврстом стању. Chem. Contralblatt. 1899. г. Свеска II стр. 747.

б) Ladenburg и Krügel, о специфичној тежини течног ваздуха и неких других течних гасова. Berichte der Deutsche. Chem. Gesellschaft 1899. г. стр. 46. 1415.

в) Pawlewski о одређивању степена растворливости на разним температурама. Berichfe d. Deutsch. Chem. Gesellschaft 1899. г. стр. 1040.

г) Vanino и Seemann. Квантитативно одређивање злата и одвајање злата од платине и иридијума помоћу водоник-супероксида и калијум-хидрата. Berichte d. Deutsch. Chem. Gesellschaft. 1899. г. стр. 1968.

ПРЕДАВАЊА

ПРАВИЛО ТРОЈНО

(ЈЕДАН НОВ НАЧИН ПОСТАВЉАЊА СРАЗМЕРЕ)

(НАСТАВАК)

I

П Р И П Р Е М А

Б) *О сразмери*

* * *

Изићи, Стојане! — Измисли и напиши једну сразмеру! — По чему знаш да је добра? — По чему још можеш да знаш? — (Какви су производи спољних и унутарњих чланова? —)

Сад добро пазите, да научите нешто ново.

У тој сразмери ја ћу, Стојане, да ти избришем први члан и место њега ево хоћу да напишем *H*, као, бајачи, да *не знамо* који је број овде. Бисмо ли онда могли да га *пронађемо* како год из ових других бројева?... Ко би то умео?... (Ваља оставити ученицима, да о овоме мисле и ово измисле, на два начина: помоћу изложитеља и помоћу производа. Помоћу изложитеља наставник може *помагати* овако:) Који је изложитељ у ове друге размере? — Који је у прве? — Може ли бити други? — Зашто не може? — Е, лепо. Овај исти изложитељ из друге ми ћемо пренети у прву. Ево га. Шта сад имамо у прве? (Изложитељ и други члан). Шта не знамо? (Не знамо први члан). Како се добива изложитељ? — Изложитељ је дакле количник. А шта бива кад се количник помножи с делитељем? (Изиће дељеник). А које је дељеник овде? — Колико ће изићи? — Ето *првога* члана! Како смо га добили? — А откуда смо добили изложитељ? (Из друге размере, која је цела). Кажи, дакле, како можемо да пронађемо први члан, ако би он био непознат? (*Први члан у сразмери, ако је непознат, можемо да пронађемо, ако нађемо изложитељ у другој*

целој размери па га пренесемо и на прву, крњу, у којој је један непознат, па га с другим помножимо). Лепо. Јесте ли сви то запамтили? — Како сте запамтили?...

Е сад пазите даље. Можемо и другојаче да га пронађемо. Би ли ко знао како?... (Ако не могу ученици сами да пронађу, наставник ће помагати: Колико ти изиђе кад помножиш унутарње чланове? — То се зове *производ* унутарњих чланова. Како се он добио? — Из ова два дакле изишао је овај један број. Како? — Шта ће бити, ако се тај један број (*производ*), *подели* с једним од ова два? (Изиђе онај други). Увери се о томе! — Подели га најпре с једним! — Шта је изишло? — Шта видиш одатле? — Запамтите овако: *Ако се производ подели једним својим чиниоцем, изиђе онај други*. Јесте ли запамтили? — Шта сте запамтили? — Сад пазите добро. Тај исти производ мора бити и од спољних чланова. Иначе, би ли сразмера била добра? — Ево га, дакле, и за спољне чланове. Шта сад имамо? (Производ и један његов чиниоца). Како ће се наћи други? (Кад производ овим познатим *поделимо*). Учини! — Је ли изишао? — Како смо га нашли? — Запамтите овако: *ваља да нађемо производ од унутарњих чланова, па да га поделимо спољним познатим*. Или, овако: *Унутарње помножити, па то спољним поделити*. Ко је запамтио? — Шта си запамтио? — Како ћете да запишете?...

Запишите овако: *Ако је први члан непознат, онда се он може пронаћи из она три друга на два начина: помоћу изложитеља и помоћу производа*. Помоћу изложитеља проналази се овако: нађе се изложитељ у друге целе размере па се пренесе и у прву, па се он с другим чланом њеним помножи и изиђе први члан. Помоћу производа овако: помноже се унутарњи и тај се производ подели четвртим чланом, те изиђе први.

*

Напишите сви ову сразмеру:

$$H : 15 = 36 : 12$$

Који се члан овде не зна? — Како ћемо да га нађемо? — Нађите га! — Како још можемо? — Нађите га! — Узмите сад овако:

$$45 : H = 36 : 12$$

Који се овде не зна? — Може ли он да се нађе? — Како?... (Покушати, да ученици сами пронађу, без помоћи. Ако не могу, помагати овако:) Да огледамо и овде најпре преко или помоћу изложитеља. Који је изложитељ у друге размере? — Може ли у прве бити други? — Зашто? — Е, лепо, шта онда знамо у прве? (Изложитељ и први члан). Како ће се наћи други? — Огледајте то у друге размере! — Кад се дакле први члан подели изложитељем, изиђе други. Учините то и у прве размере! — Шта смо добили? — Како? — Како се дакле изналази други члан преко изложитеља? (Кад се нађе изложитељ у друге размере, па се он пренесе и у прву и њиме први члан *подели*).

Да огледамо помоћу или преко производа. Који се производ може наћи? (Спољни). Какав мора бити и унутарњи? — Ево га. Шта сад имамо? (Производ и један чинитељ његов). Може ли се наћи други? — Како? — Урадите! — Како сте урадили? —

Како се дакле изналази други члан? (Ако је други члан непознат, онда се и он може наћи на два начина: помоћу изложитеља и помоћу производа. Помоћу изложитеља се изналази, кад се изложитељ нађе у друге размере и пренесе у прву, па њиме први члан подели. Помоћу производа, кад се производ спољних чланова подели оним унутарњим познатим.)

Запишите ово!...

*

Узмите сви ову сразмеру:

$$100 : 5 = N : 6$$

Који се овде не зна? — А који су познати? — Може ли се пронаћи овај трећи? — Ко може да га пронађе? — Хајде најпре помоћу изложитеља. У којој се размери може наћи изложитељ? — Нађите га! — Може ли у друге бити други? — Зашто? — Шта сад имамо у друге? (Изложитељ и други члан). Кад је знан члан други и изложитељ, може ли се пронаћи први? — Како? Нађите га! — Колики је? —

Огледајмо помоћу или преко производа! Који се производ може наћи? (Спољни). Нађите га! — Може ли унутарњи бити већи или мањи? — Напишите га! — Сад опет имамо производ и један чинитељ његов. Може ли се наћи други? — Како? — Извршите то! — Можете ли запамтити оба двоје ово? — Кажи ти, Велимире! —

Благоје, кажи, како се изналази први члан!...

Гојко, кажи ти, како се изналази други члан!...

Добривоје, кажи ти за трећи члан!...

Ко може да каже за сва три уједно?...

*

Изиђи ти, Живане! — Узми неку сразмеру, али тако, да јој се четврти члан не зна! — Може ли се он наћи? — Како? — Покушај! — Покушај другојаче! — Како? — Како ћете онда да запамтите? — Запишите! (И четврти се члан може наћи на два начина. Помоћу изложитеља се изналази, кад се изложитељ нађе у прве размере па се он пренесе у другу и њиме први подели. Помоћу производа, кад се нађе производ унутарњих чланова па се он подели првим, спољним познатим.)

Ко уме да каже сада за сва четири члана?...

Здравко нека каже за све чланове редом како се изналазе само помоћу изложитеља!...

Илија нека каже за све чланове како се изналазе само помоћу производа!...

Које је лакше?... (Једни ће ученици казати, да је лакше прво, а други друго. И у једном и у другом случају се врше по *две* рачунске радње).

Истина је, да је лако и једно и друго, *кад човек зна*. Али људи ретко кад израчунавају помоћу изложитеља, него помоћу производа. То је за то: *што је лакше запамтити*. А доцније, кад дођу разломци, видећете, да је и лакше рачунати. С тога ћете и ви кратко запамтити овако:

Ако је један спољни члан непознат, онда се производ унутарњих подели спољним познатим; а ако је унутарњи непознат, онда се производ спољних подели познатим унутарњим.

Можете ли и ви овако запамтити? — Како? —

Запишите овако!...

* * *

Изиђи, Игњате! — Узми једну сразмеру! — Узми још једну! — Напиши их тако, да чланови дођу један под други! — Сабери их! — Види, каква је нова сразмера! (Покварила се; није сразмера). Избриши то испод линије! — Шта си радио мало пре? — Сад *помножи*, први с првим, други с другим, трећи с трећим а четврти с четвртим! — Шта си добио? — Нађи изложитеље! — Какви су? (Једнаки). Нађи производе, спољних и унутарњих чланова! — Какви су? — По томе, је ли се сразмера покварила? — (Није). А јесу ли изложитељи остали исти? (Нису; они су се повећали: *и они су се помножили*), Иди на место!

Изиђи ти, Јанко! — Узми ти три сразмере! — Потпиши их једну под другу! — Помножи им све прве чланове међу собом! — Помножи друге? — Помножи треће! — Помножи им четврте! — Нађи изложитеље! — Какви су? — Је ли се сразмера покварила? — А јесу ли изложитељи остали исти? (Нису, и они су се помножили.) Нађи производе! — Какви су? — По томе, каква је сразмера? —

Шта видите из ова два примера? — Запамтите овако: *две или више сразмера могу да се сведу, доведу или слију у једну, ако им се сви одговарајући чланови помноже*. Како? — А који су одговарајући? — Како можете да кажете другојаче? —

Сад нека сваки за себе узме који пример и ово огледа!... (Наставник обилази и надгледа). Огледајте да их саберете! — Може ли? — Шта буде онда? — Дакле, како се *скупиљају* или *сливају* у једну? (Сме ли да се каже „сабирају“?..)

(*Оштра обнова у пропитивању*).

II

ПРАВИЛО ТРОЈНО

Ако сте добро разумели и упамтили ово доведе о размерама, а нарочито о сразмерама, онда ће вам веома лако бити и ово што ћете сада учити. Јер има безбројно много рачуна или примера, који се израчуна-

WWW.UNILIB.RS

вају помоћу сразмере. Ваља само те примере поставити у сразмеру или, другим речима, бројеве у њима уредити тако, да се начини сразмера. А кад их поставимо у сразмеру, онда сте ви видели, да није тешко наћи оно што се не зна из оних бројева који се знају.

Неких пута има толико бројева у задатку или примеру, да је доста само једна сразмера. То се онда зове **просто** „правило тројно“. Зашто се зове „тројно“? (Ученици ће извесно погодити; а ако не погоде, казати им: С тога, што су нам позната само три броја или члана сразмере, а четврти се не зна, али се може изнаћи, из та три позната).

Неки пут опет није доста једна сразмера, па да се какав пример израчуна, но мора да се узме *више сразмера*. То је онда, кад има више од три позната члана. Онда се то зове **сложено** „правило тројно“. Како се зове? — Зашто се зове *сложено*? — А зашто се зове „тројно“? —

Јесте ли запамтили шта је *просто* а шта је *сложено* „правило тројно“?...

А зашто се зове „тројно“?...

Сад ћемо узети најпре о „простом правилу тројном“.

а) Просто правило тројно

Да узмемо један пример. Неки посао радило је 8 људи, и на томе послу зараде 1000 динара. Колико су заслужила или зарадила само 3 (тројица) од њих?

Ви сте до сад ово израчунавали овако. Кад је 8 људи или радника зарадио 1000 динара, 1 ће зарадити, или на једнога ће пасти, или једноме ће доћи само осмина од целе суме. Осмина од хиљаде то је (осмина од 800 то је 100, и осмина од 200 то је 25, свега) 125. Толико припада једноме. Кад један заслужи толико, тројица ће три пута више, а то је: $3 \times 125 = (3 \times 100 = 300, 3 \times 20 = 60, 3 \times 5 = 15, \text{ свега}) 375$.

То смо звали: *довођење на једнога или јединицу*. Сад ћемо помоћу сразмере. Пазите, како се то ради.

8 људи заслужили 1000 динара;

3 човека колико? или Н ће заслужити динара?

Колико бројева има овде? — Који су? — Шта се не зна? — Колико оно нађосмо мало пре? — Којим начином? — Којим ћемо сада? — Е, како ћемо сада ове бројеве да уредимо у сразмеру? (Могу ученици покушати да их ставе у сразмеру којим било редом, како му драго, па ће видети да не излази увек оно што треба). Овде се може узети:

$$8 : 1000 = 3 : Н$$

Може овако:

$$8 : 3 = 1000 : Н$$

$$\text{Или: } 3 : 8 = Н : 1000$$

$$\text{Или: } Н : 1000 = 3 : 8$$

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Сад нам треба дрџа. У дрџу су *куди* или *раштин*. Како ћемо сад да узмемо? Да ли најпре 8 на 3, или прво 3 на онда 8? Јер, ако узмемо 8 : 3, онда је то размера пајна, а ако узмемо 3 : 8, онда је размера рашта. Није такле свеједно.

Н : 1000

ми ћемо најлакше урадити овако: ако непознати број (Н), као *најлакше* нију, који се тражи, ставимо на прво место, а поред њега горњи познати број 1000, такле *унапред* према *унапред*; јер је тако најприродније: да *унапред* меримо *унапред*, а *куди* поредимо *с куди*. Онда ћемо доћи *једну* размери, прву

8 куди 1000 динара,
3 човека Н (колико) динара

У горњем примеру
обе куди или раште или пајне.

Јесте: *главно* је *пајни*, кад се размере стављају у размери дашта је онда главно? —
Ишта је онда главно: *ако је прва рашта, онда је и друга рашта*. Зашто? —
Знасте. Видјете у сваке размере, да *ако је прва размера пајна, онда*

кад добро заглејате ове размере, онда ћете видети нешто *што се* кад добро заглејате ове размере, онда ћете видети нешто *што се*

$$1000 : 375 = 8 : 3 \text{ итд.}$$

А може и овако:

$$\begin{aligned} 8 : 1000 &= 3 : 375 \\ 8 : 3 &= 1000 : 375 \\ 3 : 8 &= 375 : 1000 \\ 375 : 1000 &= 3 : 8 \end{aligned}$$

размере:

тога *Н* онај број, који смо назвали, а то је 375, онда ћемо имати ове размере: Пазиште! Ако у горњим размерама, *јорима*, ставимо место непознатице, онда ће вам сви рачуни ићи лако.

То и јесте најлакшије. Зато ћете и пазиште да ово *раштите* и за-поредити? Како ћемо да *поставимо* *размери* *јором*, а не *поредити*? Које су *јором*, а *које* нију, и како ћемо ми то да знамо па да не три нију.

Као што видјете, овде има *осам* *размера*: четри су *јором*, а че-

$$\begin{aligned} \text{Или: } Н : 1000 &= 8 : 3 \\ \text{Или: } 3 : 8 &= 1000 : Н \\ \text{Или: } 1000 : Н &= 3 : 8 \\ 8 : 3 &= Н : 1000 \end{aligned}$$

Али не може:

Па коју ћемо? Да ли падну или растну? Ко то може *погодити*?...¹⁾ Мора се гледати на *прву*, каква је она. Ако је она падна, онда се и друга мора узети падна; ако је она растна, онда се и друга мора узети растна.

То знате, је л' те? Е, сада, можете ли погодити и како ћете знати: да ли је прва $H : 1000$ падна или растна?...²⁾ Врло добро. То је *одвише* лако знати. Само помислите на задатак: 8 људи заслужи 1000 динара; извесно је, да 3 човека не могу добити ни толико а камо ли више. H је дакле *мање* од 1000, те по томе и *прва* *размера је растна*. Онда каква мора бити и друга? — Која ће дакле бити? — Напиши је!

$$H : 1000 : 3 : 8$$

Онда сте *поставили сразмеру*. Испричајте ми како?... Израчунај, да видимо је ли добро!...

Да узмемо још један пример. Некога платна или сукна 100 метара стају 380 динара. Колико ће да плати онај, коме треба 12 метара? Како сте то израчунавали до сад? (Израчунавали смо овако: Кад 100 метара стају 380 динара, онда ће *један* метар стати сто пута мање или стотинити део од 380. Стотинити део од три стотине јесте 3 и стотинити део од 80 динара (то је = 8.000 пара динарских) јесте 80 пара динарских; дакле свега 3,80. Кад толико стаје *један* метар, 12 метара стаће, или, за 12 метара даће се *12 пута више*, дакле $12 \times 3,80$, а то је: 12×3 динара = 36 динара, и 12×80 пара динарских јесу: $10 \times 80 = 800$ и $2 \times 80 = 160$, свега 960 пара динарских, а то је 9,60; свега дакле $36 + 9,60 = 45,60$. Како се звао тај начин? —

Хајде сада *помоћу сразмере!* Шта треба да радимо? (Да горњи пример *ставимо* или *поставимо у сразмеру*). Кад то учинимо, је ли онда тешко израчунати? — Изиђи, Адаме, и постави их! — Шта ћеш прво да узмеш? — Зашто? — Узми! ($H : 380$). Шта си ту мерио? (Динаре са или према динарима). Шта сад имаш? (Једну *размеру*). Која ће то да ти буде у сразмери? (Прва). Која ће да ти буде друга? (Друга ће да буде од метара: платно према платну (или сукно према сукну) 100 према 12, или 12 према 100). Добро. А је ли свеједно, а узео прво 12 па после 100, или прво 100 па после 12? (Није свеједно). Зашто? (Зато, што је у првом случају *размера растна*, а у другом *падна*). На шта ћеш ти да гледаш? (Ја ћу да гледам на *прву*, каква је она). Које је прва? ($H : 380$). Како ћеш знати каква је она, кад се први члан њен не зна? (Знаћу лако, овако: кад се за 100 метара да 380 динара, за 12 се мора дати много мање. По томе H је мањи број, *мањи* од 380, и онда је та *размера, прва, $H : 380$ растна*). Каква и друга мора бити? (И друга мора бити

¹⁾ Моји су ученици увек ово погађали.

²⁾ И ово су моји ученици увек погађали.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

би шесторица тај посао свршили за *95 дана*. А пошто на сваких 6 дана седми дан долази нерадан, онда на 60 долази 10, на 90 пак 15 само Недеља, то, с празницима, чини најмање 20 дана, те по томе, њима ће требати око 115 или 120 дана, а то је *око 4 месеца*.)

Испричајте ми, како се поставља сразмера!...

Узмите сваки по један пример сами!... (Наставник опет обилази и упућује).

Кажн Тодоре,¹⁾ како се *поставља задатак у сразмеру!*...

Запишите ово!... Прочитај, Тодоре, да видим јеси ли добро записео!... Прочитај ти, Уроше!...

Обнова у новим примерима.

(СВРШИЋЕ СЕ)

¹⁾ Тодор је најслабији.

КОВЧЕЖИЋ

ПРОДУЖНЕ ШКОЛЕ

(СВРШЕТАК)

Продужне школе морају бити ујаво зимске школе. У селима оне треба да почињу крајем јесени, кад престају пољски радови, а да се завршују у пролеће, кад настају већи пољски радови. Тако се ради и у другим државама, где тих школа има.

Сеоске продужне школе треба да се отварају у октобру и да се завршују крајем марта или у априлу. Варошке могу мало раније почети и мало доцније годину завршити; али ни оне не треба да имају годину толику колика је школ. година основне школе. Ко мисли да је то мало, треба да се сети, да је боље мало на добро, него много на свакојако. Постоји и једно мишљење, да продужне сеоске школе треба баш да трају у летње доба, кад се може и учити и у пракци, на раду, показивати што се учи. Али то је мишљење неостварљиво. Ко зна како је често мука у радно доба натерати сеоску децу да уредно походе основну школу, па ипак хоће да продужне школе трају и онда кад је највећи јек пољском раду, тај не жели ништа друго него да се ове школе омрзну.

Да ове школе трају, кад се и радити може, то само на први поглед изгледа боље; а кад се мало дубље размислимо, онда излази ово: ми немамо угледних имања где се може видети рационална пољопривреда; а оно што имамо, то су сеоска деца видела и гледала, те их не морамо у мају и јуну скупљати да опет виде. А што им треба показати као ново и боље, разумеће она и у школ. соби. На пр. зар се у школи не може објашњавати како је већа корист кад се дубље оре и кад се оре 2—3 пута, него се баш мора ићи за плугом и гледати? Зар се о љубрењу не може говорити без товарења љубрета на кола? Па ако хоћете и каламљење, где треба ђаци да раде кад уче, и то се може показати баш усред зиме. Треба насећи врбова и др. прућа, па све показати и сви ђаци да раде, као и у воћњаку. А чим сине пролеће, ђаци ће бити спремни да то одмах и сами раде код куће своје.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Тако стоји с пољском привредом, а ми знамо да се у продужној школи не учи само она. Сем тога, ваља знати, да оно што се има да покаже у пољу, на њиви и ливади, има кад да се баш покаже у пролеће и у јесен, кад је лепо време, те се празником ради тога учини излет какав, или се то може показати у школској башти у то доба.

Што се тиче дана и часова кад ће се предавања држати, то већ може бити мање утврђено за све школе. То се мора удешавати више према месним приликама.

У градовима и у груписаним селима могу се часови држати радним данима у вече и празницима. У селима растуреним већ су немогући вечерњи часови. За њих би се морали узети празници и четвртак цео дан. А све то: хоће ли бити часова у вече или само дању, хоће ли у вече од 5—7 или од 7—9 с., хоће ли свако вече или само 2—3 дана, хоће ли бити четвртак и недеља или субота и недеља цео дан¹⁾, све то велимо треба учитељи да утврде споразумно са очевима и господарима ђачким. Не може се ту баш сваком учинити по вољи, али треба чути и мишљење њихово.

Још једну напомену морамо овде учинити. Многи ће можда, онако одушевљени у почетку, узети вечерње часове *сваки дан* или по много часова на дан. Али у том не треба претеривати. И оно што је добро, често не ваља, кад је претерано. За вечерња предавања два часа на дан доста су. Сваки дан имати вечерње часове много је, него 2—3 дана радна у вече и празником. Недељом 9—12 часова доста је. С оволико часова за 5—6 месеци у селима и за 6—8 месеци у градовима може се ипак урадити доста. А према толиком броју часова треба одредити грађу у програму.

Свако умерено учење у продужним школама добро је, по нашем мишљењу, и зато, што ће онда ретко где бити потребе да се за ове школе поставља нарочити учитељ, те ће држава издатак један уштедети, а њим потпомоћи да се продужне школе боље уреде, сигурније одрже, и да се распростру свуда по Србији. Сем тога, ради продужних школа држава има да учини друге издатке, који до сад нису узимани у рачун, а морају се учинити, ако се хоће да продужне школе имају стварне вредности.

Наши учитељи немају довољно спреме баш за најглавније предмете продужних школа, те их у томе прво треба спремити приређивањем *нарочитих курсева*. До сада су приређивани само курсеви за ручни рад и једна врста пољопривредних курсева, а то није довољно. Наши учитељи треба да се упуте како ће и шта ће из пољопривреде предавати у продужној школи; а то је мало шире од онога што се до сад учило на по-

¹⁾ Којима је врло далеко школа могли би понети хране па доћи у петак на конач и у школи ноћивати за предавања суботом и недељом.

То је што смо мали да рекнемо о продајним школама. Али има још нешто, што по нашем мишљењу треба да је у вези с овим о чему пишемо и ако ће се многим учинити, да је то питање дубоко.

*

За сваки посао треба нарочита спрема, а наши учитељи, и ако су имају; одржите ту вољу и допуните спрему, па ћете видети како се Српска преобраћава.

Тако пртања и књиговојства треба припремати нарочите курсеве за глумца, и како треба предавати у драмским продајним школама. Ради немамо глумца, који би имао предати пртање овако како то треба занаучити, а пртање већ у целој Србији стоји и савише трававо. Нарочито таје и књиговојство. Књиговојство учитеља не знају, јер га нитде нису давали, а вапошке пак продајне школе ој најважнијих предмета су пртања може се видети како се тај крај преобраћава.

Дати на посао, сви сагласно, сви у једном правцу, и после неколико година како ћемо? — Овако и овако. Кај се сврши курс, онда ће се учитељи управо рекло: у овом крају не ваља ово и ово: то треба поправити. Поправеће најпотребније за тај крај. То би били курсеве, где би се поједине крајеве, како би се учитељи нарочито упутили шта је из поопределених курсевама. Курсеве они треба да се припрему засебно за сваке курсеве потреба је врло велика. Без њих продајне школе, и сеоске и грајске, могу вршити само прву половину свога задатка (одржавање писмености); а дубоко половина тога задатка (тавање привредног знања) биће и савише слабо заступљена. Тек кад бугамо имамо оваких, тако да кажемо, стручно спремених наставника за продајне школе, тек онда се може мислити на то, да се нешто, где је потреба, постави који учитељ само за продајне школе. Онда ће он имати шта да ради и умеће да ради све што треба; а сада управо ми не знамо зашто би се постављали нарочити учитељи за продајне школе, кад они не знају да врше све потребе тих школа. Сем тога, после поменутих курсева учитељи би мали навесне свејоде и квалификације за учитеље продајних школа, па би с болом спремом постигали и успехе боље него сада с оваком спремом и онда би се с давањем напора за дај у овим школама знало коме се и за шта даје напора. Јер није довољно само треба да је и рационално и баш оно што је томе крају најпотребније. Није довољно да је из поопределене нешто предавао него то да се каже: дајно је у продајној школи, него треба знати и како је то да се предавао пртање у драмској продајној школи, кад су шетри пртања само глумца и како да се с давањем напора за дај у овим школама знало коме се и за шта даје напора.

Тако пртања и књиговојства треба припремати нарочите курсеве за глумца, и како треба предавати у драмским продајним школама. Ради немамо глумца, који би имао предати пртање овако како то треба занаучити, а пртање већ у целој Србији стоји и савише трававо. Нарочито таје и књиговојство. Књиговојство учитеља не знају, јер га нитде нису давали, а вапошке пак продајне школе ој најважнијих предмета су пртања може се видети како се тај крај преобраћава.

Дати на посао, сви сагласно, сви у једном правцу, и после неколико година како ћемо? — Овако и овако. Кај се сврши курс, онда ће се учитељи управо рекло: у овом крају не ваља ово и ово: то треба поправити. Поправеће најпотребније за тај крај. То би били курсеве, где би се поједине крајеве, како би се учитељи нарочито упутили шта је из поопределених курсевама. Курсеве они треба да се припрему засебно за сваке курсеве потреба је врло велика. Без њих продајне школе, и сеоске и грајске, могу вршити само прву половину свога задатка (одржавање писмености); а дубоко половина тога задатка (тавање привредног знања) биће и савише слабо заступљена. Тек кад бугамо имамо оваких, тако да кажемо, стручно спремених наставника за продајне школе, тек онда се може мислити на то, да се нешто, где је потреба, постави који учитељ само за продајне школе. Онда ће он имати шта да ради и умеће да ради све што треба; а сада управо ми не знамо зашто би се постављали нарочити учитељи за продајне школе, кад они не знају да врше све потребе тих школа. Сем тога, после поменутих курсева учитељи би мали навесне свејоде и квалификације за учитеље продајних школа, па би с болом спремом постигали и успехе боље него сада с оваком спремом и онда би се с давањем напора за дај у овим школама знало коме се и за шта даје напора.

Као год што поред основне и грађанске школе треба да стоје продужне школе за ону децу и дечаке који су нешто школе учили, тако исто уз поменуте школе треба да буде какве школе или предавања каквих за одрасле, за људе и за жене, и писмене и неписмене.

У других напредних народа писменост и образованост су на много већем степену него код нас, па се свет тиме опет не задовољава. И ако тамо има школа свакојаких, и ако су ретки неписмени, и ако сваки има да види угледна имања и угледне радње друге, те да се поучи, где год се окрене, опет се тамо приређују нарочита предавања за народ, чак има т. зв. универзитет за народ, има књижница на све стране и т. д. Ми свега тога немамо, а требало би нам народ поучити у многом које чему. Нама се чини, да се и у овом правцу може много учинити уз продужне школе. Како? — Ни мало није тешко и немогуће.

У дане кад продужне школе немају предавања треба приредити у месецу по неколико предавања за људе, по које предавање за жене, а по које и за људе и за жене. Где треба, на ова предавања могу доћи и ђаци продужне школе. То би била управо јавна предавања за народ.

А шта би се предавало? — О, то је тако разноврсно, тако обилато, да може бирати ко шта хоће. Само, разуме се, треба умети изабрати оно у чем је потребно народ упутити и умети то обрадити, објаснити и вешто извести.

Да поменемо само неке примере.

Из поука о чувању здравља (а то у овом послу треба да дође на прво место), у доба ових многих заразних болести, треба народ упућивати да чува децу од зараза и шта да чини чим се зараза појави. Уверен сам да ће на овако предавање доћи и људи и жене. Ништа друго учитељ да не изнесе таком скупу, него само да што јаче истакне и објасни како се зараза преноси, како здраве од оболелих треба одвојити, и како после болести треба кућу очистити и дезинфиковати, велимо ништа друго да не изнесе па је само од тога корист велика. А ту се још може проговорити и о том како треба деци гушу прегледати (види календар „Здравца“), па би се могло објаснити у неколико како има микроскопских организама који заразу чине и разносе, и како се страховито брзо множе, (ту у вези поменути филоксеру и пероноспору, па ће свет лако појмити). А што се тиче предохране од болести, ништа друго да се не успе, него само да наш народ два пут годишње окречи собу своју, па је то већ грдан корак.

Или зар то не би било благодарно предавање о том како треба собе ветрити и зашто, како треба начинити какав било кревет, а не лежати по поду; или зар није потребно посаветовати и мужеве и жене, да породиљу не остављају с мање пажње, него краву кад се отели?

Сад треба на пр. поучити народ да винограде прска против пероноспоре и оидијума, треба упућивати да гаји шећерну репу или чешки

лан; ето материјала за јавна предавања сељацима, где учитељи могу земљи силне услуге да учине.

Треба наше жене поучити у готовљењу разних јела, те да народ код стотине разноврсних јела не једе само пасуљ, купус и чорбу на један једини начин справљену. Ту је тако обилато поље за учитељице наше. Разуме се, да у овом прво оне треба себе да науче; а тога ради *треба и за њих приређивати курсеве*, као и оне за учитеље.

Таквих и њима сличних ствари има тако много, да се неће никад исцрпити материјал за овака јавна предавања. А ту је широко и врло благодарно поље за рад наших учитеља ван њихових школских часова. Колика би корист била од таквих јавних предавања, о том није потребно да говоримо. Али осим користи непосредне, од овога је још једна корист. Кад се људи заинтересују за овака предавања, кад виде да се и они имају многом које чему научити у школи, од учитеља свог, онда ће још радије слати децу своју и у основне и у продужне школе, те ће при- нудне мере после бити потпуно непотребне.

Нисмо још поменули ништа за неписмене, који би хтели учити школу. Расписом г. министра и то се ебухвата уз продужне школе. По себи се разуме да је то потребно. За неписмене било би само једно одељење продужне школе. Неписмени дечаки и момци имали би засебне часове за учење писмености, а са осталим ђацима могли би слушати извесна предавања, као што би и они и остали ђаци продужне школе могли до- лазити на она предавања за људе.

Ми признајемо, да је врло потребно учити писмености оне који су неписмени; али много више ценимо *јавна предавања за одрасле*, па били они писмени или не. Више вреди упутити људе, како ће разумније жи- вети и радити, него научити их да умеју по мало писати и читати, а друго ништа да не знају. Јер шта вреди и сама писменост, кад је иначе и у кући и око куће само незнање и неумење.

Ми рекосмо о овом, што имадосмо; и чекамо сад, да и други изнесу мишљење своје. Јер о овој ствари треба још писати. И, нама је управо чудновато, зашто се тако мало пише о стварима, које је сасвим умесно донео нови закон о народним шкокама, а које су многима још по све непознате.

Д. Ј. П.

БЕЛЕШКЕ

ГЛАСОВИ О ШКОЛАМА

Школе у Србији

Учитељи у Београду према „Учитељу“ и своме Удружењу. — У Београду има **68** учитеља и учитељица, без учитеља грађанске школе. Од ових **45** су чланови Учитељског Удружења а **23** нису. Дружински лист „Учитељ“ примају њих **35** а **33** не. Одзив је дакле већи према чланству него према листу. Ипак видимо, да је већа половина и члан и претплатник. Кад би овакав одзив био и по другим местима у Србији, онда би чланова требало да буде око **1300** а претплатника међу учитељима око **1000**. Занимљиво је, да нису чланови и не примају лист само **два** учитеља. Остали нечланови и непретплатници су учитељице.

Ј.

*

Скуп наставника и наставница грађанских и девојачких школа.

— Да би наше грађанске и девојачке школе добиле што јачи помет, наставници и наставнице ових школа одржаће о овогодишњем великом школском одмору нарочити скуп, на коме ће се претресати о овим питањима: Какав треба да је задатак грађанским а какав девојачким школама и у коме правцу ваља да се креће школска настава у њима? — Како треба разумети

и како предавати оно што је за ове школе програмом прописано? — Где и како наставници ових школа могу налазити потребан материјал за своја предавања? — На који начин да се спремају и набављају наставна средства, уџбеници за ученике, ручне књиге и упутства за наставнике? — Како и на који начин да се одржи и увећа у нашем народу лепо мишљење о овим школама?

Школе у Српству

Народне школе у Далмацији у 1897.—98. школској години.

— Према објављеним службеним подацима, у Далмацији је 1897.—98. године било **58** мушких, **36** женских и **247** мешовитих јавних основних школа; од ових школа био је у **338** школа наставни језик српски, а у **3** школе талијански. Због недовољнога броја наставника или због немања подесних учioniца било је у тој години затворено **11** школа. Приватних основних школа било је **19**, и то **10** с правом јавности и **9** без овога права. Од деце дорасле за школу било је у тој години **45.049**, а пошло је јавне школе **24.263** мушкарца и **14.566** девојчица. Због неразвијености или других телесних недостатака била су од похођења школе ослобођена **1022** ученика, а од потпуно развијене деце нису никако долазила у школу, ни у

јавну ни у приватну, 2862 детета, и ако су у тој години ученички родитељи били кажњени укупно са 7309 форината, што им деца нису уредно долазила у школу. Наставника редовних је било у тој години свега 539, и то 355 учитеља и 184 учитељица. Сем тога у овим је школама радило 312 вероучитеља и 79 учитељица женског ручног рада. Школа је било: 285, у којима је предавано телесно вежбање, и 218, у којима су ученице училе ручни женски рад. Што се тиче снабдевања појединих школа, било их је 161 са школским вртом, 332 са школском књижицом и 326 школа, у којима је било прописаних учила.

Грађанских школа је било те године у Далмацији свега шест, и то пет за мушкарце и једна за женскиње (девојачка школа). У свима је овим школама био наставни језик српски.

На народне школе у Далмацији укупно је у тој години утрошено 930.148 круна, и то на плату наставника 649.882 круна, и на одржање школа, учитељске скупштине и учитељске питомце 280.266 круна.

*

Учитељске школе у Далмацији.

— 1897.-98. школске године у Далмацији су биле две учитељске школе, у Дубровнику и Арбанасима. Ученика је било 313, и то: у приправном разреду 79, у првој години 87, у другој 86 и у трећој години 61. По вери било је ученика: римокатолика 288 и православних 25; по народности било је: Срба и Хрвата 283, Арбанаса 8, Талијана 15, Француза 2, Маџар 1, Рус 1, Немац 1 и Грк 1. За испит зрелости били су се пријавила 62 кандидата; од њих је 49-торици призната зрелост, осморици није призната зрелост и петорица су одустала од испита. У овим школама радила су 34 наставника, и то: 1 управитељ, 13 главних учитеља, 3 вероучитеља, 14 наставника народних школа (у вежбаоницама) и 3 помоћника. На ове

школе утрошено је у тој години укупно 94.354 круне.

*

Фонд Св. Саве. — Фонд Св. Саве, који је пре неколико година основан у Сремским Карловцима, с циљем да се из њега даје помоћ сиромашним српским црквеним православним општинама за издржавање својих основних народних вероисповедних школа, почео је, одобрењем угарскога министарства просвете, дејствовати. Овај фонд износи сада око 80.000 круна, те ће већ моћи пружати помоћ појединим сиромашним општинама.

*

Ученичке књижице у државним вишим девојачким школама у Босни и Херцеговини.

— Земаљска влада Босне и Херцеговине нарочитим расписом спровела је државним девојачким школама прилично велики списак књига, које су одобрене и препоручене за ученичке књижице тих школа. У томе су списку: „Педагогија, Разна поучна дјела, Цјесме народне и умјетне, Драматска дјела, Приповијетке, Путописи, Повјест и земљопис и Господарство и кућанство“. Из српске и хрватске књижевности у овај је списак унето прилично списа, али махом оних, који су штампани латиницом; ћирилицом штампана књига врло је ретка у овоме списку, па, и ако се нађе, готово је увек погрешно записана. Уз поједине књиге је у списку означено, да су препоручене и за школско штиво, и од тих књига свака школа мора набавити за ученичку књижицу по већи број примерака, како би „свака ученица IV и V разреда при читању у школи могла добити по један егземпляр у руку“. Учитељском већу појединих школа оставља се, да може слободно поједине одељке у главном списку, по своме нахођењу, попуњавати и „другим литерарним продукцима, који буду излазили и за које се буде дознало,

WWW.UNILIB.RS

и који се нају згодни као штиво за младеж, само за то сваки пут треба одобрење земаљске владе“. Исто тако без одобрења земаљске владе не могу се у ученичке књижнице уносити поклони у књигама, „ма откуд оне долазиле“.

Школе у Бугарској

Наставници народних школа и земљорадничке задруге. — И у Бугарској у великој раде на оснивању земљорадничких задруга, и у пословима ових задруга наставници народних школа су, као и у нас, узимали живо учашће. Али док се у нас за напредовање земљорадничких задруга има много да захвали баш искреном заузимању и преданом раду наставника народних школа, у Бугарској су бивали све незадовољнији учашћем наставника народних школа у пословима земљорадничких задруга, и напослетку је на последњем конгресу ових задруга, који је одржан у Пловдиву, донета одлука: да наставници народних школа не могу више бити ни чланови ни оснивачи земљорадничких задруга.

Школе у Русији

Оскудица у школама. — У Русији се све јаче осећа оскудица школа у опште, а нарочито оскудица основних школа, тако да сваке године по толико хиљада деце, дорасле за школу и вољне да походе школу, морају остати без основнога школовања, јер је недовољан број школа, а у школама које већ постоје има места тек за један део деце. Ова се оскудица осећа чак и у највећим градовима руским, тако да се, чим се гдегод отвори нова школа, одмах пријави толико деце, да сва не могу никако бити примљена у школу. У појединим местима родитељи сматрају за срећу, ако им деца буду примљена у школу. У самој Москви 1897. год. није могло бити примљено у школу од пријављене деце

више од 1500. У орловској губернији није 1894. год. могло бити примљено у основну школу од пријављене деце 26·4%, у полтавској губернији 27·7%, у херсонској губернији 1896. године није могло бити примљено 31% за основну школу пријављене деце. Овоме треба додати и то, да многи родитељи, вољни да децу упишу у школу, кад чују да се деца више не примају, и не доводе је школи. А колики је број дорасле деце за школу, чији родитељи и не траже, да им деца походе школу! Свакако, тамо је још врло далеко од обавезнога похођења основне школе.

*

Црквене школе у Русији. — У Русији је готово целокушна основна настава поверена цркви и свештеним лицима, а врховни надзор над свима црквеним школама врши Синод преко обер-прокурора.

Да би се видела раширеност ових школа, те и њихов утицај на ширење писмености у Русији и народно просвећивање у опште, износимо неке статистичке податке о овим школама.

1. јануара 1898. године било је у Русији 38.475 црквених школа, и у њима је било 1.338.598 ученика. Од ових школа било их је 2663, које нису биле сталне, већ су, према приликама и потреби, премештене из места у место. У црквеним школама су наставници махом свештена лица (свештеници, ђакони и „псаломшчици“); тек у неким школама има међу наставницима и световних људи. Тако је у 1895. години у овим школама било од 12.812 наставника: 11.469 свештеника, 549 ђакона, 170 псаломшчика и 624 световњака.

На издржавање црквених школа дају: држава, црква и поједина места, у којима су школе. Државна је помоћ знатна. До јуна 1895. године ова је помоћ износила 3.279.145 рубаља годишње, тада је повећана с 175.500 рубаља, а у мају 1897. године увећана је још са 1.500.000 рубаља, те је тако по-

моћ министарства просвете овим школама износила у почетку 1898. године 4.954.645 рубаља годишње. Кад се овоме дода помоћ из добротворног фонда Св. Синода и министарства народне привреде, онда је укупна државна помоћ на ове школе износила у почетку 1898. године 5,612.487 рубаља. Од стране цркве издата је у 1897. години на ове школе такођер знатна сума; тако су цркве дале 588.344 рубље, манастири 118.991 рубљу, црквена братства 47.365 рубаља, разне црквене мисије 31.369 рубаља, парохијске управе 132.866 рубаља, разна духовна лица 110.354 рубље и поклоњене плате наставника свештенога реда износе 230.905 рубаља. Сем тога у тој је години издато на ове школе: из губернијских прихода 348.505 рубаља, од градских општина 94.131 рубаља, од сеоских општина 1,151.481 рубаља, од разних добротвора 498.383 рубље, од капитала 90.459 и од других прилога 191.092 рубље.

У овим школама уче сем православних и деца других вера. Тако је 1. јануара 1898. год. у њима било: 10.097 ученика, чији су родитељи расколници, 1326 ученика од родитеља секташа, 13.812 ученика католика и протестаната и 2.460 ученика мојсијеваца и мухамеданаца.

Школе у Аустро-Угарској

Слике за очигледну наставу у угарским основним школама. — У децембру прошле године угарски министар просвете био је позвао многе виђеније људе на саветовање о сликама за очигледну наставу у угарским основним школама. Угарски министар просвете полаже врло много на лепо израђене слике за очигледну наставу у основној школи, које сматра и као нешто нераздвојно од добре наставе, и као моћно средство за буђење родољубља и естетичкога васпитања у омладине. Он очекује од ових уметничких слика да ће, развијајући у

омладине укусе према свему што је лепо, препородити угарско друштво, те ће „сав светски поглед угарског друштва постати племенитији и узвишенији, јер у онога, чије се душевне жике вежу с финијим сферама естетичког укуса, срце је племенитије, мисао узвишенија, осећање је човечије“. Уметнички израђене слике за очигледну наставу, угарски министар просвете мисли, учиће омладину, да свом оданошћу срца љуби своју домовину и да јој је одана свом душом. Слике, дакле, треба да буду такве, да у омладини развијају осећање за лепоту, и да буду драгоцено наставно средство за цеговање и ширење родољубивих осећаја.

Сви су се сложили с министром; што се тиче важности уметничких слика, и сагласили су се, да би за основне школе ваљало спремити до осамдесет слика. У сликама, намењеним 1., 2. и 3. разреду основних школа, били би представљени поједини моменти из угарских народних прича и из народнога предања, а слике за 4., 5. и 6. разред биле би из историје и земљописа Угарске. Предмет слика одредно би из ближе нарочити одбор, а слике би радили најчувенији *угарски* уметници сликари. Хонорар уметницима за израду свих осамдесет слика предвиђа се на 40.000 круна, која би се сума сразмерно за неколико година исплатила из буџета министарства просвете.

*

Оскудица у наставницима народних школа. — У угарским основним школама осећа се велика оскудица у учитељима. По извештајима угарског министарства просвете, у Угарској је потребно 300 учитеља на да се одрже оне школе, које већ постоје, а министарство има само 90 учитељских кандидата.

*

Кување као обавезан предмет у гимназији. — Угарски министар

WWW.UNILIB.RS

просвете издао је наредбу, да ученице VIII разреда будимпештанске велике гимназије уче и кување, као обавезан предмет. Недељно ће се држати по један час теорних предавања из овога предмета, а уз то још ученице сваке недеље по једном морају ићи у кујну тамошњег Женског Друштва, да практички уче вештину кувања и да се уче пословима око спремања стола за обед.

Школе у Немачкој

Сеоске народне школе у Пруској.

— У источној Пруској траже, да у сеоским народним школама предавања буду само пре подне, а после подне да су деца слободна. Као разлог овоме тражењу наводе то, што се у дети у селу највећи послови, у којима и деца могу знатно помоћи, кад не би била по цели дан у школи. Кад после подне не би било предавања, деца би могла, бар по пола дана, бити од користи у кући, јер би, ако ништа друго а оно бар остајала код куће и надгледала кућу и млађу децу, те би им мајке биле слободне и могле би отићи на какав посао ван куће. Овоме захтеву о ослобођењу деце од школе после подне мучно да ће тамошња највиша просветна власт изићи на сушет, јер се боје, да ће деца, остајући свако после подне код куће, мало по мало, бити оинтересивана и тежим пословима, који би премашали њихове године и снагу.

*

Универзитетско образовање и свештенство.

— У Немачкој се све више шири уверење, наравно код протестаната, да је универзитетско образовање за свештенство најбоље и најподесније, и тамо су прог. свештеници махом свршили универзитет. Сад се јавља нова струја, која устаје против тога да је за свештенике потребно универзитетско образовање. Уређење и карактер универзитетскога образовања, исповедају следбеници те нове струје,

ни у колико не припрема човека за дужности, које прима на себе као свештеник. У немачким универзитетима нема никаквог надзора над онима, који се спремају да приме свештенички чин. Они који сврше прво универзитет, па се после посвете свештеничком позиву, обично пре примања свештеничкога чина проведу извесно време као правници или лекари, живећи сасвим слободно, па тек после полагају богословске испите и постају свештеници, што је, веле, за првцу и свештенство више од штете но што је од користи, јер су ови свештеници без верскога одушевљења, тако потребна доброме свештенику. Садашња се богословска занимања на факултетима поглавито састоје у питању и одговору: шта је истина? А да ли ово истраживање истине будућим свештеничким кандидатима даје праву спрему за њихов будући позив? Овога ради мисле, да би боље било оне, који ће бити свештеници, место овога истраживања истине поучавати чему више одређеном, што би боље одговарало њиховој будућој служби цркве. Читање дела светих отаца и бољих хришћанских писаца било би, по њихову мишљењу, много корисније за ученике, који се спремају за свештенички позив, но што су заморна решавања филолошких питања и других ствари. Ученике треба упутити, да добро изуче позитивне хришћанске истине, а не упознавати их са сумњама, које су поједини мислиоци исказивали и затим их сами обарали.

*

Школска омладина и алкохол.

— И у Немачкој је алкохол у великој употреби, па се чак и деца у народним школама ретко уздржавају од употребе његове, те је тако настало право зло за омладину и школе. Сад устају да спрече или бар знатно ограниче употребу алкохола код омладине. Да би се лакше борили са овим злом, у које им је школска омладина запала, хоће прво да се с њим што боље упо-

знаду. Тога ради су свима школским управитељима упућена ова питања, да на њих одговоре: Има ли и колико је деце у школи, која нису још употребљавала алкохолна пића у опште (вина, ракије, пива и др)? Колико деце није још пило ракије, коњака, рума и др.? Колико које деце, од оне што већ употребљавају алкохолна пића, пије дневно кога пића? и колико је од ове деце било алкохола пре поласка у школу?

Школе у Француској

Побољшање стања наставника народних школа. — И у Француској стање наставника народних школа није завидно. У прве невоље француских учитеља иде недовољна плата, а и то, што су сви учитељи према плати подељени у класе, и из ниже у вишу преводе се само кад буде буџетске могућности за то. Овога ради тамо се од дужег времена ради на томе, да се у буџету повећа партија на плате наставника народних школа, те да им се колико толико побољша стање. Ово настојавање многих пријатеља там. учитељства уродило је добрим плодом: француска комора је у овогодишњем буџету просветном једногласно повисила партију на учитељске плате са 3,811.300 франака и на пензије њихове са 1,200.000 франака. Овим повећањем те буџетске партије учињено је, те ће од сада у последњој, по плати најнижој, класи учитељској, место 15% од свега учитељства у земљи као што је до сада било, бити 10%. Старијим учитељима, који су у највишој класи, даваће се пензија, те ће се опет на тај начин помоћи, да учитељи нижих класа лакше дођу у више класе.

ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Почасни члан Белгијског Краљевског Географског Друштва. — Његово Величанство *Краљ Александар*

дар I изабран је једногласно за почаснога члана Белгијског Краљевског Географског Друштва, које стоји под заштитом белгијског Краља Леополда.

*

Поклон Његовог Величанства Краља Милана I. — Његово Величанство Краљ Милан I изволео је, преко министра просвете и црквених послова, послати књијници Гимназије Краља Милана I у Нишу на поклон велико и врло скупоцено дело *Das XIX Jahrhundert in Wort und Bild*. Професорски је Савет Гимназије Краља Милана I, поводом ове високе пажње Његовог Величанства Краља Милана, у седници од 2. маја ове године, донео једногласно одлуку: „Да се Његовом Величанству Краљу Милану, армијском генералу, команданту Активне Војске и узвишеноме заштитнику ове (нишке) гимназије изјави у име свих наставника ове школе најдубља захвалност са осећајима најтоплије љубави и оданости према Његовој узвишеној личности на драгоценом дару и милостивој пажњи према наставницима, који имају част да раде у гимназији, која стоји под Његовом високом и узвишеном заштитом.“

*

Професорски испити. — Ејем месеца априла ове године завршен је рад у Сталној Испитној Комисији за полагање професорских испита за ову школску годину. Од кандидата, пријављених за професорски испит, сем оних за које до сада јависмо да су свршили са испитом, завршили су испите и кандидати *Миливоје Поповић* и *Владимир Р. Петковић*, а *Вучко Јоксимовић* је, због смртога случаја у породици, одложио полагање професорскога испита за другу школску годину.

Миливој Поповић је полагао професорски испит из групе: *немачки језик* као главни и *српски језик* као споредни предмет. У испитноме одбору били су: председник др. Милан

Јовановић-Батут, и чланови; др. Војислав Бакић (за психологију, логику, педагогију и методику), Михајло Марковић (за школско законодавство и школску администрацију), Момчило Иванић (за српску граматiku), Љубомир Јовановић (за историју српске књижевности и српску историју) и Херих Лилер (за немачки језик). За домаћи састав кандидат је обрадио раније одобрену му тему *Die Faustsage vor und nach Goethe*; на писменој испиту је одабрао и обрадио, од предложених му, тему *Лесинг као критичар*; на практичној испиту је предавао у II разреду хуманистичкога одсека Гимназије Краља Александра I о *извођењу времена у немачкој језику код глагола слабе промене*. Испити су били: општи 24. априла, писмени 25. априла, стручни 27. априла и практични 29. априла ове године. По свршетку свих делова стручнога испита испитни је одбор једногласно одлучио, да је кандидат положио професорски испит.

Владимир Р. Петковић полагао је професорски испит из групе: *латински и грчки језик* као главни и *српски језик* као споредни предмет, и *француски језик*. Њему су били у испитној одбору: председник др. Милан Јовановић-Батут, и чланови: Сретен Стојковић (за школско законодавство и школску администрацију), Миленко Марковић (за психологију, логику, педагогију и методику), Момчило Иванић (за српску граматiku), Љубомир Јовановић (за историју српске књижевности и српску историју), Јанко Лукић (за латински језик), др. Њикола Вулић (за грчки језик) и Владислав Вулићевић (за француски језик). За домаћи састав кандидат је обрадио претходно одобрену му тему „*De P. Vergilii Marone*”; на писменој испиту одабрао је и обрадио, од предложених, питање *Нека се преведе са српског на латински језик Салустијев увод у Bellum Jugurtinum у oratio obliqua* (Синтакт. примери др-а Ј. Туромана); на практичној испиту

држао је у VI разреду Гимназије Вука Ст. Караџића предавање о *конгруенцији у латинској језику*. Испити су били: општи 22. априла, писмени 26. априла, стручни 28. априла и практични 29. априла ове године. По свршетку свих делова стручнога испита испитни је одбор једногласно одлучио, да је кандидат положио професорски испит.

У овој школској години полагало је професорски испит *осамнаест* професорских кандидата; и то из групе: српски језик са старословенским, историја српске књижевности и српска историја, као главни и француски језик као споредни предмет *три* кандидата; из исте групе, само место францускога немачки језик као споредни предмет *један* кандидат; из групе: историја општа као главни и географија као споредни предмет *три* кандидата; из групе: јестаственица као главни и географија као споредни предмет *два* кандидата; из групе: јестаственица као главни и математика као споредни предмет *један* кандидат; из групе: јестаственица као главни и физика као споредни предмет *један* кандидат; из групе: географија као главни и историја као споредни предмет *један* кандидат; из групе: географија као главни и јестаственица као споредни предмет *један* кандидат; из групе: физика и хемија као главни и математика као споредни предмет *један* кандидат; из групе физика и хемија као главни и јестаственица као споредни предмет *један* кандидат; из групе: математика и нацртна геометрија као главни и механика као споредни предмет *један* кандидат; из групе: грчки и латински језик као главни и српски језик као споредни предмет *један* кандидат, и из групе: немачки језик као главни и српски језик као споредни предмет *један* кандидат.

Од ових кандидата за *дванаесторицу* је испитни одбор одлучио, једногласно или већином гласова, да су положили професорски испит.

Испит су положили: *тројица* кандидата, којима је главни стручни предмет историја општа и српска, *тројица* којима је главни стручни предмет јестаственица, *двојица* којима је географија главни стручни предмет и по *један* кандидат, коме је главни стручни предмет: математика и нацртна геометрија, или физика и хемија, или грчки и латински језик, или немачки језик.

Катедра за немачки језик и књижевност на Великој Школи. — Расписан је спечак за попуњење управљене катедре са *немачки језик и књижевност* на Великој Школи. Сви који желе компетовати за ову катедру треба да се са својим сведоцима пријаве министарству просвете и црквених послова најдаље *до краја месеца јуна* ове године. У својим пријавама ваља да означе за коју се врсту наставника јављају, према чл. X закона о изменама и допунама у закону о устројству Велике Школе, од 22. октобра 1896. године.

Министарски изасланик на учитељским испитима у алексиначкој Учитељској Школи. — Министар просвете и црквених послова одредио је *Светислава Максимовића*, професора Гимназије Краља Александра I, да као његов изасланик присуствује и председава на овогодишњим учитељским испитима у Учитељској Школи у Алексинцу.

Нова студија др-а Љубомира Недића. — Др. Љубомир Недић, професор Велике Школе у пензији, продужио је бавити се о српској књижевности, проучавајући рад појединих наших књижевних радника. Недавно је био израдио студију о Љубомиру Ненадовићу. Одмах се после тога латио труднога посла, да проучи и процени многоструки и плодни књижевни

рад М. Ђ. Милићевића. Студија о М. Ђ. Милићевићу већ је готова и за кратко време почеће излазити у *Летопису Матице Српске*.

Помоћ Професорском Друштву. — Управа „Професорског Друштва“ обратила се 1. маја о.в. год. молбом министру просвете у којој је изложила тешке прилике у којима се то друштво налази. Тако Управа помиње да се о раду на правоме задатку друштвеноме не може ни мислити, јер се друштво налази у тешкој новчаној неприлици, те је у питању и сам опстанак његов. Дуг друштва износи око 2000 динара Државној Штампарији, а учињен је нешто због величине друштвеног органа „*Наставника*“, нешто због штампања „*Бачке књижице*“, а нешто опет због неуредног уплаћивања чланарине у појединим заводима.

Својим средствима друштво не може платити ни дуг, а како ли наставити излажење „*Наставника*“, без којег не би било разлога ни за опстанак друштва.

Због тога је Управа замолила министра за помоћ, како би друштво поново отпочело интензивнији рад на своме корисном и племенитом задатку. И министар, водећи непрекидно старање о унапређењу наставе у нашим средњим школама, одлучно је решењем својим од 4. маја ПБр. 3971: да се Управи Професорскога Друштва на име тражене помоћи изда из *фонда* *иок. Димитрија Николића* — *Беле, две хиљаде (2000) динара*, за што ће управа бити дужна да овога великога просветнога добротвора упише за *члана добротвора Професорскога Друштва*.

На овај начин створена је могућност да друштво настави свој рад, а и да орган друштвени „*Наставник*“ опет почне излазити.

Енглеска Граматика. — Да би својим ученицама у Вишој Женској Шко-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

ли у Београду олакшала учење енглескога језика, израдила је г-ђа Лујза Ст. Јакшићка за поменућу потребу кратку енглеску граматику. Дело у рукопису прегледао је др Љубомир Недић и изразио се: „да се може корисно употребити за циљ коме је намењено.“ На основу понуде г-ђе Јакшићке и оцене др. Недића, министар је решењем својим од 1. маја ове године одлучио, да се ова књига трошком Државне Штампарије печата у 1000 примерака, словима и у формату уобичајеном за школске уџбенике. Рукопис је већ предат штампарији и до почетка нове школске године књига ће бити готова и пуштена у продају.

II.

Финансијска Библиотека. — Уредништво Финансијскога Прегледа, службенога органа министарства финансија, покрене Финансијску Библиотеку, с циљем: да се у нас „што више рашире финансијска и економска знања, без којих се данас не може замислити образован човек,“ а у исти мах и да се што потпуније и свестраније задовољи потреба у нас у листовима и делима, који ће допринети, да се у нас финансија и економија изучавају, и да се да једна целина знања из области ових наука.

Финансијска Библиотека донеће низ дела најбољих сувремених писаца, која ће моћи послужити за темељно образовање у финансијској струци и потребно оријентовање у питањима ове врсте свакоме без разлике.

Финансијска Библиотека јављаће се се с времена на време. У њој ће, у засебним књигама, излазити читава дела, која ће, у први мах, бити прво штампана у Финансијскоме Прегледу. Прва књига ове Библиотеке већ је изишла, и у њој је *Наука о финансијама* проф. др-а К. Т. Е-еберга, у преводу др-а Л. Пачу-а. У књизи за овом, која ће за кратко време угледати света, биће *Политичка економија*, са историјом, и с *Науком о финансијама* чиниће „основу, на којој ће

се у нас подизати зграда научног разумевања и решавања основних финансијских и економских питања“.

*

Ђачки забавник. — Проф. Миленко Марковић спремио је за ученике народних школа *Ђачки забавник*, збирку одабраних, поучних и занимљивих ствари за читање. Књига ће изнети осам штампаних табака, на финој хартији, и биће у њој „три одабране народне гатке, десет и нешто више оригиналних ствари, које до сада нигде нису штампане, и једанаест група разних шала са сликама.“ Претплата на је цена Ђачком забавнику један динар.

*

Мили гости. — Првог априла ове године стигли су у Ниш наставници и ђаци Хустендилске Учитељске Школе суседне нам Бугарске, где су разгледали све знаменитости и дочекани пристојно. Сутра дан, другога, на Цвети, стигли су у Београд, где су их на станици дочекали многи од овдашњих учитеља и неколико наставника средњих школа. Са станице су доведени у гостионицу „Македонију“, где су се одморили и где им је општина београдска била спремила и доручак и ручак. Одатле су гости отишли у основну и грађанску школу на Дунавском Крају, где су походили и Школски Музеј, а одатле у Дом Друштва Св. Саве, те су походили државни курс за Ручни Рад и дошли на службу бојну у Саборну Цркву. Из цркве су отишли у Горњи Град, где су присуствовали прослави народнога празника Цвети, а одатле дошли су на ручак у „Македонију.“ По ручку одмах отишли су на српску лађу „Мачву“, коју им је Друштво Бродарско ставило на расположење, те су на њој прошли и Савом и Дунавом око Београда и дивили се положају, лепоти и напретку његову. Многи од бугарских ђака не бежу ни видели веће пловне реке и лађе а камо ли да су се возили на њој. С лађе су отишли на станицу же-

лезничку, одакле су, испраћени многим познаницима и пријатељима, отпутовали у Аустро-Угарску.

17. истог месеца вратили су се из Аустро-Угарске у Београд и истог дана ноћним возом отпутовали у *Јагодину*, да походе тамошњу Учитељску Школу. На станици су их око 2 часа ноћу дочекали сви ђаци и наставници наше Учитељске Школе и одвели их у своју школу као госте своје, где су и сутра дан, вас дан, провели као гости њихови. У гошћењу је узела била удела и општина јагодинска, те је око тридесет грађана и чиновника разних струка у вече било на банкету, где је пало и више лепих здравица о узajemности и потреби братске слоге и пријатељства између два народа суседна и сродна и по крви и по вери и истоветној историјској судбини, опкољена јачим и народима и државама. С банкета, у 1 час по ноћи, отпутовали су у своју отаџбину. **Ј.**

*

Пренос посмртних остатака Павла Јосифа Шафарика. — 30. априла ове године ископани су посмртни остаци, и у нашој књижевности тако много познатог одличнога књижевнога радника, *Павла Јосифа Шафарика*, који су до сада били укопани у варшавској евангелијској гробљу у Прагу, и на најсвечанији начин су пренети у централно прашко гробље и тамо сахрањени. Ово преношење и поновно сахрањивање земних остатака великога научника и родољуба чешкога извршено је с највећим свечаностима, у присуству много хиљада поштовалаца великога покојника.

*

Осамдесетогодишњица Херберта Спенсера. — 14. (27.) априла ове године навршило се осамдесет година од рођења прослављенога енглескога научника *Херберта Спенсера*.

Овај славни научник рођен је 14. (27. априла) 1820. године. Отац му је био учитељ. Спенсер је био дететом

слабуњав и у школи је слабо учио, те га отац не хтеде учити, као што је учио другу школску децу, већ га је пустио, да учи сам, што му се и како му се буде свидело. И млади Спенсер је тако и радио. За језик, историју и све што се учило на памет без очигледности није имао дара. Али је зато с вољом радио цртање и радио је учио математику и природне науке, а нарочито је био наклоњен механици. Кад му је било тринаест година и био већ мало ојачао, пошао га његову стрицу Томи, који је био свештеник. У стрица је Херберт требало да се спрема за универзитет, те је тако морао учити класичне језике. После трогодишњег оваквога учења њему се то досади, и стрицу одсудно изјави да веће није на универзитет, па се врати кући, те је оцу помагао у школској раду, одликујући се још тада као одличан практичар у учитељском послу. У скоро добије место при рађењу пута за неку железницу, те је после десетак година радио као инжењер при разним грађевинарским предузећима. У 26. години буде принуђен, због неких ведаћа у послу, да и мимо вољу остави инжењерски посао и тада поста сарадником часописа Економом и тако се сасвим ода књижевничкој раду. Још пре тога био је простудирао сине Принципи геологије, од Чарлса Лајела, у коме се истиче принцип развића што се тиче историје земље, али се овај принцип одбацује у погледу постања организма. Спенсер у брзо дође до закључка, да је принцип развића закон, који влада како органским тако и аорганским светом. 1853. године штампа он своје Принципе психологије и у томе спису први пут изнесе мисао о принципу развића и код органског света, али се тада на то још мало који обзирао. Године 1858. смисли он, да ту мисао обради у једном великом делу. Међутим 1859. године изиђе и епохално дело Дарвиново о постању врста, и то Спенсера још јаче подстрекну, да изнесе пред свет своју мисао о принципу развића. Али

WWW.UNIB.RS

кад је већ свој спис био спремно, невоља је била што није могао наћи издавача. Тада он уложи у штампање тога списа сву своју уштеду, наслеђе, које му беше од оца и стрица остало, па му притече у помоћ и један пријатељ из Америке, те тако поче издавати свој гласовити спис. Тај епихални спис је његова Система синтетичне философије. Тек у почетку седамдесетих година беше постигао својим списом прилично успеха, те у брзо велики мислилац могаде са задовољством погледати на успехе свога неуморнога многогодишњег и неприкиднога рада.

То најглавније дело Спенсерове има пет делова и изишло је у десет свезака. У њему се говори о развићу аорганскога света, јер о развићу органскога света није хтео расправљати, пошто су о томе други научници са успехом расправљали. Ту се излажу принципи биологије, принципи психологије, принципи социологије и принципи моралне философије.

Основна мисао Спенсерове науке развића је, да се једнаке врсте непрестано распадају у неједнаке, и по том се спајају у савршеније јединство. Тако је овом диференцијацијом и интеграцијом органски свет постао од аорганскога. Закон живота састоји се, дакле, у примењивању унутрашњих покрета на околину, а појаве свести су само једно ново, врло компликовано, али и врло интензивно средство за одржање живота. Човечанско је друштво врста надорганског развића, чији је циљ, да појединац, у колико тежи да се одржи у животу, у толико служи целини.

Као најглавнији део свога великога дела Спенсер је још од почетка свога рада на философији сматрао философију морала. Тако, кад је седамдесетих година био тешко оболео, и био се поплашио, да неће моћи довршити започето философско дело, он је изоставио неке делове, који се тичу психологије, и одмах је објавио *Четири етике*, да би тако бар основицу своје философије морала предао јавности.

За њега је морална радња највиша тачка за индивидуални и друштвени развитак. Да само у друштвеноме животу може бити говора о моралности, није никада ни посумњао, и по његову мишљењу савршене моралности може бити само у идеалноме друштву, где би се потпуно слагале тежње појединаца са општим тежњама.

Овај велики мислилац је врло религиозан. По њему је развитак светских творевина развитак покрета материја у простору и времену. Али су то само феномени, а оно право биће ствари, што се крије иза њих, то је *више биће*, које нам је непознато и које је предмет наше вере и религиозног поштовања. У своме знаменитоме спису Први принципи Спенсер расправља о односима науке и вере и говори, с пуно религиознога поштовања, о томе највишем бићу.

Сем свога главнога дела, у коме приказује своју мисао о принципу развића, Спенсер је написао и објавио велики број философских списа, и по многобројним својим делима данас је познат у целоме свету и има велики број присталица свога правца у философији.

Сада је већ зашао дубоко у године, али не оставља пера. Баш сада се бави ревизијом својих Првих принципа, којима ће још овога лета обрадовати цео данашњи образовани свет.

*

Напредак о Српској Књижевној Задрузи. — Напредак, гласило Хрватскога педагошко-књижевног збора, Савеза хрв. учит. друштава и Хрват. учит. штедовно-предујамне задруге, приказујући својим читаоцима књиге Српске Књижевне Задруге и Матице Хрватске, у 18. броју од ове године, вели: „Лијепим књижевним даром обрадовали су своје чланове Матица Хрватска и Српска Књижевна Задруга. Ми оба та друштва нашим читаоцима најтоплије препоручујемо; јер смо увјерени, да ће намаћи (прибавити) себи здраве душевне хране, ако постану њиховим члановима.“

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ

КЊИГЕ

Историска сећања у неким народним песмама о Краљевићу Марку. Од проф. *А. Гавриловића*. Из Гласа Српске Краљевске Академије, LVIII. 8⁹, стр. 115—141.

Марко Краљевић, син и наследник краља Вукашина, у историји доста тамна личност, постао је предметом народнога певања југословенског, па је познат, по песмама и предању, и у несловенских Арбанаса, те лепо примећује К. Јиречек, да од Истре до Цариграда, и од Јањине до Варне нема човека, који Марка не би знао. Сасвим се природно намећу питања: Откуда тако велика распрострањеност певања о Марку Краљевићу? Како је Марко постао јунаком тако великога броја народних песама? На та питања има много и разноврсних одговора, а на њих донекле налазимо одговор и у овој радњи проф. Гавриловића, који је себи ставио у задатак: да у њој покаже један од начина, на које је земљиште радње Маркове раширено далеко изван граница, у којима је Марко у ствари могао делати, и да се неке песме, по којима је Марко јунак који прелази границе Балканскога Полуострва, врате на место, где су могле и добити грађе за своје постање.

Утврдивши прво земљиште радње Маркове на југо-западном крају његове државе и изневши у кратко историју појединих области, најближих Марковој држави, проф. Гавриловић се зауставља на овим народним песмама: *Марко Краљевић и Бемо Брђанин*, *Марко Краљевић и Мина од Костура*, *Марко Краљевић и Вуча ценерале*, *Марко Краљевић и Филин Маџарин* и *Сестра Леке капетана*, и огледа рестаурирати донекле догађаје и главне личности у њима. За Бему Брђанина готово до праве вероватноће утврђује, да је то Ђино, арбанаски кнез, који је у неким на-

родним песмама Гино Арнауће, или Гино Латинин. За Мину од Костура мисли, да је један од латинских господара породице Гропа, у Арбанији, с којим је Марко могао имати сукобе. За Филин Маџарин и Вуча ценерала закључује, да ће опет бити који од господара арбанаских, Латина, па је само после земљиште саме радње, представљене у овим песмама, помануто више на север, ово у толико пре, што је само име Вуче (ценерале) могло доћи од родоначелника Дукађина Танусија, који се иначе звао и Вуно или *Вуко*, а Филипом се звао праунук Ђина Зеневизија, родоначелник племена које је владало Аргирокастроном. У Леки капетану опет види сећање на Леку Дукађина.

Као што се из овога види, проф. Гавриловић у својим истраживањима о предметима наше народне поезије није ударио путем митофилским, којим у овоме послу ударише И. Руварац и М. Халански, већ је, уверен да песме о Марку Краљевића, којих се додирнуо у овој својој радњи, имају свој извор у историјским приликама живота и рада Маркова, увек им тражио реалну основу. Местимиче су, истина, закључивања и сувише хипотетична, али у пословима ове врсте другачије не може ни бити, те, у опште узевши, ова његова радња врло лепо пристаје уз остале радње, у којима су до сада чињени огледи, да се народно певање о Марку Краљевићу што боље прогумачи.

*

Наука о финансијама. Од др-а *К. Т. Е-сберга*, проф. универзитета у Ерлангену. Предео др. *А. Пачу*. Одштампано из „Финансијског Прегледа“. Издање уредништва „Финансијског Прегледа“, Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1900. 8⁰, стр. XXVII и 406. (Финансијска Библиотека, књ. 1).

У намери, да се у нас што више рашире финансијска и економска знања, без којих се данас не може ни замислити образован човек, у про-

WWW.UNILIB.RS

шлој је години покренут Финансијски Преглед, чији је уредник одмах у почетку обратнo пажњу на то, да својим читаоцима пружи преко листа дела, која ће допринети, да се у нас финансија и економија изучавају и која ће послужити потпуном основном образовању и дати једну целину знања из ових наука. Последица те тежње уредника Финансијскога Прегледа је и ова књига, чији натпис горе исписасмо, а која је одштампана из Финансијскога Прегледа.

Наука о финансијама је у овој књизи врло прегледно изложена, те ће ова књига задовољити једну осетну потребу у нас.

Књига је подељена у три велика одељка. Први је одељак, релативно доста мали, посвећен државним расходима: расходима у системи науке о финансијама, развиту државних расхода, општим начелима за државне расходе и разредби расхода. У другоме је делу наука о приходима. Приходи се разликују на: привредне дохотке (од домена, индустријских и трговачких предузећа) и данке (таксе и порезе на принос, приход, имовни саобраћај и потрошњу). У трећем је делу наука о односу између прихода и расхода и наука о дуговима. Овај одељак има два одсека: у првоме се говори о реду у финансијскоме газдинству, а у другоме о државним дуговима (легећем дугу, консолидовану дугу и управи државних дугова). У додатку је однос државнога финансијскога газдинства према савезној држави и самоуправним телима, и ту је за нас особито важна друга глава, у којој се говори о општинским финансијама.

*

Др. Мис. В. Вујић. Економно-политички погледи Дубровчанина Николе Вида Гучетића. Из друге половине XVI века. Ср. Карловци. Српска Манастирска Штампарија, 1900. 8°, стр. 94.

У оное великоме броју умних радника, којима се дичи наш Дубровник,

једно од најодличнијих места припада дубровачкоме властелину Николи Виду Гучетићу, који се одликовао међу својим савременицима „са политички слободумних а економски скроз немеркантилних, махом веома правилних и модерних, погледа својих“. Он је, као и Крижанић, у упоређењу са сродним посленицима у суседних западних народа, стекао неоспорно право на угледно место међу научним радницима на привредно-политичкоме пољу у светској књижевности. Главни је дело Гучетићево *О стању државе, према схватању Аристотелову, са новим примерима, у осмодневним разговорима*. Дело је писано на талијанскоме језику и штампано 1591. године у Млецима. О овоме делу др. Вујић у овој својој расправи поглавито и говори, износећи, за онда врло напредне, Гучетићеве економно-политичке погледе, који и данас могу интересовати и највећега економскога радника.

Расправа Вујићева штампана је прво у Бранкову Коду.

*

Милош Велики у служби своје отаџбине. По оригиналним документима уредио *Јован М. Поповић*. Друго издање. Београд. Државна Штампарија Краљевине Србије, 1900. 8°, стр. 116.

За кратко време ова је књига, ево, дочекала и друго издање. Говорећи о првоме издању, приказали смо читаоцима Просв. Гласника садржину ове књиге (види Пр. Гласник, свеска за фебруар, стр. 243.). За ово издање напомињемо, да је по техничкој изради знатно боље од првога, а уз то је украшено и врло лепим сликама Њег. Вел. Краља Александра и Милоша Великога.

*

Савети и поуке за младе учитеље. Од *Крете Јошића*, учитеља. Издање дворске књижаре Мите Стајића, у Београду. Штампарија код Просвете С. Хоровица, 1900. 8°, стр. 47.

Учитељски посао није лак, али је племенит и може човека учинити задовољним и срећним, ако се само томе позиву посветио с пуно воље, а кресе га врлине и одлике, потребне учитељу. Младим учитељима је нарочито мучно, да се у почетку свога наставничкога рада нађу, зато су им и потребне многе поуке и упутства. Овом се књижицом хоће да помогне младим учитељима. У њој је десет одељака: О учитељском позиву, О учитељским особинама, О ступању младог учитеља у живот, О учитељевој понашању у служби, О учитељевој раду на васпитању и настави, Учитељ изван школе, његов положај према општини и друштву, Учитељ као муж и домаћин, Учитељ према претпостављенима и Учитељ као војник.

Ови савети и поуке кратке су и доста лене, али катихетички изложене, и, нема сумње, биће од користи нашим наставницима народних школа. Али савети не дишу потребном топлином нити поуке потичу из самога живота и реда, који су у нашој народној школи, те се, и без оне напомене на трећој страни, може лако погодити, да се до њих није дошло властитим искуством пишчевим.

*

Познавање и неговање човечјег тијела. За *трећи* разред основнијех школа. Према „наставном плану“ написали *Ђуро Поповић и Андрија Јовићевић*. Прегледала и одобрила К. Ц. Школска Комисија. Цетинье. К. Ц. Државна Штампарија, 1899. 8°, стр 30.

Познавање и неговање човечјег тијела. За *четврти* разред основнијех школа. Према „наставном плану“ написали *Ђуро Поповић и Андрија Јовићевић*. Прегледала и одобрила К. Ц. Школска Комисија. Цетинье. К. Ц. Државна Штампарија, 1899. 8°, стр. 46.

Разгледајући једном, раније, Историју српског народа, коју су за трећи и четврти разред црногорских „основнијех“ школа „приредили“ Миле Ковачевић и Лазар Перовић, а коју је

„прегледала и одобрила К. Ц. Школска Комисија“, уочили смо у тој књизи необично велику сличност, у читавим одељцима, с Јовићевој Историјом, која се употребљава као уџбеник у нашим основним школама (види Пр. Гласник за 1899. год., стр. 670). Тада смо још посумњали у исправност рада „К. Ц. Школске Комисије“, видећи да она прегледавши одобрава и уџбенике, који су проста прерада појединих „Србијских“ уџбеника. Тој својој сумњи тада још не дадосмо јавно израза, што у натпису ове историје беше, да су је „приредили“ Ковачевић и Перовић, па се под оним „приредили“ може разумети и „преписали“ поједине одељке, са некојим незнатним изменама. Али добивши ова два нова уџбеника за трећи и четврти разред црногорских „основнијех“ школа, које су *написали* Ђуро Поповић и Андрија Јовићевић, а које је *прегледала и одобрила* К. Ц. Школска Комисија, не можемо а да не обелоданимо једну врло ружну навикку оних, који спремају уџбенике за основне школе у Црној Гори, као и алкавост, најблаже да се изразимо, К. Ц. Школске Комисије, која прегледа и одобрава као нове, оригиналне, уџбенике, који нису ништа друго до прави плагијати. Ето, ова два најновија уџбеника, које су *написали* Поповић и Јовићевић а прегледала и одобрила К. Ц. Школска Комисија, нису ништа друго, до чисти преписи, само са невестом испретураним речима и реченицама, двеју ваљаних књижица др-а Милана Јовановића-Багута, у којима су поуке о човечјем телу, животу и здрављу, а које су 1888. год. штампане у издању књижарнице Луке Јоцића и др. Писци (?) се чак нису хтели потрудити ни да грађу колико толико распореде друкчије, но што је то у књижицама др-а Батуца, већ су онако редом унакарађивали текст и узимали чланак по чланак, одељак по одељак, па чак и став по став. Тако је у првој књижици, намењеној за уџбеник у трећем разреду препис књијине др-а Ба-

WWW.UNILIB.RS

тута „Поука о човечјем телу, животу и здрављу за прву школску и домаћу наставу, I *тело с поља*“; а у уџбенику, намењену четвртој разреди, књижица „Поуке о човечјем телу, животу и здрављу за прву школску и домаћу наставу, II *тело изнутра*“.

*

Најновији велики декламатор за народне школе. Издање дворске књижаре Мите Стајића у Београду. Штампарија? Година? 8^о, стр. 127.

Декламатор у нашим народним школама има готово ширу употребу но и једна друга школска књига осем читавке. Он служи наставнику као ручна књига за одабирање песама, које ће давати ученицима, да уче на изуст; а ученицима служи у приличној мери као читанка, представљајући антологију наших песника родољубивих и дејних песама. Па опет је овој књизи у нас до сада само толико пажње поклањано, колико је било баш преко потребно, па да ова књига згодно послужи као поуздано средство за књижарску спекулацију. Декламатор је у нас увек био спреман овлашно, не одликујући се ни избором песама, ни каквим планом у распореду употребљених песама. Овако је било чак и после доста добро уређенога Декламатора Стеве В. Поповића.

Овај „најновији велики Декламатор“ је оглед, да се ученицима наших народних школа да колико толико сређена, и ако још врло далеко од какве потпуности, антологија наше новије уметничке појезије. Али и овај Декламатор није без осетних замарака, јер у њему деца неће наћи многу и многу у истини лепу и за децу подесну песму наших песника првога реда, а наћи ће песме, у којима је тешко наћи појезије. У књизи су 72 песме ових песника, ако свакога од њих смео звали песником: Р. М. Ивковића, Михајла Милановића, Милорада, чика-Васе Љубисава, Браца-Милана, чика-Јове Змаја, Борислава

Сл. Минића, Благоја Кечкића, Поп-Јове, Љубинка, Светозара Ђоровића, Бране Цветковића, Стевана Бешевећа, Милорада Митровића, Алексе Шантића, тетка-Данице, Љубе Пенатовића, Бранка Радичевића, Сергија Поповића, Владе М. Јовановића, Стевана Владислава Каћанскога, поп Луке Поповића, Драгутина Илија, Петра Прерадовића, Ђуре Јакшића, Ристе Тапића, Василија Исајловића, Ивана Поповића, Љубомира Војновића, Николе Кашкиковића, Мите Поповића, Михајла Анокића, Лазе Станојевића, Гордана, Влајка. И док је од Владе Јовановића, Ђуре Јакшића, П. Прерадовића, Ст. Каћанскога и Љ. Пенатовића само по једна песма, а од Грчића-Миленка, Шанчанина и других бољих песника наших нема ни једне, дотле је унето по неколико песама и Кечкића, и Љубинка и Михајла Милановића, и толиких других, за које касније деца неће никада чути, да су се успешније бавили о појезији.

Наравно, о народној појезији у овоме Декламатору нема ни помена.

Издање је укусно и угледно.

*

Кроз Мачву. Путовање ученика IV разреда основне школе код „Саборне цркве“ у години 1899. Написао *Мих. Срећеновић*. Из „Учитеља“. Београд. Штампарија Светозара Ниловића. 1900. 8^о, стр. 25.

Да је среће, и у нас би путовања по отаџбини и излети у ближу и даљу околину, са свима ученицима, била много чешћа но што су, и била би готово нераздрожна од наставе у многим предметима, и у народним и у средњим школама. Али онај немар, од кога се толико пати у нас, свему овоме смета, те су и обични излети са ученицима у најближу околину још доста ретки, а већа путовања са ученицима ради познавања читавога једнога краја наше лепе Србије тако су ретка, да се за последњих десет година могу набројати.

У овој је књижици описано једно такво веће путовање ученика са својим наставником ради упознавања једнога краја своје отаџбине. То је путовање извршено у прошлој години од 6. до 10. јуна закључно. Путовали су у питеому Мачву ученици четвртога разреда београдске основне школе код Саборне цркве са својим вредним учитељем Мих. Сретеновићем, који је, ево, спремно о томе путовању ову лепу споменуци својим ученицима и њиховим друговима у Мачви, који их онако лепо примише и угостише.

Ученици су на своме путу видели многе лепоте своје отаџбине, обишли многа историјска места, те освежили и допунили своја знања из географије и народне историје; обогатили су се масом нових сазнања о своме народу и својој земљи и, освежени пријатним путовањем, вратили се својим родитељима, да у њихову крилу причају о лепотама своје отаџбине и да се предају слатким сановима: како ће и они у скорој будућности, као и слави им преци о којима им се на овоме путу обновише сећања, радити на добру и срећи своје земље и остварењу светих идеала свога народа.

Књижицу нарочито препоручујемо наставницима народних и средњих школа наших, да виде, да се може, и ако не све а оно много, постићи, кад је топле љубави према послу, који се ради.

*

Четири главне подлоге за обнављање винограда. Написао *Паја Т. Годоровић-Ђаковић*. Београд. Штампано у штампарији Павловића и Стојановића 1900. 8^о, стр. 27.

У нас се из дана у дан поклања све већа пажња виноградарству на подлози америчке лозе, коју не штети филоксеро. Овој књижици је циљ, да наше пољопривреднике упозна са најбољим врстама амерички лозе, које су за наше прилике најбоље за подлогу при обнављању винограда. Писац препоручује за подлогу ове врсте америчке лозе: ринарију порталис, со-

лонис, руперстис монтиколу и берландијери. Поуке су кратке и јасне и добро ће доћи свакоме пољопривреднику, који се бави о виноградарству.

*

Пољска привреда у Србији. Споменница за светску изложбу у Паризу 1900. год. Написао *Д. Р. Јовановић*. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1900. (Издање министарства народне привреде).

Овом књигом, која је преведена и на француски језик, хоће се да пружи посетиоцима српскога павиљона на париској светској изложби у Паризу кратак извештај о стању пољске привреде у Србији.

Књига је подељена у четири већа одељка. У првоме одељку се говори о општим погодбама за развитак пољске привреде у Србији: клими, земљи, насељености, саобраћају и о сигурности (личној и имовној). Други је одељак посвећен развиту земљорадње у Србији; ту се говори о ратарству у опште, пољским усевима, ливадарству, градинарству, воћарству и виноградарству. У трећем се одељку износи развитак сточарства у Србији, те се и говори о: сточарству у опште, коњарству, говедарству, овчарству, свињарству, живинарству, рибарству, пчеларству и млекарству. У четвртоме је одељку развитак пољопривредних установа у Србији: у томе се одељку говори о пољопривредној настави, пољопривредним удружењима, пољопривредној огледној станици, Топчидерској Економији, окружним и среским економима и општинским кошевима.

Развој сваке пољопривредне гране оцртан је укратко, али јасно и лепо. У одељцима, у којима се говори о појединим пољопривредним установама, износи се и кратка историја тих установа. У опште узевши, у овој је књизи верно представљено стање пољске привреде у Србији, јер се писац при његову приказивању увек ослањао на службене и статистичке податке.

*

Шуме у Краљевини Србији. Спо-меница за светску изложбу у Паризу 1900. године. Написао *К. Б. Ђорђевић*. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1900. 8°, стр. 58. (Издање министарства народне привреде, шумарскога одељења).

Наш одбор за париску изложбу одлучио је, да се посетиоцима изложбе, поред изложених предмета из шумарства, изнесе у кратком опису и стање наших шума.

Ова књига, која је преведена и на француски језик, ваља да да потребна обавештења о стању наших шума.

Њу је израдио човек, који је више година служио у шумарској струци и имао је прилике да пропутује, проучи и опише готово све планине и шуме у Србији, па и оне у најзабаченијим крајевима.

Књига је подељена у четири одељка: у првоме се одељку говори о положају и облику Краљевине Србије, планинској разграни и земљишту, речној мрежи и клими у Србији; у другоме се одељку износи стање шума у Србији до 1891. години; у трећем је одељку, сразмерно највећем у овој књизи, опис шума, и ту се говори о шумској управи, шумским установама и експлоатацији шума у нас; у четвртоме се одељку говори о лову.

Књига је доста прегледно израђена.

*

Кратка поука о гајењу свилених буба. — Са 38 слика у тексту. Написао *Благ. Д. Тодоровић*. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1900. 8°, стр. 47. (Издање министарства народне привреде, одељења за пољску привреду).

У нас је некада свиларство било врло развијено. Са инокоштином, која је у нас почела одмењивати старе породичне задруге, и ова корисна привредна грана, као и многе друге, мало по мало је напуштана. Сад министарство народне привреде и Пољопривредно Друштво настојавају, да опет народу омиле и на рационалној

основи уреде све гране пољске привреде у нас, којима се може у знатним размерама помоћи моралноме и материјалноме јачању нашега народа. Овом књижицом хоће се, да се даду кратке поуке о гајењу свилених буба. Књига је већ постигла леп успех, јер за кратко време ево се јавила потреба и за друго издање њено.

У књизи су ови одељци: Соба за гајење свилених буба, Кревети и остали прибор за гајење, Извођење свилених буба, Шта кога дана треба радити код свилених буба, Болести свилених буба, Наломене.

Ове су поуке кратке и јасне; слике, којих је приличан број у књизи, само ће помоћи бољем разумевању садржине. Али ове поуке, и ако су намењене поглавито нашем сеоском становништву, одгајивачима свилених буба, могу до одгајивача доћи само посредним путем, преко учитеља народних школа и месних свештеника. Зато ови треба да набаве ову књижицу (добива се бесплатно), и с њеном садржином нека упознају своју околину.

*

Puškinova izabrana djela u hrvatskoj knjizi. O stogodišnjici pjesnikova rođjenja izdala Matica Hrvatska. Sa slikom pjesnikovom. Zagreb, 1899. Tisak K. Albrechta. 8, стр. LXXII и 389.

У овој је књизи Матица прикупила хрватске преводе одабраних дела великога рускога песника Александра Пушкина, чија је стогодишњица рођења најсвечаније прошле године прослављена. Овде су: изабране песме; епиграми; песничке приповетке Кавкаски роб, Чесма бакчисарајска и Полтава; драмска песма Борис Гудунов и приповетка Капетанова ћерка. Изабране песме и епиграми су у преву Ј. Јурковића, Томислава Маретића, А. Харамбашића, Ив. Трскога, Д. Деметра, Ј. Храниловића, Хуга Бадалића, В. Брлековића, Станка Врза, А. Ткалчевића. Песме су лепо пробране и има их двадесет и девет; епи-

грама је осам. Од песничких приповедака једна је (Кавкаски роб) у преводу Ив. Трискога, друга је (Чесма бакчисарајска) у преводу Станка Врза, и трећа (Полтава) у преводу Т. Маретића. Борис Гудунов је у преводу И. Великановића, а Капетанова ћерка у преводу А. Радића. Старији су преводи овде штампани неизмењени, само је у Чесми бакчисарајској, преводу Станка Врза, Ауг. Харамбашић дотерао неколико стихова „поради тога, да би се лакше читали“.

Пред песмама је доста велики предговор Милivoја Шрепела, у коме се прилично исцрпно говори о Пушкинову животу и свеколикоме песничкоме раду његову, и ту се, у нарочитоме поглављу, говори о преводима Пушкинових песама у Хрвата.

Издање је врло укусно.

*

Птице. Prirodopisne i kulturne crtice. Dio prvi. Napisao *Dr. Stjepan Gjurasiin*. Sa sto i sedam slika. Zagreb. Naklada Matice Hrvatske, 1899. Tisak Karla Albrechta. 8°, стр. 311.

У овој књизи, која је двадесет четврта по реду у Научној Књижници Матике Хрватске, писац се трудио, „да прикаже на што једноставнији начин хрватске птице“. Код описивања се зауставља само на најважнијим одликама, задржавајући се готово искључиво на птицама српско-хрватским, и помињући од страних птица само оне, које су и у нас више мање познате.

У овој је књизи први део овећег списа о птицама. У њему се, после описног дела од важности птица, говори о птицама овим редом: дроздови, илске и шеве, породица зеба, чворци и врानе, сенице, пузавице, вуга, сврачки, ласте, кукавице и детлови.

Номенклатура је по проф. Сп. Брусици, али има мноштво и народних имена.

Техничка опрема ове књиге за сваку је хвалу.

*

Poviest novoga veka. Od god. 1453. do god. 1789. Po V. Duruy-u i K. Weiss-u i drugim boljim piscima izradio *Franjo Valla*. Dio prvi. Zagreb. Naklada Matice Hrvatske, 1899. Tisak K. Albrechta. 8°, стр. 333.

Ово је по реду осма књига Матике Хрватске чисто историјске садржине. 1898. године Матица Хрватска дала је својим члановима у нарочитој књизи преглед најновије светске историје. За 1899. годину дала им је ову књигу, у којој се, ево, приказују ранији догађаји, од почетка новог века до појаве велике француске револуције, која чини тако видљив прекрет у светској историји.

Књига је подељена у четири већа одељка: у првоме се одељку говори о преокрету у политичком реду или коначној пропасти политичкога уређења средњег века и новоме начину владавине; у другоме се одељку износе последице политичке револуције и описују јевропски ратови од 1494. до 1559. године; у трећем се одељку говори о револуцији идеја и вере, и у четвртном одељку о опорављању католичке цркве и светним ратовима и престижу шпанске државе.

*

Pedagogijska Enciklopedija. Izdaje Hrvatski pedagoško-knjizevni zbor. Uredjuju *Stjepan Bazariček* i *Tomislav Ivkanec*. Knjiga I, sveska V. Zagreb, 1899. Tisak K. Albrechta, 4°, стр. 257—320.

Пре неколико година Хрватски књижевно-педагошки збор почео је издавати Педагогијску Енциклопедију, у којој ће, азбучним редом, бити изложене и протумачене све важније ствари у психологији и педагогији. Ово је већ пета свеска те Енциклопедије, и у њој су одељци од „Екскурзија“ до „Физика“. У њој заслужују највећу одељци: Енциклопедисте, Естетика, Естетичка чувства, Етика, Еволуција, Фапатизам, Фантазија, Филантропизам и Философија.

*

ЛИСТОВИ

Босанска Вила. — Изшао је четврти број Босанске Виле, за ову годину, са овом садржином: Димитрије Стаменковић, велики добротвор српски (са сликом); Две слике, песма од Катарине; Пјесма боланог срца, прича од Брала; Пад сокола, спев Дим. Глигорића; Њему сам прије рек'о, из подизања дамије на Ценарцима, од Захарије Поновић-Старовића; Иза решетака, песма А. Чернога, превео Милорад Павловић; Старина Новак и бан Здравин, српска народна песма из збирке Н. Т. К.; Човек који је бежао од смрти, српска народна прича, прибележио Драг. Бранковић; Како је сљигни миш добио крила, српска народна прича, прибележио Димитрије Димитријевић; Књижевне и културне биљешке; Читула; Јавна захвалност.

*

Бранково Коло. — У априлу су изишла четири броја Бранкова Кола (14., 15., 16. и 17.) са овом садржином: Хрст и лоза, басна у стиховима, од Јер.; Здравје протођеров, слика из Старе Србије, од Зар. Р. Поповића; Васкрсеније, роман грофа Лава Н. Толстога, преводи проф. Јован Максимовић; О Босни с почетка VII до средине XII века, из расправе „Историска судбина Босне и Херцеговине“, од Љуб. Јовановића; En plein aige, од др. Огњена; Игра „Град“ у „Горском Вијенцу“, од Моја Медића, Симзерла, песма Алексе Шантића; Кројач, сликута из албума, од Д. К. Живића; Мали осврт на III издање Вукова „Српског Рјечника“, од Моја Медића; Реформа календара, од проф. Јеленка Михајловића; Бурђев дан 1900.; Мрковић, приповетка Свет. Торковића; Ко је „Јаша“, ко је „сешка“ у Бранкову „Бачком Растанку“, од Др. И. О.; Кнез Милош и Абдураманпаша, из нове збирке М. Ђ. Милићевића; Зашто је умрла Изаура?, слика Херцега Ференца, превео Н.; Књижевна писма, Свитање, од Цензора; Ал-

фред Јенсен, из Dubrovника; Из пи-сама Јована Хаџића Светића; Књижевне белешке; Просветни и друштвени гласник; Позориште и уметност; Белешке о уметности; Читула.

*

Градина. — Добили смо 9. број Градине, у коме су ови прилози: Пјесма о невјерству, од Омера Карабеговића; Калуђерска посла, приповетка Сима Матавуља; Пред полазак, Јеленин дневник, од Енрика Каstellнова, с талијанског превео Т. Коблишка; Чикино дете, приповетка Тадије П. Костића; У пролеће, песма А. Х. Карабеговића; Ускре, стара прича, од Милоша Живковића; Прилозици биографски и библиографски, о Бранку Радичевићу, од А. Г.; Географско-историске прте из Горњег Поморавља, прибрао Д. Марчић; Каталентиче појаве, у животињском свету, са обзиром на главније симптоме великог страха, прилог селекционој теорији, од проф. Свет. К. Матића; Проклетство, из народног предања, од М. Ј. Г.; Белешке; Читула.

*

Домаћица. — Изшао је четврти број овога листа са овом садржином: Христос васкре!; Зашто се на Ускре дају црвена јаја, од Ј. Н. М.; Последњи талир, приповетка И. Бечивенија, с француског превела Савка Радичевићева; Самуило Берихард, превела К. Белмарковића; Рад Женског Друштва и његових подружница; Народно здравље; За кућу; Листићи; Афоризми.

*

Зора. — У априлској свесци Зоре ови су прилози: Наши модерни историчари, од М. П.; Јудина смрт, песма Милете Јакшића; После двобоја, „одоломак из једнога већег романа“, од Бранковићскога; Бој на Међашима, из ратничких успомена потпуковника Паје Путника; Бал, прича, од књаза В. Т. Одоевскога, превео В. М.; Отп-

лија, од Берзика Арпада, превео Јован Протић; Посјета у Гетеовој кући, од Пола Бурже-а, превео Ј. Дучић; Мавро Јокаи, приликом његове седамдесетогодишњице 7/19. фебруара 1900., од Јозефа Динер-Денеса, препрево Јов. Протић; „L' aiglon“, од уредника; Ива Ђипика „Са јадранских обала“, оцена од сарадника; Кроника.

*

Нова Искра. — Изашао је и четврти број овога нашега јединога плустрованог књижевног листа. У овоме су броју ови књижевни прилози: Једне међудневичке суботе, писмо из Ниша, од Јелене Јов. Димитријевића; * * *, песма од Гаврила; На обали солунског залива, од Григ. Хаџи-Ташковића; Тајни јад, песма од Сокољанина; Ускре, из својих успомена, пише Милош П. Ђирковић; * * *, песма Милоша П. Ђирковића; Студија о руским писцима, П Јаков П. Полонски, за Нову Искру написао проф. В. Н. Корабљев; На омарини, песма Милорада М. Петровића; Збогом, италијански написала Е. Неера; Питао сам, по немачког, песма од Јов.; Стари календари, с француског; Вилин Коњиц, превела Etincelle; Брига, роман Хермана Судермана; Наша писма: из Петрограда, од малог Руса; Уз наше слике; Српска Краљевска Академија у 1899. години; У слободним часовима, од Ж. О. Дачића, реферат од Свет.; Уметност; Музика; Разво; Читуља; Библиографија.

Овај је број украшен великим бројем лепих слика; слике су: Алфред Јенсен, шведски књижевник; Наполеон у Египту, сликао Морис Оранж; Ружица, сликао Е. Блас; Црногорка, сликао Ђ. Ваштат; Српска санитетска чета на маршу; Српска санитетска чета на одмору, и Са париске изложбе (Велики двор у Јелисејским Пољима, Унутрашњост Јелисејског Двора, Grand cour de Paris, Hôtel de ville, Капија св. Михајла, Мост Александра III, Убрас са електричне палате, Мали

двор у Јелисејским Пољима и Велики точак).

*

Караџић. — Изашла је и априлска свеска Караџића, листа за српски народни живот, обичаје и предање, са овом садржином: Старинско црквено певање, од Ст. Новаковића; Морешка и тусти судац (краљ) на о. Корчули, у Далмацији, припојио Вид Вулегић-Вукасовић; Народни предање о местима (Фелдварац — у Бачкој; Лисолај, Пчелињак, Гетешпшта, Мандића вир); Српске народне клетве из Пореча у Македонији, прибележио Антоније Тодоровић, учитељ; Српске народне заговетке из Прилипа, побележио Тошак; Српски народни обичаји о Ускресу у Славонији (на Ускре, Водени понедељак, млади Ускре), од Лазара Богдановића; Српске нар. празноверице, прибележио Антоније Тодоровић, учитељ; Прикази; Гласник.

*

Гласник православне цркве. — Изашла је априлска свеска Гласника православне цркве у Краљевини Србији, органа Архијерејског Сабора, са овом садржином: Службени део; Извештај преосвећеног епископа шабачког Архијерејском Сабору о каноничној посети своје епархије; „Balkan“ и римска пропаганда, од архимандрита Илариона С. Весића, професора Богословије; Вера, рефлексја, од Милоша Живковића; У прилог питања о историјској развију терминологије свет. Атанасија александријског у његовом учењу о сину Божјем, од Гаврила Златова; Извештај Архијерејском Сабору о руским духовним школама, од Ст. М. Димитријевића, свештеника и професора; Архијерејско писмо епископа нишког г. Никанора изабраним духовницима за свештенство оба реда; Беседа архимандрита Илариона С. Весића на прву недељу великог поста; Беседа Јордана Хаџи Видојковића у недељу „месопустну“; Доктор меди-

WWW.UNILIB.RS

цине о важности и значају богословске науке, од П. Ш.; Белешке са старо-католичког конгреса, који је држан у Бечу 20., 21. и 22. августа 1897., од архимандрита Илариона С. Весића; Вести из других цркава: Белешке; Приказ књига и листава.

*

Nastavni Vjesnik. — Изшла је и трећа књига за ову годину Наставнога Вјесника, часописа за средње школе, који излази у Загребу под уредништвом др-а А. Мусића и др-а О. Кучере. У овој су књизи ови прилози: Пораба партиципа и глаголских адвараба за прошлост у историчким радњама Вука Стеф. Караџића, од др-а Д. Богдановића; Ферџева Perigeza и римски песници, од И. Касумовића; Платонови софизми у првој књизи Државе, од М. Кузмића; О дефиницијама супстантивних деklinација немачких, од др-а С. Тропша; Моја метода код учења именичних деklinације у немачком језику, од Ј. Подгоршека; О краљу Славићу и Амику, од А. Вирага; Појаве интерференције свјетлости, које настају везиним огибом, од В. Павлота; О једном темељном поучку пројективне геометрије, од др-а Ј. Мајцена; Одговор г. др-у Голику, од др-а Босанца; Одговор г. др-у Босанцу, од др-а Ј. Голика; Hrvatska čitanka Фрање Петрачића, дио први, оцена К. Павлетића; Rečenica za školu, од Мирка Дивковића, и Oblici i sintaksa hrvatskoga jezika za srednje škole, од Мирка Дивковића, оцена др-а Т. Маретића; Povjest svjetske trgovine srednjega vijeka, од Едмунда Улриха, оцена Ј. Пурића; Prirodopis životinjstva, од Вј. Покорнога, оцена др-а А. Ландграфера; Geometrija za više razrede srednjih učilišta, од др-а Давида Сегена, оцена М. Зделара; Uzdas i Bogu, од Алфонза Капелелатра, оцена др-а Л. Јамбрековића; Различне биљешке; Школске вијести; Пријеглед часописа.

*

Napredak. — Изшли су 14., 15., 16. и 17. број овога гласила Хрват-

скога педагошко-књижевног збора, Савеза хрв. учит. друштава и хрв. учит. штедовно-предујамбе задруге, са овом садржином: Милому покојнику Ивану Зовку, хрватском писцу, песма Љ. Варјачића; Вика на младеж, од Даворина Трстјевака; Расправа о школству о нашем сабору; Суд Чеха о хрватској педагошкој књижевности, од Н. Павића; Мотрење или зрење, студија М. Рејновића; Конвенционалне лажи о узгоју, од Јелице Беловић-Бернадзиковске; Нацрт наставне основе за пучку школу и опетовницу, од др-а Ј. Турића; Да се разумијемо, од М. Бурића, учитеља; У слози је спас, од Е. А. Ј.; Из повијести рускога школства; Француско школство у 1899. години; Рад Хрв. учитељског друштва; Вјесник.

*

Нови Васпитач. — Изшла је четврта свеска Новог Васпитача, органа за педагошку књижевност, са овом садржином: Неколико мисли о научној основи за наше школе; Прилози к историји српске школе у Аустро-Угарској, приоштва протојереј Димитрије Руварац, парох земунски; Полазак и наука основне школе, од Теодора Продановића; Чланци у прилог васпитној основи; Нова читанка за III разред опћих пучких школа у Хрватској и Славонији, од Радивоја Лончара, учитеља; Обука у рачунству, од В. Вигојевића, равн. учитеља.

У Књижевном Прегледу су ови прилози: Veliki učiteljski koledar за 1900. годину, реферат М. Ск-ћа; Чланци о школству и учитељству у нашим листовима; Књижевне белешке.

Уз ову свеску иде као прилог и Педагошки Весник, за март-април, у коме су гласови о школама у Хрватској (Хрватској?) и Славонији, Босни и Херцеговини, и страним земљама.

*

Учитељски Весник. — У априлу су изшли, уједно 7. и 8. број Учитељског Весника са овом садржином:

Фридрих Рикерт; Је ли могуће да школа сирема децу за практични живот, с француског Р. Огњановић учитељ; Из духовног васпитања (почетак, значај чула и средства њиховог развића, говор и игре као средства), од В. Љадова; Матерње школе у Француској, превео Милосав М. Дедовић, учитељ; Један поглед на вођење личних ученичких особина, од Влад. М. Николића, учитеља; Дечје и омладинске игре у служби васпитања, од М. М. Петровића, учитеља; Рад школских надзорника; Извештаји надзорника народних школа; Грешке у настави, од Ц. Хјуса, превео Ст. Л. реферат од Мих. Срет.; Тијана, слика из нашег домаћег васпитања, од Р. М. Тасића; Кратке вести, по званичним и приватним извештајима; † Станоје Николић, учитељ у Београду.

Уз ове бројеве је у додатку свршетак „Народне Економије, за први разред Грађанске Школе, по програму удесио Јов. Максимовић“.

*

Школски Вјесник. — Изшли су за ову годину уједно бројеви I—III Школског Вјесника, стручнога листа земаљске владе за Босну и Херцеговину, са овом садржином: Николај Јаковљевић Грот и Матвеј Михајловић Троицкиј, од др-а Тугомира Алауповића; Гимназијска настава и култура, од др-а Ђорђа Протића; Из мога албума, психолошке фотографије, од Јелице Беловић - Бернадиковске; Узгојни елеменат у Антигони и њихова примјена у настави, од др-а Славољуба Кантоци-а; О учитељству, приказ о новом двадесетом вијеку, од † Ивана Зовка; Здравствени одгој дјевојака, од др-а Богосове Кека; Хербарт и Спенсер, од Б. Крчмарића; О наставном градиву за просторуку пртање у вишој дјевојачкој школи, од Јосипа пл. Глембаја; Паралела између III, V, VI и VII дијела Мартићевих Осветника и Његушеве Слободијаде, од Јоза Дујмушића; Дјечије лутке с психолошког, узгојног и повјесног гле-

дшита, од Стјепана Илића; О латинском пријеводу некијех нашпјех народних пјесама, од Ивана Касумовића; Након првог дана самосталног рада у школи, од Стјена Ђ. Блажековића; Домословље у I разреду основних школа у Босни и Херцеговини, по чланцима „Друге читанке“ и по првом дијелу III земљописа, пример практичне наставе, од Илије Терзића; Филозофија древних Хелена, од Љубоја Длуштуша; Педагошка смотра; Камени угаљ и његови производи, популарно-научни чланак др-а Ђорђа Протића; Дописи; Педагошке мрвице; Листак.

*

Школски Лист. — Изашао је четврти број Школског Листа са овом садржином: Родитељске вечери, од Рад.; О васпитавању у хришћанском духу, од Ст. С. Илића; Дечији злочини, по др. В. Рајну и Е. Шолцу; † Јован Ђорђевић; † Паја Пугник; † Никола Малешеввић; Школске вести; Разно.

*

Школски Одјек. — Добили смо 10., 11. и 12. број Школског Одједка; у њима су ови прилози: Празне фразе, пред одржање седница среских учитељских зборова; Учитељ треба да је веселе ђуди, од Јелице Беловић-Бернадиковске; Женско (средње и више) образовање у Енглеској, с руског превео Свет. С. Поповић, учитељ; Одушевљење, од др-а Виљема Рајна, превод; Француско школство у 1899-ој години; Жалосне појаве, после одржаних седница среских учитељских зборова, од -на; О психологији читања код наше омладине, од Јелице Беловић-Бернадиковске; Херберт Спенсер; Предавање из вођарства, држао Ђ. Михајловић, учитељ новосадски, на учитељском збору новосадског школског среза; Учитељски зборови; Бугарски препаранди у Новом Саду, од Тих. О.; Гола факта и нека упоређења из школског и учитељског живота; Белешке.

Ручни Рад. — Изашао је и четврти број Ручнога Рада, органа Друштва за Ручни Рад у школи, са овом садржином: *Говор*, којим је изасланик министарства просвете, г. Јов. Мидраговић, отворио први државни учитељски курс за Ручни Рад; *Михајло Валтровић*, професор Велике Школе, чувар Државног Музеја Краљевине Србије; *Важност Ручног Рада у Школи*, Противничка мишљења; *Повезивање књига*, практично упутство; *Кратке вести*; *Белешке*.

*

Голуб. — Добили смо 9. број Голуба, у њему су ови прилози: * * *, од Секуле Дрљевића; *Паметници медвед од царава сина*, од Дим. Димитријевића; *Димничар*, истинита слика, стихови Миладина К. Николића-Раснискога; Како ко ради онако и прође, приповетка Душана Ђурића; *Веверица*, цртица из природописа; *Послушни новац*, забавна поука; *Покај се*, причаца Дим. А. Пејовића; *Гласник*; *Ребус*; *Коњачки скок*.

*

Зорица. — У 8. броју Зорице ови су прилози: *Тица*, песма Павла С. Стевановића, гимназиста; *Јанра*, песма од Ј.; *Христос пред Пилатом*, од Срет.; *Мали Пера*, по француском Д. Јов. С.; *Чудновати дошљак*, стихови чика-Васе Љубисава; *Издајник*, песма М. Св. В.; *Три ленивца*, причаца, од М. Ванлића, гимназиста; *Кобац и сеница*, по француском Влад. Прокић; *Сенци*, песма Дим. Глигорића; *У школи*, песма Вл. К. П.; *Цвети*, песма Пера Христилића; *Сан малог Боже*, песма М. М. Дачића; *Дупеж*, по Х. Шмиду од Воје Р. Младеновића; *Ребус*; *Благодарност*.

ИЗ НАУКЕ

Где је Одисијева Итака? — Све до скоро се веровало, па многи и сада

верују, да је острво Итака, одакле је, по Омировим песмама, био мудри и лукави Улис (Одисеје) садашње грчко острво Итака. Многи су се научници до сада бавили копањем и истраживањем развалина и остатака од Улисових двора на Итаци, па им је сав труд био узалудан. Тражених остатака никако не могуше наћи. О томе се бавио и професор Дурпфелд, и на послетку је дошао до уверења, да садашња Итака и није Улисова Итака, коју је Омир онако овековечно у Одисеји, већ да ће данашње острво Левкада бити стара Итака, јер се и садашњи облик тога острва слаже с топографским поменима, које је Омир оставио о острву Итаци. Тако се у Одисеји помиње, да је Итака најсеверније међу острвима у тој години, а то је давашња Левкада. Па и даља казивања Омирова о Итаци слажу се готово потпуно с данашњим положајем острва Левкаде. Дурпфелд ће ускоро предузети откопавања на Левкади и нада се, да ће наћи на остатке Улисових двора, те тако потпуно утврдити своју претпоставку о староме острву Итаци. Ова откопавања вршиће се о трошку некога богатога Холандјанина.

УМЕТНОСТ

Нови позоришни комади. — Управа Српског Краљевског Народног Позоришта у Београду била је, у марту пр. год., расписала стечај за оригиналне позоришне комаде, који би били награђени, па по том унети у репертоар Народног Позоришта. На расписани стечај стигло је до одређенога рока тринаест позоришних комада: *Осветници*, трагедија у четири чина; *Никола Скобалић*, трагедија у пет чинова; *Загорка*, трагедија у пет чинова; *Урош*, трагедија у пет чинова; *Војислав славни*, историјска драма у пет чинова; *Заставник*, драма у четири чина; *Љилан и оморика*,

лирска драма у пет чинова; *Тако је морало бити*, драма у четири чина; *Зао удес*, позоришна игра у пет чинова; *Покајница*, слика из херцеговачког живота у четири чина; *Обичан човек*, комедија у три чина; *Несретно-сретни пар*, комедија у пет чинова; *Због ордена*, шаљива игра у пет чинова. Позоришна је управа, по прегледу ових комада, нашла, да би по својој књижевној вредности једино могла бити награђена драма *Тако је морало бити*, али није одговорила једној од погодаба у стечају, која гласи: Сваки комад треба да је у толиком обиму, да, приказан, даје једну целу вечерњу представу од 2½—3 сатата. Према томе награда није досуђена ове године ни једноме комаду. Позоришна је управа даље нашла, да и лирска драма *Љилан и оморика* и комедија *Обичан човек*, због релативно боље обраде, могу бити представљани у Народном Позоришту, те је понудила пецима, као и писцу драме *Тако је морало бити*, да им се дела представљају под обичним погодбама, по којима се представљају српски оригинални комади.

*

Дваесетогодишњица Мите Топаловића. — Другога дана Ускрса ове године свечано је прослављена дваесетогодишњица рада Мите Топаловића на српској песни и музици. Прославу је приредило Панчевачко Српско Црквено Певачко Друштво, коме је Топаловић већ двадесет и пет година вредни хороваћ. Ово је друштво на други дан Ускрса приредило, у част свога хороваћа, свечани концерт, на коме су поред седам лепих српских песама (све композиције слављеникове), испевани и химна јубиларна, нарочито у част Топаловићу састављена и компонована, и Славонев. У овој у нас тако реткој прослави узели су учашћа многи поштоваоци Топаловићевих композиција и његова рада у српскоме певачкоме друштву. Многи су били на концерту, а који то нису

могли поздравити слављеника тога дана писмом или телеграмом.

Топаловић је до сада компоновао велики број српских песама, народних, уметничких и црквених, које се сада по целоме Српству певају. Од његових композиција помињемо неке само: за мешовите гласове: *Узми овај стручак*, *Од куда ружа*, *У зору те славуј буди*, *О погледај*, *И волео сам*, *Пружи ми цехар*, *Путник*; за мушке гласове: *Ој ви дани*, *Језерце*, *Кад прво сунце*, *Лаку ноћ*, *Звезда*, *Соколи*, *соколи*, *Ново лето*, *Народни збор*, *Хајде песмо*, *Хајд у војну*, *Бојна песма*, *Ветру с Косова*, *Нашуни цехар*, *Лисна горо*, *Поток жубори*, *Поздрав новој години*, *Змајевка* и др. Сем тога компоновао је *Апостоузу Вуку Ст. Караџићу*, сиремио је на чедрдесет дечјих песама у два гласа, компоновао је велики број црквених песама.

Топаловић је сада у најбољој снази.

*

Српска Сликарска Школа.

Прераном смрћу пок. Кирила Кутлика, који је засновао и уредио у Београду Српску Сликарску Школу, ова је школа била остала без наставника, те је у њој био неко време прекинут рад. Министар народне привреде, који из буџета свога министарства већ неколико година рздовно помаже ову школу, изаслало је било нарочиту комисију, да реши о даљем опстанку ове школе, и, добивши од комисије повољно мишљење о школи, одлучио је: да се у Српској Сликарској Школи продужи рад, помоћу министарства народне привреде, и у школи је од 16. априла продужен рад. За управитеља мушкога одељења постаљен је *Риста Вукановић*, академјски сликар, а женским одељењем управљаће и у њему са ученицама радити *Бета Вукановићка*, сликар. У овој је школи установљен и бесплатан вечерњи курс за стручно занатлијско цртање.

РАЗНО

Имовина Друштва св. Саве. —

Према извештају, који је Управа Друштва св. Саве објавила о имовном стању друштвеноме, бележимо, да је стална имовина овога нашега друштва износила на дан 8. јуна прошле године 424,745·25 динара, и то у новчаноме фонду 290.093,55 динара, и остало у зградама и другој непокретној имању. Покретни фонд износило је тога дана 4767.57 динара, и од њега се чине издаци на друштвене цели.

*

Дваесетогодишњица проф. Јована Живановића у пчеларству. —

Овога се пролећа навршило двадесет и пет година, како је карловачки професор Јован Живановић почео рационално радити на пчеларењу и, живом и штампаном речи, српском и хрватском народу препоручивати пчеларство као најлесну и најплеменитију а и најиздашцију грану пољске привреде и истицати пчелу као узор вредноће, реда и рада. Он је први међу Србима и Хрватима, који је у народ унео рационално пчеларење, које даје пчелару и више уживања и задовољења а и много више материјалне користи, но пчеларење, какво је дотле било познато нашем народу. За тих двадесет и пет година проф. Живановић је, и поред свеколикога свога труднога и плоднога школскога и књижевнога рада, неуморно радио на овој благословеној грани пољске привреде, и много је помогао, да јој се у нашем народу почиње поклањати опет озбиљнија важња и да се упути рационалним путем. Он је за то време написао велики број списа и објавио мноштво корисних и потребних поука за пчеларе, које су преко разних листова и календара дошрале и у најудаљеније српске крајеве. Значајан је и практичан рад Живановићев на ширењу рационалнога пчеларења у нашем народу. Пуних двадесет

и пет година он предаје у карловачкој богословији о рационалном пчеларењу и упућује будуће свештенике српске у практичним радовима око пчела, те је тако сада у Српству велики број његових вредних ученика, који као духовни пастири свога народа у народу буде љубав и према пчели и пословању око ње, те тако шире поуке свога доброга наставника и упућују своје духовно стадо на један користан и племенит посао. Настојавањем проф. Живановића почињу се у нашем народу у Угарској оснивати и пчеларске задруге, те ће тим ова корисна привредна грана још више нашем народу омилиети.

Живановић је и иначе познат као одличан познавалац српскога и старог словенскога језика и као врло спреман и савестан школски радник и васпитач српске омладине. Нека би Бог дао, да дочека и прослави и педесетогодишњицу свога рада на племенитој послу око гајења пчела, коме је, на срећу свога народа, већ двадесет и пет година толико предан.

ПОКОЛНИЦИ

† **Сима Живковић.** — 8. априла ове године преминуо је у Крагујевцу, а 10. истога месеца сахрањен *Сима Живковић*, дугогодишњи професор и директор крагујевачке гимназије.

Пок. Живковић је рођен у Јагодини, 12. јула 1834. године; у месту рођења је свршио основну школу, па је по том отишао у Београд и тамо изучио гимназију и правни („правословни“) факултет у ондашњем Лицеуму, сиротујући и мучећи се за све време школовања, докле га, на његову срећу, није познао Љубомир П. Менадовић — чика Љуба, те му је помогао да доврши школовање. По свршетку школовања буде постављен 5. октобра 1856. године за практиканта у министарству правде, а 5. августа 1857.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

оде у Јагодину за млађег писара у там. окружном суду. Добротвор Живковићев, Љуба Ненадовић тада је био начелник министарства просвете. Он је познао у Живковићу вредна и савесна човека, те навали на њ, да пређе у просветну струку, верујући да ће средња школа у Србији у Живковићу добити одличнога наставника. Сима је послушао свога добротвора и пријатеља и указом од 27. августа 1858. године буде постављен за професора крагујевачке гимназије. 17. јануара 1868. године буде одређен да врши дужност директорску у крагујевачкој гимназији, а 6. октобра исте године утврђен је у директорској дужности. Кад је отворена Учитељска Школа у Крагујевцу и остала без свога првога управитеља Карића, Сима Живковић је био постављен за управитеља тој школи, 19. августа 1871. године, и њом је управљао до 1. новембра 1875. године, када је одређен да заступа директора у крагујевачкој гимназији. 26. јануара 1876. године био је постављен за директора у тој школи; 14. маја 1886. године био је, по потреби службе, премештен за директора враћке гимназије; 11. августа 1887. године враћен је за директора крагујевачке гимназије, и 17. децембра исте године, навршивши тридесет година указне, највећим делом професорске и директорске службе, стављен је, по својој молби, у пензију.

Пок. Живковић је радио скоро 29 година као професор а 19 година као старешина Учитељске Школе и гимназије, и за то време је стекао огромне заслуге за школу и многобројне генерације српске омладине задужио је највећом захвалношћу. Сам врло савестан и предан школским пословима, тражио је то и од осталих наставника, с којима је радио, а и од ученика, којима је био наставник и управитељ, и тиме је много подигао углед школи, којом је управљао. Као велики пријатељ српске омладине и народне нам просвете није ништа пропуштао урадити, што би било од користи школи

и омладини. Отуда је читав низ лепих новина и установа у крагујевачкој гимназији, у којој је највише провео, везан за његово име. Много је назива на хармонично образовање својих ученика, те видимо да у томе циљу још 1869. године моли министарство просвете, да се у његовој школи постави за учитеља певања професор и да се подигне нарочита зграда, у којој би ученици радили гимнастику и преко зиме и ружних дана. Како је стара гимназијска зграда била и неподесна, и својим просторијама недовољна, Живковић је необичним маром радио на томе, да се подигне нова школска зграда, али да пројекат за њу гради он са својим наставницима, „пошто ће они боље знати потребе будуће гимназије“. Уз нову зграду гимназијску он је, као осведочени пријатељ сиромашних ученика, био пројектовао и нарочиту зграду, у којој би становали сиромашни а добри ученици. Још као заступник директоров, 1868. године, он је засновао читаоницу за ученике IV, V, и VI разреда, која је после проширена у ђачку дружину Подмладак, која је својим уређењем служила за углед при оснивању готово свих осталих гимназијских ђачких дружина у Србији. 1879. године његовом је иницијативом основан у крагујевачкој гимназији фонд за сиромашне гимназијске ученике, први овакав фонд у Србији, који и данас постоји, и из кога је многи сиромашак добио лецу помоћ у своме школовању.

И касније, кад је отишао у пензију, није престао поклањати своју пажњу школи и школској омладини. Он је највише радио, и поглавито је његова заслуга, што је, фондом Милована Гушпића, у Крагујевцу основана Виша Женска Школа и што су њен опстанак и стално напредовање потпуно зајамчени.

Сима Живковић је својим радом стекао и уживао необично велико уважање и у Крагујевцу и у свој Србији, а највише је задужио толике хиљаде најинтелигентнијих српских сино-

WWW.UNILIB.RS

Ува, који данас заузимају најугледније положаје у држави, а којима је пок. Живковић био наставник и школски старешина. Поред свеколикога јавнога признања пок. Живковић је за свој рад био одликован и овим највишим одликовањима: орденом св. Саве, орденом Таковскога Крста и орденом Белага Орла. А кад је установљен орден Милоша Великога, он је био међу првима, којима је Његово Величанство Краљ подарио овај орден.

Нека је слава и вечан спомен Сими Живковићу!

*

† **Хуго Бадалић.** — Хрвати су остали без једнога одличнога песника и великога родољуба. 21. априла ове године преминуо је у Загребу *Хуго Бадалић*, управитељ добоградске гимназије у Загребу. Покојник је рођен 6. октобра, 1851. године у Броду, на Сави. По свршеној средњој школи отишао је у Беч и на там. универзитету је свршио класичну филологију. 1874. године био је постављен за професорскога заменика у загребачкој великој гимназији. 1879. премештен је на Ријеку за професора, 1882. враћен је за професора у Загреб и 1896. постао је управитељем у добоградској гимназији. На књижевности ради од 1874. године, јавивши се те године песмом у Вијенци, па је после поглавито на песми радио и стекао је себи глас одличнога песника. Збирку песама издала му је Матица Хрватска 1894. године. Бадалић је лепо преводно срчкога и латинскога, а доста успешно је превео Кориолана Шекспирова и поједине одломке из Гетеова Фауста. У његовим се песмама огледа добро познавање народнога језика и духа народне појезије, те су му многе песме ушле у народ и певају се као народне. Бадалић је био добар родољуб, и искрено је радио на слози Срба и Хрвата. Сахрањен је у Загребу 22. априла. При спроводу и сахрани су учествовали поред многих поштовалаца рада Бадалићева и сва

просветна и књижевна друштва и установе хрватске у Загребу.

*

† **Л. Николајевић Мајков.** — Недавно је умро *Леонид Николајевић Мајков*, потпредседник руске Академије Наука и један од највећих научних радника руских. Рођен је 1839. године. Свршивши историјско-филолошки факултет на петроградском универзитету, одао се проучавању руске народне појезије, трудећи се поглавито да објасни постанак руског епоса. Од радова ове врсте нарочито му се одликује спис Традиције из доба Владимирова. С врло великим успехом је радио на руској историји политичкој и књижевној, и у књижевности и етнографији руској био је необично јак, те је годинама и сматран у Русији као ауторитет у тим научним гранама. Био је врло плодан књижевни радник. Радио је и на многим часописима. Под његовом редакцијом су недавно изишла и целокупна дела Пушкинова, с потребним биографским и критичким белешкама. Пре седам година био је наименован за потпредседника Академије Наука.

*

† **Михајло Мункачи.** — Пре краткога времена умро је славни мађарски сликар *Михајло Мункачи*. Мункачи је рођен 1844. године. Још врло рано је био остао без родитеља, те га је 1851. године узео к себи ујак му, који га 1855. године да да изучи столарски занат. Млади Мункачи је учио занат, и не слутећи какав се дар у њему скрива. Тај би се дар можда и изгубио, да се срећом Мункачи, већ као младић од седамнаест година, није упознао са сликарем Алексијем Самошцијем, који у срећном младићу откри необичан дар сликарски. Мункачи се одмах посвети сликарској вештини. Прво је учио у Самошција, после је отишао у Пешту, у Беч, Минхен и Диселдорф, развијајући све више свој необични дар. У Диселдорфу је био израдио слику На

беломе хлебу, којој у Паризу беше досуђена златна медаља и којом Мункачи стече гласа као одличан сликар. 1872. године Мункачи је отишао у Париз и тамо је остао непрестано готово све док није пао у тешку болест, којој је подлегао. Мункачи је израдио мноштво слика. Особито му хвале слике: Христос пред Пилатом, Последњи дани Моцартови, Изгубљени

рај и др. Прва је својом појавом направила велику сензацију и продана је у Америци за 600.000 динара. Велики сликар већ је неколико година тешко боловао од прогресивне парализе. Умро је у заводу за душевне болести у Ендениху код Бона, у Француској. Мртво је тело његово пренето у Будимпешту и ту сахрањено о државном трошку.

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

Г. *Михаило Динић*, почасни пуковник у пензији, приложио је „фонду за потпомагање сиротних ученика-ца крагујевачке Више Женске Школе“ сто двадесет динара у сребру, и тиме је постао, према правилима истог фонда, добротвор фонда.

Г-ђа *Јелена*, пок. Пауна Спасића, сунплента и бив. наставника гимн. Св. Саве у Широту, да би оставила трајан спомен свом добром мужу, уписала га је на дан годишњег помена за добротвора ђачког фонда гимназије Св. Саве.

У име сиромашних ученика управа гимн. Св. Саве изјављује г-ђи Јелени захвалност.

Г. *Стојан Рибарић*, адвокат, у жељи да своме брату пок. Јосифу Рибарцу подигне живи споменик, а поред тога потпомогне и једну хуманитарну установу, уписао га је за члана утемељача „Фонда за помагање сиротних ученика-ца пожарев. основ. школа“.

„*Бакалско-трговачки еснаф*“ у Пожаревцу, ценећи важност овога „фонда“ уписао се такође за члана утемељача.

Управа овога фонда, у име сиротне деце, изјављује овим дечјим добротворима вечну благодарност.

Г. г. *Павловић* и *Мирковић*, трг. из Пожареваца, поклонили су 15 комада мушких зимских капа за сиромашне ученике гимназије Кнеза Михајла. Управа фонда сиромашних ученика те гимназије изјављује дародавцима и овим путем захвалност на учивеном поклону.

„Просветни Гласник“ излази у месечним свескама од 8 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Претплата се шаље Управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (министарство просвете и државних послова у Београду). Они се, на захтев писаца, враћају.

Изашла је из штампе

КЊИГА ЗА МЛАДЕЖ

У СЛОБОДНИМ ЧАСОВИМА

са сликама

СПРЕМИО

Ж. Р. Дачић

Главни Просветни Савет на састанку од 9. фебруара ове године одлучио је: да се ова књига може употребити за *школске и ученичке књижице и за поклањање ученицима народних школа о годишњим испитима*. Господин министар просвете и црквених послова усвојио је ову саветску одлуку и о томе јавно школским надзорницима расписом од 12. фебруара ове године, ПБр. 1711.

У многим местима ову књигу са успехом употребљавају као читанку, нарочито у продужним школама.

Цена је књизи 80 пара.

Књига се може добити код писца. Школски одбори, који буду употребили ову књигу за поклањање ученицима о годишњем испиту, добиће *на сваки десет* купљених примерака по *четири* примерка бесплатно, ако се за књигу обрате до 30. маја. Књиге се, на захтев, могу послати и на повуку.

Ишагла је из штампе књига

ПРЕД КОСОВОМ

од

ЗАР. Р. ЛОПОВИЋА

ДРУГО ИЗДАЊЕ

Ова је књига препоручена од г. министра просвете и црквених послова за поклањање ученицима народних школа и нижих разреда средњих школа, мушких и женских.

Књига се може добити у писца и у књижарницама В. Валозића и М. Стајића у Београду.

Књижарима рабат 30%.

ЦЕНА 1 ДИНАР